

Cehennem Günlüğü

eugène ionesco

kaknüs
g ü n l ü k

IONESCO EUGENE

(26 Kasım 1912, Slatina, Romanya)

Rumen asıllı Fransız oyun yazarı. Bir antitiyatro örneği olan *Kel Şarkıcı* (La Cantatrice Chauve) ile tiyatro tekniklerinde büyük bir devrime yol açmış ve uyumsuzluk tiyatrosunun doğmasında önemli bir rol oynamıştır. 1970'te Académie Française'e üye seçilmiştir.

Kel Şarkıcı'nın ardından Ionesco, bu oyundaki "mantık-dışı" düşünceleri geliştiren oyunlar yazdı. Bunlar arasında, son derece usdışı bir anlatımı olan kısa skeçler ve ölüm temasını işleyen bir dizi tek perdelik oyun yer alıyordu. Bunlardan *Ders* (La Leçon), *Sandalyeler* (Les Chaises), *Yeni Kiracı* (Le Nouveau Locataire) oldukça başarılıydı. Fakat *Amedée ya da Nasıl Kurtulmalı* (Amédée, ou comment s'en débarrasser), *Kiralık Olmayan Katil* (Tueur sans gages) ve *Gergedan* (Le Rhinoceros) gibi uzun oyunlarında aynı başarıyı gösteremedi. *Kral Ölüyor* (Le Roi se meurt) ile dramatik bir bütünlüğe ulaşabildi. Bu oyunun ardından, felsefi fantezilerinin en başarılı olanlarından *Hava Yayı*'nı (Le Piéton de l'air) yazdı. *Susuzluk ve Açlık*'la (La Soif et la faim) daha parçalı bir oyun yapısına döndü. Daha sonra *Öldürme Oyunu* (Jeux de massacre), Shakespeare'in *Macbeth*'inin bir uyarlaması olan *Macbett* ve *Bu Harika Genelev* (Ce formidable bordel) adlı oyunları yazdı. Denemeleri, çocuklar için ders kitapları da olan Ionesco *Yalnız Adam* (Le Solitaire) isimli bir de roman yazdı.

Ionesco'nun başarısı, gerçeküstücü ve temsili olmayan tiyatro tekniklerini yaygınlaştırmasında, bunu doğalcı geleceğe almış bir seyirciye kabul ettirmesinde yatar. Bunu bir ölçüde *Notlar ve Karşı Notlar* (Notes et contre-notes) adlı kitabındaki keskin eleştiri gücüne ve saldırgan tutumuna borçludur. Sonraki yapıtlarında düşüncenin paradokslarından çok düşlere, görümlere ve bilinçaltına yönelmiştir. Önceleri kendisini "sağcı anarşist" olarak tanımlayan yazar *Cehennem Günlüğü* adlı yapıtında her türlü sol ideolojinin karşısında yer almıştır.

Ionesco'nun Türkçeye çevrilen öteki oyunları arasında *Önder*, *Jacques ya da Boyun Eğme*, *Evlenecek Genç Kız*, *Gelinlik Kız*, *İki Kişilik Hır gür* vardır.

kaknüs yayınları: 30
günlük serisi: 1

isbn: 975-6963-55-7

1. basım
temmuz, 1999
istanbul

orijinal adı: *jornal en miettes*
kitabın adı: *cehennem g nl  *
kitabın yazarı: *eug ne ionesco*

editör: serkan  zburun
türkçesi: halil can
dizgi&i düzen: betül bilikt 
kapak düzeni: mustafa saldamlı&kakn s ajans
kapak baskı: aymat
cilt: dilek mücellit

kaknüs yayınları
kızkulesi kültür merkezi
selman a a mah. selami ali efendi cad. no: 11, Üsküdar, istanbul
te' (0 216) 341 08 65 - 492 59 75
faks: (0 216) 334 61 48

CEHENNEM GÜNLÜĞÜ

EUGENE IONESCO

Türkçesi
HALİL CAN

Sevgili Bayram (Bilge) Tokel ve İbrahim Çelik'e...

Halil Can

Bölük Pörçük Çocukluk Hatıraları

Beachamps'da hiç bulunmadım. Gidilecek yolu yoktu -ki La Chapelle-Anthenais'ye birkaç kilometre, çayırliklar ortasında küçük bir köy. "Şuradan..." diyor bana Marie göstererek, "Güzün yollar çamur olur, oraya ancak baharda gidebiliriz."

Tepenin üstünden değirmeni ve sisler arasında kaybolmuş o eski çatısını görüyorum.

Ödüllerin dağıtılması. Hepimiz yeni elbiselerimizle, kitap, defter ve çantalarımız olmadan sıralarımızda oturuyoruz. Kürsünün yanında kırmızılı mavili, ciltli bir yığın kitap. Monsieur Guéné bunları arkadaşlara dağıtıyor. Bizim için de on-oniki kadar daha bulacak. Benimki kırmızı. Açıyorum: Coğrafya kitaplarındaki gibi resimler, av hikâyeleri falan. Hoşuma gitmiyor. Daha çok eğlendirici olanları severim ben.

Annem beni almaya geliyor. Mevsim sonbahar. "Paris'e dönmelisin" diyor bana, "artık otelde kalmıyoruz. Anneannen ve dedenle birlikte Avre Sokağı'nda küçük bir evimiz var. Sabine Teyze'ye de çok yakın. Burada kalamazsın artık, okula gitmen gere-

kiyor." Anneme: "Ama burada da okula gidebilirim" dedim. "Monsieur Guéné bu yıl Laval'de diploma alabileceğimi söyledi." Annem: "Bu aynı şey değildir ki" diye karşılık verdi. "Bu aynı şey değildir." Paris'in kül rengi ve yüksek binalarını hatırlıyorum. Bu kırlar nasıl olur da bırakılır gidilir: "Biliyorum" diyor annem. "Paris değişti. Savaş çoktan bitti. Artık eskisine benzemiyor, eskisi gibi değil. Her zaman bir şenlik, bir sevinç var ki görmelisin. Tahta atlar, eğlenceler, ışıklar... Bir ışık denizi. Akşam, her yer gündüz gibi ışıklandırılıyor. Sabine Teyze'nin de güzel bir salonu var. Herkesi çağırıyor, ziyafetler veriyor."

Veda etmek için Peder Guéné'nin evine gidiyoruz. Bizi kabul ediyor. Sonrasını pek hatırladığım yok. Belediyede miydi acaba? Hayır hayır, sanırım yukarıda Belediye Reisi'nin evindeydi. Başka biri daha, siyah giyimli bir kadın vardı. Reis'in karısı değildi tabii bu. Çünkü o bekardı. Hizmetçi miydi ki? Hizmetçisi var mıydı? Herhâlde belediye ve okulun işlerine bakan kadındı. Monsieur Guéné ayaktaydı: "Yazık!" dedi. "İlk bölüme ayrılıp diplomasını alacaktı bu yıl. Seni öpeyim yavrum." İyice eğilip pos bıyıklarıyla beni öptü.

Yola çıkış. Biraz hüzünlüyüm. Paris şenlikleri beni çekiyor. Hiç böyle değildi Paris. Tantanalı suvari geçitlerini, yanar döner ışıkları, cicili bicili kadınları, sokaklarda şarkı söyleyenleri ve gösterişli bir salonu göz önüne getiriyorum.

Baptist Baba orada, üstünde mavi gömleği, boynunda kırba-cı, kısrağını arabasına koşmuş bekliyordu. Bütün bir kış Değirmen'de tek başına kalacak olan Maurice'i, dokunulsa ağlayıverecek Jeannette Ana'yı kucaklıyorum. Kadıncağız hemen eve kaçıyor: "Görüşmek kıyamete kaldı gayrı!" diyor. İstasyona giderken hep yağmur yağdı. Arabadan iniyoruz. Baptist Baba beni öpüyor, bir damla gözyaşını parmağının ucuyla ezerken arkasını dönmeden edemiyor.

Artık bundan sonra ne Jeannette Ana'yı ne de Baptist Baba'yı görebildim.

Beden eğitiminden önce her zaman yapıldığı gibi okulun bahçesinde halka olup şarkı söyleyerek dönüyorduk. Göğsümü olanca gücümle şişirip: "Sen ne soylusun ey güzel bayrak: Ey Fransız bayrağı!" diye haykırınca Monsieur Guéné, "O kadar bağırma Ionesco!" diyerek beni teskin ediyordu. "Bu kadar çok bağırma olmuyor, kötü söylüyorsun. Bak, arkadaşların daha iyi söylüyorlar şarkıyı."

Cenaze çanları çalınca bir tür çekici, baş döndürücü, acayip bir sıkıntı kapladı içimi. Ölenleri tanıyordum.

Çocukların canı sıkılıyordu. Paris'te ben de sıkılıyorum. Değirmen'deyken hiç böyle olmazdı, yağmur yağsa da... Ah tabii, yağmur yağsa ve okunacak hiçbir şeyim olmasa bile.

Ribot'nun küçük kız kardeşine aşık oluyorum. Ama yine de Beauplet'nin bacısı çok daha hoş.

Baptist Baba Paris'e hiç gelmiyordu. Bir keresinde, gençken Mans'daki askerliği sırasında, asker olmanın şerefine deyip tüfeğin tetiğine basınca kurşun baş parmağını uçurmuştu. "Parmağımı mendilimle tutuyordum" diyordu, "mahsus yapmadım ki!" Gerçekten askerî mahkeme onu beraat ettirmiş. Fakat kasıtlı yapmış olmasından da kuşkulanılmış. Ne okuması vardı, ne yazması. Hesap yapmak için tahtaya çentik atarmış. (Kendine yeterli bir hesaplamaydı bu: bir'ler için küçük çentikler, daha fazlaları için, on'lara, yüz'lere, bin'lere de değişik çentikler.)

Amerikan askerleri ülkelerine döneceklerdi. Hangi gün gideceğini bilen falan yok. Bir süre bekleyeceklermiş. Kendi binaları olmadığından evlere dağıtıldılar. Yüzelli, ikiyüz kadarlar. Pazar günleri geniş kenarlı şapkalarını giyiyorlar, tıpkı kahramanları taklit edip oyun oynayan izciler gibiler. Bunlar bir sıhhiye birlikti. Bütün bir kış köylülerle kader birliği yapmak zorunda kal-

dılar. Bu da köy için epeyce eğlenceli oluyordu. Ara sıra Argent-ré'den bir subay, askerlerin para durumunu gözden geçirmeye gelirdi. La Chapelle-Anthenais'de berbat mı berbat, kızıl suratlı bir komutan vardı sadece. Kolları sıra sıra pırpırlarla doluydu. Akşam olunca herkesi kilisenin meydanında toplar, sonra da bütün gün serbest bırakırdı. Komutan nerede mi kalırdı? Sanırım, eskiden belediye reisliği yapmış, hem bakkal, hem saraç, hem de basit bir hancı olan Grudé Baba'da. Değirmen'in üstünde hiç oturulmayan ve yolcular için kullandığı iki odası vardı. Amerikalı orada otururdu. Ufak tefek, sarışın bir dans öğretmeni. Arkadaşlarını getirirdi oraya. Ayrıca, Argentré'de bir şarkıcı dostu da vardı. Dört ya da beş kişi ocağın çevresinde oturup şarkı söylerlerdi. Jeannette Ana onun sesine bayılırdı. Şarkısını gitar ya da mandolin eşliğinde söylerdi. Böyle olmakla birlikte bir süre sonra Jeannette Ana ondan bıkıverdi. Birgün öyle bir yağmur yağmıştı ki sanki gök delinmiş sanırdınız. Dereden su yerine çamur akmıştı. Avlu baştan başa sular altındaydı. Seller çiftliğin ta kapısına kadar geldi. Jeannette Ana: "Bundan sonra da kimse gelip başımızı ağrıtamaz ya!" dedi. Öyleyken, yine de arka kapıyı açıp girdiler. Bunlardan biri de aşçıydı. Kaymaklı çikolatayla güzel mi güzel bir pasta yaptı. Bütün çocuklar başta olmak üzere Jeannette Ana, Marie, Baptist Baba ve Amerikalılarla iyi bir bayram ettik. Baptist Baba onları pek severdi. Dans öğretmenin de değilse de şarkıcının Fransızcası iyiydi. Bir süre Paris'te kalmış. Geri kalanlarsa Fransızcadan hiç anlamazlardı. Jeannette Ana şarkıcının öyle iyi konuşmasına şaşar kalırdı. Marie: "Savaştan önce Paris'te kalmış da!..." diyordu. Jeannette Ana'ysa: "Öyle de olsa bir Amerikalı!" diye karşılık veriyordu. Akşam içtimasından önce yemeklerini yerlerdi. Sofraya otururlar, ondan sonra da yemekler dağıtıldı. Yemeğin geri kalanını da köylülere verirlerdi. Tabaklar dolusu olmasa da, incelik gereği lezzetli meyveler, pastalar, kaymaklı çikolatalar. Beni, tencereyle aşırıp getirmem için mutfağa yollarlardı. Bakardım, bir Amerikan asker kepçesiyle kazana dalmış, habire kendi tenceresine boca ederdi. Bir akşam dev gibi askerî kamyon-

lara doldurulup götürüldüler. Kasaba bomboş kalmıştı. Dans öğretmeninden bir iki posta kartı geldi: Simone'a, büyüdüğü zaman Amerika'ya gelip dans öğrenmesini söylüyordu.

İlk olarak, zamanın geçmekte olduğu'nu ne zaman mı fark ettim? Zaman duygusunun ölüm düşüncesiyle doğrudan doğruya bir bağlantısı kalmayınca. Galiba dört ya da beş yaşlarımda, zamanla ihtiyarlayıp öleceğimi düşündüm. Yedi sekiz yaşlarıma doğru da, kendi kendime, birgün gelip annemin öleceğini söylüyordum ve bu düşünce beni ürkütüyordu. Onun benden önce öleceğini biliyordum. Yine de bu, şimdiki zaman'la bağlarımı kesin olarak koparmak gibi geliyordu bana; çünkü, şimdiki zaman her şeydi. Bir gün, bir saat, bana çok mu çok uzun, sınırsız gibi geliyordu; sonunu bulamıyordum bir türlü. Gelecek yıldan söz edilince, onun hiçbir zaman gelmeyeceği duygusuna kapılıyordum. La Chapelle-Anthenais'deyken kendimi zamanın dışında hissediyordum, yani bir tür cennette.

Onbir oniki yaşlarımda, daha önce değil, son'u önsezi hâlinde kavramaya başladım. Dedem, anneannem, Sabine Teyze ve annemle ara sıra Souffren Sokağı'ndaki küçük sinemaya giderdik. Bu bende akıl almaz bir hayranlık uyandırırdu. Yine böyle bir eğlence düşünülüyordu, ben de iyice sabırsızlanıyordum. Hep birlikte, anneannemin tekerlekli koltuğunu Avri Sokağı'ndan Souffren Sokağı'na doğru sürerken, sevincim "Bu hazzın sürmeyeceği, filmin biteceği, tekrar eve döneceğimiz" düşüncesiyle sönüveriyordu. Bu uzun, upuzun zaman sadece iki üç saat kadarcık sürüyordu. Ama uzun zaman'ın da bir sınırı vardı. Bekleyiş bana zamanı hissettiriyordu. Bir şeyin, bir sevincin, yaz tatillerinin, Noel'in, Perşembe'lerin, pazar günü annemin arkadaşlarına gitmelerinin ümidi olmazsa mutlu olamıyordum. Fakat sekiz on yaşlarımda Değirmen'deyken herşey bir sevinç harmanı oluyordu, herşey varlığını koruyordu. Mevsimler bütün bir uzayı kucaklar gibiydi o zamanlar. Dünya bazen soluk, bazen parlak renkleriyle,

bir görünüp bir kaybolan çiçek ve yeşillikleriyle, bize doğru bir yaklaşp bir uzaklaşan, gözümüzün önünde açılıp kapanan bir sahneyken, biz dışarıda "zamanın geçişi" karşısında mest olup kalıyorduk. Kuşkusuz bu yüzden birinin ölümü bana sırlarla dolu, akıl almaz ve korkunç geliyordu: Şimdiki zamanın içindeki bir "boşluk"tu ölüm. Sonra bir keresinde, alabora gibi birşey oldu, bu öylesine şiddetli, savurucu bir kuvvetti ki beni fırl fırl döndürüp cilveleşen eşya denizine fırlatıveriyordu. Işın kötüsü herşey yerli yerinde durup dururken birdenbire kendi kendimden kopup gittiğim duygusu sarıveriyordu beni. Onbeş onaltı yaşlarımda bütün bu duyular geçmişti artık; zaman, kaçış ve "son" çıkmazları içindeydim. Şimdiki zaman kaybolmuş, bende sadece bir geçmiş zaman, bir yarın, daha şimdiden "geçmiş" olmaya başlamış bir "yarın" kalıyordu.

Çoktandır sağlam birşeye tutunmaya uğraşıyorum. Ümitsizce şimdiki zamanı yeniden bulmayı, onu yerli yerine oturtup daha da genişletmeyi deniyorum. Zamanın bozulup eskitilmediği, kirlenmemiş bir dünyayı yeniden bulmak için koşuşturup duruyorum. Gerçekten iki günlük bir gezme, yeni bir kentin tanınması, bu dehşetli olayın verdiği telâşi yatıştırıyordu. Yeni bir yerde geçirilen iki gün, hep aynı yerde geçen birbirinin benzeri günlerle tüketilmiş, yorgunluklarla pelteleşmiş otuz yıla bedeldir doğrusu. Alışkanlıklar, iyice parlamış bir kaldırım taşını yalarcasına zamanı yontuyor. Yeni bir dünya, her dem yepyeni bir dünya, her an taptaze bir dünya, cennet bu olmalı işte. Hız (acelecilik) sadece iğrenç, iblisçe birşey olsa neyse, dahası cehennemin ta kendisi, bir bataklığa saplanmış, bir deli gömleği. Şimdiki zaman varoluşuyla vardı, zaman vardı; artık ne şimdiki zaman, ne de zaman var. Düşüşün çılgın hızı bir hiç'in dipsiz boşluğuna savurdu bizi.

Sanırım dört beş yaşlarımdaydım, Paris'e yakın bir çocuk yuvası vardı. Belediyenin çocuk yuvalarından biri. Nerede olacaktı... herhalde Longjumeau yanında mı neydi... Oraya gidilirken trene bir yeraltı durağından binilirdi. Sceaux hattında Invalide ya

da Luxembourg durağı mıydı bilemiyorum. Orada annemin özle-
miyle hep üzüntülü yaşadım, ne oraya, ne koğuşa, ne yemekha-
neye, ne de başkalarının zorbaca insanı saran varlığına alışabil-
dim. Bu onları sevmemek değil, sevdiklerim oldu tabii, hem de
çok. Fakat arkadaşım hiç olmadı. Dört beş yaşlarında ve daha o
kadar cıkken ferdiyetçi olmak ha! Annem her onbeş günde bir zi-
yaretime gelirdi: Zaman içinde değil, fakat benim anlayamadığım
bir boşluk'ta şöyle bir görünüp kayboluveriyordu. Pazar akşamı
beni bırakıp gidince artık bitmeyen bir zamana giriyordum, kıya-
mete kadar süren iki hafta başlıyordu. Şimdiki zamanın üstüne
oturmuş bir "boşluk"tu bu. Belli belirsiz hatırlarım: yemekhane,
yüksek bahçe duvarları ve demir parmaklıklarla çevrilmiş bahçe
bana göre düpedüz bir cezaevi avlusuydu. Topluca yenen yemek-
ler, çatal, kaşık, teneke tabak ve kalaylı maşrapalar, kireçle bada-
na edilmiş duvarlar ve helalardaki o dezenfekte ilâcın kokusu...
(Yirmi yaşında asker olunca bütün bunları yeniden buldum: ko-
ğuşlar, kireçle badana edilmiş duvarlar, uçsuz bucaksız bir ceza-
evi avlusu ve dezenfekte ilâçlarının o iğrenç kokusu. Orada da
beş yaşındaki gibi kolayca hastalanıverdim. Yani, yeniden beş ya-
şındaki çocuk oluyorum.) Koca Tosun'u hatırlarım: Oniki yaşla-
rında falan olmalıydı, demir parmaklıkları atlarken hayaları par-
çalanmıştı. Kanlarını akıta akıta revire taşıdılar. Bunu görüp ba-
yılan küçük bir çocuk da revire götürüldü. Ve Koca Tosun orada
öldü. Yürekler parçalayıcı başka bir sahne: Annemin beni bırakıp
gitmesini önlemek için böğüre böğüre ağlayarak ona çullanıyo-
rum. Başhemşire beni alıkoymak için epeyce paralandı. Hatırlıyo-
rum, başka bir pazar gününde de bahçenin bir yerinde, annemle
otların arasından kestane toplamıştık. Oraya sadece bizi ziyarete
gelen anne ve babalarımızla girmemize izin verilirdi. Aşağıda tah-
ta sıraları olan bir de salon vardı; tiyatroyu ilk defa orada gördüm.
Oyundan aklımda kalanlar: Mavi gömlekli köylüler kâğıt oynu-
yorlardı. İçlerinden biri köpürüp ayağa fırladı ve "Niyesini bil-
mem arkadaş, niyesini bilmem ben!" dedi. Kimdi bu kenar ma-
halle hokkabazları, bilen mi var. Öfkelenen köylü ihtiyardı.

Kabadayılar yatakhane de kâğıt oynarlardı. Onlar yapabilirlerdi böyle birşeyi. Onların kâğıtlarını çaldım. Nereye sakladığımı da şimdi hatırlayamıyorum artık. Benden başka herkesten kuşkulandılar ve hemşireye şikâyet ettiler. Koğuşun bir saat kadarcık boşalmasından yararlanıp kâğıtları yerine koydum. Aradıklarını birdenbire masada buluverince şaşkınlıklarını bir görmeliydiniz.

Bir keresinde annem, küçük teyzem ve enişteyle birlikte geldi. Beni demir parmaklıkların dışına çıkarıp köşedeki hana götürdüler. Limonata içtik, sonra onlar pikaba para atıp dans ettiler. Daha sonra da küçük köyde gezindik: Belki yüz, ikiyüz metre ötesiydi, aman Tanrım bir coşku, bir sevinç! Demir parmaklıkların iki adım ötesinin dünyasıydı bu, ne de güzel bir dünyaymış meğer!

Bu köyü bir pazar gününün ışıklarıyla yeniden gördüm. Sanki bir zamanlar Tanrının özene bezene yarattığı bir yerdi. Fakat bir daha gidemedim oraya. Kimlerdi bütün bu bayramlıklarını giymiş çocuklar? Kimlerdi?

1963: Şu anda Robert Değirmen'i bırakıp gitmiş durumda. Hakkı olmadığı hâlde çiftliği bir zengine satan Marie'yle bir kira sözleşmeleri vardı. Toprakları işlediğine göre şufa hakkı da Robert'indi. Mahkemelik bir yer. Eve bir bekçi oturdu. Bugün pazar olduğu için evde değil, âyinde. Açık pencereden büyük salona bakıyoruz: Boş. Yalnız eski duvar saati hâlâ yerinde, köşede duruyor. Sandık da yok, masa da. Bacayı kapatmışlar, elektrik de döşenmiş. Bahçe bakımsız kalmış. Her yeri yaban otlar, ısırganlar sarmış. Anlayacağınız kuş uçmaz kervan geçmez bir yer olup çıkmış. Otlar şımardıkça şımarmış, gökleri tutmuş. Frenk üzümü eskisi gibi. Dalibard Baba'nın çiti de aynı eskisi gibi. Değirmen her zaman olduğu gibi gülümseyip duruyor ve bir ana kucağı gibi sımsıcak. Çayda su birikintileri var, sadece köprüsü yıkılmış. Kışın bu çay azgın bir nehir olunca nasıl geçilir bundan?

Bugün artık Marie iyi bir evde oturuyor. Yetmişaltı yaşında, ama gençleşti. Onun o ölçüsüz, çalkantılı mizacı hiçbir zaman kavgacı sertliğini kaybetmiyor. Para verilirse içleniyor, ağlıyor. Bizi çok sever ama. Bize bakınca gözleri dolar gelir. Simone onu sık sık görmeye gider. Maurice yıllardır ona uğramıyor, kasabada bir ev aldı. Raymond da Marie'ye küs. Değirmen'in benim olmasını öyle çok isterdim ki! Çatı fena değil, tahtaları eskimişse de duvarlar hâlâ sağlam. Değirmen'i Marie'den hiç istemedim. "Onu sana bırakmayı çok isterdim!" diyor bana. Aynı sözü Simone'a da söylemiş. Hatta hatta Raymond'a da. Maurice'le Raymond, Marie'ye ömür boyu bir aylık gelir vermek üzere satın almak istediler. Kabul etmedi. Bu yüzden kızdılar. Simone'la birlikte Marie'deyiz, yemek yiyoruz. Tavuğu Simone aldı. Ekmek, şarap ve sucuk da Marie'den. Maurice bir tavşan vurdu. Marie'ye Baptist Baba'dan bir damlacık olsun içki kalıp kalmadığını soruyorum. Masaya bir şişe elma rakısı koyuyor, ama bardak yok.

Köyde, benim çocukluğumda 680 kişi vardı, 1939'da 450. İki yıl önce Marie, Değirmen'i bırakıp Saint-Jean'a giderken köyde artık 300 kişi kalmıştı. Nüfus şimdi yeniden yükseliyor. Artık toprakla uğraşmayıp demiryolu memuru, tezgâhtar, duvarcı ve işçi olarak Laval'e çekilen köylüler la Chapelle-Anthenais'deki evlerini onarıyorlar. Hepsinin birer arabası var, 2 CV'leriyle on dakikalık yol. Bir zamanlar at arabasıyla iki saat gider trene öyle yetiştirdiniz. Şimdi, Laval'de çalışıp akşam evlerine dönmeyi çok daha iyi buluyorlar.

Ne budalalık yapmışım ben! Marie'den özür diliyorum. Beni kucaklayıp teselli ediyor; "Herşeye rağmen çok iyi bir delikanlısın" diyor.

Artık çoktandır bahçe duvarının yanındaki mürver ağaçları yoktu. Zavallı mürver çiçekleri! Gelip geçenler tütün sarmak için koparıyorlardı. Çayırın ortasındaki o iri elmalı ağacının altına gi-

der, tütün içerlerdi. Raymond, bana bıraktığı kulübenin kirası olarak verdiğim parayla hakiki tekel sigarası içerdi. Bunu bizim önümüzde, hem de tek başına yapardı.

Hastayım ve küçük odadaki yatağımda yatıyorum. İneğin biri de ahırında hasta yatıyor. Ona bir veteriner getiriyorlar. İneğe baktıktan sonra Baptist Baba veterineri odama çıkarıyor. Kırkbeş, elli yaşlarında kestane rengi ince bıyıklarıyla upuzun bir adamdı. Boğaz ve nabzıma baktıktan sonra önemli birşeyimin olmadığını söylüyor. Marie'ye, bana nasıl bakılacağını anlattıktan sonra, birbirlerini birer tek atmaya davet ettiler.

Oltayla ancak beş altı çay balığı tutulabilirdi. Yalnız, bir keresinde otuz kırk kadar tuttum. Marie de tavada kızarttı. Eh, iyice kabardım bunun için tabii. Su berrakken kıyıya yakın sırt üstü yatıyorlar, artık hiç mi hiç kımıldamadıklarını görüyorsunuz. Yine bir keresinde, suya uzanmış bir ağaç kökünün altındaki karanlık, kuytu bir yerde kımıldamadan duran koskocaman bir balık gördüm. Eminim, kesinlikle öyleydi. Bir tür sazandı.

Paris'e beni görmeye geldiğinde, Alexandre Amca'yla eski yollardan uzaklara gidiyoruz: Ormandaki açıklıkta bir çiftlik, yanbaşında bir tarla, bir erik ağacı. Erikleri çalıp ceplerimizi tıka basa dolduruyoruz. Sonra da çiftliğe varıyoruz. Alexandre çiftlik sahibesinden neler satın almak istiyordu acaba? Yağ, süt gibi şeyler Marie'de de vardı. Çokça yumurta, tabii domuz kıyması da. Belki elma rakısı da alır. "Eriklerimi toplamak için pek zahmet çekiyorsunuz, sizi iyi anlıyorum. Benden isteyebilirdiniz ve ben de pekâlâ bedava verebilirdim" dedi kadın. Değirmen'de erikleri ceplerimden boşaltıyorum, elbisem lekelenmiş.

Bütün bunlar yavaş yavaş sönüp, silinip gidiyor. Hepsi bir yaprak gibi inceliyor; bir bardağın ince ve nazenin camı gibi saydamlaşıyor, daha sonra da kendiliklerinden sessizce kırılıp kayboluyorlar.

Önceleri zar zor hissedilebilen hafiften bir bozulma. Derken, o güzelim, tadına doyumlanmaz iklimlerde soğuk rüzgârlar, en azından tedirgin edici bir hâl (Balayındaki eşek arısı vızıltısı gibi bir kuruluk, bir boşluk). O canım zamanlarda yavaştan bir kekremesilik, burukluk; yer yer genişleyip derinleşiyor. Bir süre sonra, artık hiç kimse o burukluğu, ekşiliği düşünmediği hâlde, keskinliği açıkça fark edilen bir çığlık duyuluyor. Bütün bunlar, belki de gelişip yükselen tohumlar, belki boy veren tomurcuklar ya da kendiliğinden ortaya çıkıveren altıncı bir parmak, durup dururken başlayıveren bir zurna. Fakat hiç bilinmedi, hiç görülmedi. Meselenin orasına pek dikkat edilmedi: Aslında gözle görülür bir kavgaya bu. Pek çok sıkıntı ve acılarla yüklü zamana tasarruf etme kavgası, oldukça sert ve acımasız. Daha sonra uçak yolculuğu, bütün bir yeryüzünden geçiş, dağlardan, çıplak ve susuz boğazlardan uçuş. "Avareliğimiz ne de güzel oldu Madeline, ne hoş oldu..." Ah, hayat insana yaşanılsın diye verilmiş. Dedemin bu sözünü tutuyorum. Bir akşam, gurub vakti, yediye doğru mu ne, aynalarda görülebiliyordu, daha doğrusu bakabilenler görüyorlardı aynalarında: Mini minnacık bir delik, hayır hayır daha büyük delik, çatlak... Sözün gelişi böyle söylüyorum, çünkü sınırı belirsiz olmalıydı. Kararsızlık ve belirtilerin pusluluğundan olacak, hep "belki" diyorum.

Güzel bir sabah ve akşamın üçüne doğru kalabalıktan koşup gelen adamlar fark ediyorlar ki giden birşey yok, olup biten birşey de. Bazıları Belediye Reisini, daha başkaları annelerini, birisi yetkili zatı, geri kalanlar da Maine Sokağı'ndaki kilisenin cemaat reisini çağırdılar. Bu soylu çehreler onları gülümseyerek teskin ettiler, olan olmuştu bir kere: "Bırakın canım, boş verin, keyfinize bakın siz, sakın olun!.."

"Durun, durun, kendinize mukayyet olun biraz, yeniden çocuklaşacak mısınız yoksa? Hey, bekleyin, biraz düşünün, durun bakalım hele, aklınızı başınıza toplayın!"

Kilise ve kalabalıktan gelenler "Bakalım efendim, haaa durun hele, bir dakika!.." diye söylenip durdular. Öğütlere uyan herkes hafta tatili için arabaya bindi. Başkaca bir hâl ve olağa-

nüstülük olmadı. Müdür konuşmamış mıydı acaba? Bana gelince bütün öğütlerin aksine ...'yi düşünmeyi tercih ettim ne yazık ki! Bütün bu sarıp sarmalayan sıkıntılara şaşırılmamak elimden gelmedi. Ötekiler gibi yaptım ben de... Ne düşündüğüm gibi "aynası olanlardan", ne de "ayak takımından" olduğumu anlayabiliyorum. Gururluyum: Başka bir çağın adamıyım ben.

Düşüncelere Katılma, Tanıma

Brecht, seyredenlerin oyunundan mest olmalarını, dokunaklı katılmaları, oyun kişilerle özdeşleşilmesini istemez, oyununun kavranmasını ister ve bu bekleyişte de ısrarlı. Gerçekte bu onun ülküsü, büyüleyici düşüncesidir. Düşüncesinin kabulünü, kendisiyle hemhal olunmasını ister; inancı, beklediği bu.

Şartlanmış bütün kişiler sizi iğfal etmek, yani kandırmak, hacz altına almak ister.

Ne zaman böyle birinin oyununu görsem, polisler sömürülen işçilere ateş eder. O, bunu kendimden geçercesine işçiyle hemhâl olmam, acılarına katılmam, saflarında yer almam, kendimi onlarla bütünleştirmem için yapıyor.

Çok olmadı, tiyatrodaki Yahudilerin, parayla, ahlâk bozucu, yıkıcı düşünceleriyle, uygarlığı nasıl kokuşturdukları gösteriliyordu. İsteniyordu ki seyirci, Yahudi katili nazi kişiliğiyle bütünleşsin.

(Bu yapılmıyor, gösterilmiyor tiyatrodaki bize: Cezayirlilerin Fransız çocuklarının gözlerini nasıl patlattıkları; Çinlilerin Tibetlileri nasıl kılıçtan geçirdikleri gösterilmiyor, bu bile yapılmıyor artık.)

İşte böylelikle, zorba bir kocaya karşı kadından yana; kadının kusurları gösterilince de kocadan yana olunuyor.

Adil, akla uygun ve gerçekçi her yazarın, cezalandıracağı bir kötünün yanında ödüllendireceği bir de iyi vardır.

Ben, acımasız, berbat bir Alman, Japon, Rus, Fransız, Amerikan ya da kötü bir burjuvadan, eli kanlı petrolcü bir karıdan, ne bileyim iğrenç bir militaristten; hileci asker, kaypak falan filân-

dan konuşmak yerine; insanı sınıfından, soyundan sopundan, burjuvalığından, kısacası kişiyi toplumsal kılıfından çıkararak ele alıyorum.

Bütün bunlar ardından, olanca içtenliğimle kendimden, korku, arzu ve sıkıntılarımdan, yaşama sevinci ve tasarılarımdan, zincir kıran hayallerimi kapıp koyvermelerimden söz ederken, bu sadece ben değilim; bir partici, bununla birlikte olup ona, onunla birlikte olup buna karşı olan biri değilim. Fakat *bütün hepsi'yim*. Artık sadece kötü, iyi, burjuva, şu sınıfa, bu ırka, o cepheye bu cepheye ait de değilim.

İşte ben, o, insandaki tarafçı zihniyet, bölücülük, keyfi tercihler dışında, particilikle mankafa olmuş kişiden başka biriyim. Kimseden de nefret etmiyorum şimdi. Bu menzil, derinlemesine tanımanın yeri ve aynı zamanda insana ulaşmanın üslubudur.

Jules Verne görebilen son yazar. Niye dersiniz, hayal ettikleri gerçekleşti de ondan.

Şu iki tutum gerçekleşebilir: Hayal ediniz, çünkü hayal etmek, tahmin etme, öngörmedir. Hayalin bir de hakikati vardır, hayal edilen gerçekleşecektir. Kurgubilimin edebiyatı gerçekleşiyor ya da daha şimdiden gerçekleşti bile.

Mümkün olan ikinci adım: Gerçeği düşünme, inceleme, gerçek ötesini duyma gibi, hayır hayır, gerçeküstü gibi değil bu; fakat acayip, mucize yüklü bir gerçek dışı. Gerçek dışının gerçeği ile gerçekteki gerçek dışı.

Doğumundan beri, yani aklım ereli bu böyle.

Bu süre hem çok mu çok uzun, hem de pek kısa. Bu geçen zamanı kavramayı ve fark etmeyi aklıma bile getirmediğimi anlamak için çok az vakit kalmıştı. Varlık'ı da kendimi de anlayacak durumda değildim. Beni kuşatan bütün bu varlık cümbüşünün ötesinde hemen hemen hiçbir şey görmüyordum. Artık kendim-

le de barışık olmadığımından olacak, başkalarıyla ya hiç anlaşıyor ya da çok az, o da zar zor anlaşabiliyordum. Ara sıra elde edilen başarılar; bir hayatı, bir boşluğu doldursun, bir sıla özlemini gidersin diye aradığım sevinçler yok değildi; ama bunlar öylesine yetersizdi ki duyduğum varoluş kaygısını birazcık olsun dindiremiyorlardı bile. Beni oyalamaktan öte yapabildikleri birşey de yoktu. İstirap ve başarısızlıklar bana, başarının sevinçlerinden daha gerçek gibi geliyorlar. Yaşamayı durmadan denedimse de her seferinde hep kıyısından köşesinden geçtim. Galiba insanların çoğu da böyle. Unutmayı bir türlü beceremedim. Unutmak için, sadece kendi ölümümü değil, sevdiklerimin ve dünyanın sonunu da unutmak gerekiyor. "Son" düşüncesi beni olabildiğince korkutup çileden çıkarıyor. Sadece sarhoşken mutlu oldum. Ne yazık ki içki hafızayı öldürüyor ve ben mutlu günlerimin sisli anılarını hatırlıyorum ancak. Hayat ıstıraptır. Bunun böyle olması hayatı ölüme tercih etmemi önleyemiyor... ölmek için yaşamak... zira, artık bir kez daha varolacağımdan emin değilim. Yalnız bildiğim varoluş biçimine sarılıp kalıyorum ne yazık ki. Çünkü şu görülen varlık dışında bir varoluş tarzını tasarlayamıyorum bir türlü.

Bizzat ben kendimi sınırlamış, kendi aleyhime dönmüş biriyim, başkaları da aynen benim gibi. Her eylem, her devrim, her edebiyat bu bozulmanın bir çıkar yol olmadığını göstermekle kalsalar iyi; kendileri de bozulmanın şaşkınlığında unutulup gidiyorlar. Artık hepsine, daha bilinçli bir ümitsizlikle yüklenmiş bir son'da uyanmak kalıyor.

İnananlara bakıp, çeşitli inançlara saplandıklarını görünce acı acı gülümsüyorum.

Korkunç bir yorgunlukla bitkinim. Büyük bir ihtimalle bedenimdeki bu çökertici yorgunluk sebepsiz gibi görünse de bunu anladığımı sanıyorum: Ya tartışmasız bir gerçek var ortada ya da herşey saçma.

Her zaman fark ettiğim ve bizzat kendiliğimden ortaya koyduğum, kimsenin bilmediğini, anlamadığını sergilemek için bütün bir edebiyat yapıp oyunlar yazdım: Bu alemin tuhaflığını; başlıbaşına o, insanın iliklerine kadar işlemiş günlük alışkanlıkların pespayeliğini falan anlattım. Demek ki işte bunun için çiçeği burnundayken yetişkin olma zorunda kalmış oluyorum... Her alanda da değil tabii.

Öyleyse, bu kendi öz edebiyatım için kendimi niye böylesine harap ettim? Yani, ayırt etmede, derinlemesine yaklaşımda ya da anlama duruluğunda bana bir adım bile attırmayan, "özün özü" denen, şu "gerçeğin araştırılmasındaki" perişanlığım nedir?

Şimdilik bildiğim bu kadar işte, ta altı yedi yaşımdan bu yana anladığım, Erginliğim'den beri yani.

Okuduklarım edebiyat ve felsefe oldu. Ve özellikle daha çok edebiyat. Çünkü, soyuttan daha çok somuta yatkın bir zekâm var. Bilim alanında beş para etmeyen bir zekâ. Kitaplar, başkalarının sözleri, sanat yapı ve eserleri, siyasal çalkantılar, sadece ve hemen hemen aklım ereli bildiğim şu korkunç gerçeği pekiştirip desteklemekten başka bir işe yaramadı: Orada, annemi, ailemi ve beni sabırsızlıkla bekleyen ölüm'den başka hiçbir şey öğrenilemez. (Şimdi, babamın öleceğini hiç düşünmediğimi fark ediyorum. Annemin birgün gelip öleceğini dehşetle düşünüyordum. Sürekli bir dehşet duygusu, yürek sıkışıklığı, sanki bütün cinler toplanmış tepemde hora tepiyordu. Fakat babamın öleceği de hiç aklıma gelmezdi. Onu çok az görüp sevmediğimden mi? Yooo, kesinlikle değil. Babamın uza-yıp giden yokluğu bende ve hepimizin gönlünde derin bir boşluk, sürüp giden bir özlem, bir kanayan yara bıraktığına göre kesinlikle onun sevilmemesi diye birşey yoktu. Babam bana, belki de ölümsüz biri gibi geldiğinden olacak, onun öleceğini düşünmezdim.)

Bir altın çağ var: Çocukluk, gözü kapalılık, masumluk çağı bu. Ne zaman ki tepende ölüm kılıcının asılı olduğunu görüyorsunuz, işte o zaman bütün büyü bozulup çocukluk darmadağın oluveriyor. Daha önce de söylediğim gibi, çocukluğumun büyü-sü çok mu erken bozuldu? Sizin anlayacağınız yedi yaşında kocaman bir adam olmak zorunda kaldım. Sonra galiba, insanların çoğu herşeyi çabucak unutuverip, çocuklukları bütün bir ömür boyu sürerken, bazılarının çocukluklarıysa bir kişniş şekeri gibi mini minnacık kalakalmıştır. Böylesi, bir çocukluktan çok "Bir niş, bir yokmuş" misali unutulmuş bir sayfa olarak kaybolup gidiyor. Ve işte, yine ortada temel gerçeğin anlaşılmasını engelleyen istekler, üzüntüler...

Hiçbir zaman unutkan olmadım ya, çocukluğumu da artık bir daha bulamadım. Çocukluğun yanında, unutma'dan başka, sizi teselli edebilen ya da size tamlik, eksiksizlik huzurunu bağışlayabilen, kalbinizde ve başınızın üstündeki gökyüzünün lütufları var sadece. Çocukluk, sıkıntıdan gelen unutmalar ve iyilikler... İşte bunlar var sadece. İyilik ve bağışlama olmadan nasıl yaşanır? Yine de yaşıyor işte.

Bütün bu sırların bana has olmadığını, herkesin hemen hemen ağızlarında geveleyip durduğunu, evet... Ah, daha başkalarının kendi kendilerine ya da mırıltıyla söylediklerini, o saygıdeğer yazarların çalımla yazdıklarını bildiğim için ortaya döküyorum bu dertleri. Eğer bu dertleşmelerin evrensel ıstıraplar değil de özel yakınmalar olduğunu kabul edebilseydim, herşeye rağmen yine de acılarımı dindirip iyileşme ümidiyle anlatırdım. İşte bu ümit, hepimizin yoksunu olduğumuz bu ümit aynı ıstırapta birleştiriyor bizi. Ne yapmalı öyleyse? Neye yarar aynı ıstırapta birleşmek. İşte bunun için ki, herşeye rağmen öldürücü gerçek'i, varoluş ıstırabını, insanın yürekler acısı durumunu anlamamak elimizden gelmiyor: Varolmamaya gücü yetmeyen insanla birlikte, ortaya çıkıveren boş bir bilinç, bir vicdan... ve işte bunların lafı.

Onbeş yaşımdan itibaren, evet, galiba onbeşinci yılımdan itibaren, yani çocukluğumun beni tek başına bırakıp gittiği, "şimdiki zaman"ın yok olup, "geçmiş"in "gelecek zaman"da hız kazandığı, yani "şimdiki zaman"ın ölüp, ondan kalan yerin sadece "zaman"la doldurulduğu korkunç bir ayrılma'dan itibaren zamanın iyice bilincine vardım ve birdenbire yaşlandığımı hissettim. Yaşamak istedim. Öylesine koştum ki hayatın ardından, fakat her defasında "zaman" benden kaçıp kurtulmanın bir yolunu buldu; yine koştum, ne geride kaldım ne geçebildim, bununla beraber yine de onu yakalayamadım; hep atbaşı, yan yana gibiydik.

"Hayat nedir?" diye sorulabilir. Bana göre hayat "zaman" değil; çünkü o, kaçan, parmaklarımızın arasından kayıveren, tutulmak istenince bir hayalet gibi yok oluveren bir varlık değil. Bana kalırsa hayat, "şimdiki zaman" olmalı, tam bir "hazır oluş" yani. Ama ben hayatın ardından öylesine koştum ki, sonunda kaybettim onu.

Bir yılda on takvim yaşandığı, birkaç dakikanın bir saate bedel olduğu, çeyrek saatlerin bile artık sözünün edilmediği bir gündeyim. Ve hâlâ hareket etmiş bir trenin basamağına son anda atlama ümidiyle fırlamış gibi yine zamanın ardından koşuyorum.

Kasabadaki okulun onbeş dakikalık tenefüsünü hatırlarım: Çeyrek saatlik bir zaman dilimi. Oyun oynama, oyunu bitirip bir başka oyun kurma düşüncesiyle öylesine dolu, öylesine uzun bir zamandı ki!

Evet, iyi biliyorum onbeşimden önceydi benim bu "zaman"ı hissedişim. Perşembeler, pazarlar akıp gidiyordu, yani bu akışı duyuyordum. Zaman'ı fark etmek, bulmak, onun bu geçişini, kaymasını hissetmek olmalı. Yarın'ın hemen şu anda ucundan kıyısından görünmüş olduğuna inanma, bundan emin olma, zamanın gelişini kollama, böyle bir ümit içinde oluş bu.

Bana sürekli "günlerin, mevsimlerin birbirini izleyerek çekip gittikleri" söyleniyordu. Tamam, peki, öyle olsun; önceleri böyle

söylenmiyordu ama; büyüklerin, öğretmenimin dediklerine de inananmamak elimden gelmiyordu zaten. Zamanın geleceği kesinlikle söyleniyordu. Fakat bu "gelecek yıl" bir lâftan ibaretti, gelecek yılın gelişini düşünsem de, bu bana öylesine uzak görünüyordu ki, "Düşünmeye değmez" diyordum kendi kendime. Gelmesi ümit edilen "sonsuz" kadar uzaklardaydı ve sanki artık gelmeyecekmiş gibiydi. Gelmeyecek kadar uzak olunca da, bir tasarı ya da herhangi birşey yapılamıyordu. Bununla beraber, yarınlara, mevsimler keyfince gelip geçerken olduğu yerde durup duran da ben oluyordum. Ben herşeyin merkezinde dururken, güneş ve yıldızlar da çevremde dolanıp duruyorlardı. Türlü türlü renkleri, kırları, dağları, kar ve yağmurlarıyla bütün bir dünya hep benim çevremde dönüyordu. Hangi an'dan itibaren, ne gibi birşey, nasıl bir adım atma zorunda olduğumu bilemiyordum artık. Bu hâl nasıl mı geçti? Öyle bir "an" geldi ki, geçmiş zaman bir "şeytan gelin aldı kasırgası", yani bir hortum gibi beni çıkılmaz, dönüp duran burgacının ortasına çekiverdi ve ben kımıldayamadım bile. Şimdiki zaman ardınca koşmak, zaman'la sarmış dolaş olmaktan başka birşey değil; şunun bunun, bütün bir eşya selinin ardınca koşmak. Ve, zaman akıp gidiyor.

Yedi yaşında Paris'te, sekizimdeyken köyde. Köydeki günlerimde kendimi o kadar bunaltıyordum ki, hep ölümü düşündüm. Bakım giderlerimi karşılamak için Paris'te çalışan annemi görmeyi de çok istiyordum. Fakat annemden ayrı olduğum zamanlar daha çok rahat ediyordum. Onunla birlikte olunca, annemin ölümünü ve kendi ölümümü düşünmekten kurtulamıyordum bir türlü. Öteki insanların ve çocukların yanında bu sıkıntıları olmuyordu pek. Hemen hemen hiç ya da pek az bunaltıyordum bu düşünceden. Galiba ölüm düşüncesiyle "zaman" arasında bir bağlantı kurmadığımı da söylemeliyim. Zira, ölenler, ölmekten çok şöyle bir çekip gidivermişler gibi oluyor, ölümü bile akıllarına getirmeden bir yerlere yollanıyorlardı. Sanki bir geziye çıkmışlardı. Bu gidişler sadece mekânda olmuş da zaman'la bir ilgileri yok-

muş. Yine bu, tamamıyla gerçek de değildir... Çünkü bir gün ölümün ne olduğunu; hiçbir yere kaçılmadan, en ufak bir kuşkuya yer kalmadan, ölümün birdenbire anneciğimi alıp götürceğini anlamıştım. İşte böylece bugün olmasa da, herhangi bir gün, belli bir gün annemin öleceğini bana "zaman düşüncesi" veriyordu.

Bir gece rüyamda bana: "Rüyalarındaki sorularına açık seçik bir cevap, ufacık bir ipucu bile yok öyle mi? Rüyaya yat öyleyse" dediler. Uyanıyorum, demek ki rüyamın rüyasıydı bu. Gerçekten rüyamda rüya görüyordum. Uyanıyorum, yani geçrek olarak uyanıyorum, rüyamda rüya gördüğümü kesinlikle hatırlıyorum, fakat rüyamın rüyasından pek birşey kalmamış aklımda; kesin gerçek'in rüyası bu, herşeyi anlatan rüya.

Epeyce karmaşık bir hikâyeydi rüyam: Tepelerin yamaçları, küçük bahçeler, oldukça karanlık ve ölü bir dünya, sonbaharın o kurşunî gökyüzü. Basık evler. Daha başka neler vardı acaba? Nasıl demeli bilmem ki; ot, yeşillik, sebze falan yok, ya daha yenice ekilmiş ya da çoktan bozulmuş bir bostandaki çitin aralanmış kapısından çıkıp kaçan beyaz bir kedi. Kedi o anda çiçeği burnunda yetişmiş bir kızcağız oluverirken, biz de çiftlik evlerindeki bir odada uzun bir köy masasının çevresindeyizdir, solumda açık bir pencere olur. O kızcağız: "Ailemin tahakkümünden kaçıp kurtulmam gerekiyor, özgürlüğe ihtiyacım var, kişiliğimi geliştirmeliyim" diyor bize. Kuşkusuz, beyaz kedi işte bundan ötürü çitin kapısından çıkıp kaçmıştı. Kız koşuyor, ben de onu yakalamaya çalışıyorum. "Ben de, ben de..." diyorum, "ben de iyi biliyorum ne yapacağımı." Daha sonra yemek artıkları; kasketiyle bıyıklı bir köylü, bu köylü ben oluyorum (öyleyse kendi kendimin muhabayım demek ki); elmalar (nereden gelmişler ki), bu ağaçlardan mı düşmüşler acaba? (Böyle bir elma bahçesi de var mıydı buralarda?) Kimileri kendi aralarında para işlerinden falan konuşurlar (ve ben de tabii); etrafı çevrilmiş küçük bir çayır; meyve bahçesi, burası niye bir bahar gibi günlük güneşlik değil ki? Neden gökyüzü sürekli kapalı ve mevsim sonbahar?

Öte yandan köylü tekrar çıkıp gelir ve paracıklarını sayar. Ben yeniden onun gibi köylü olurum, kasket ve bıyığıyla sanki ben onun bir yansımasıyım ve karşımdaki de benim görüntümdür.

Sonra, arada olup bitiveren bir çok olay (fakat hangileri?). Bana rüyada Tereddütsüz Bir Rüya teklif edilir.

Bütün bunlar nasıl olup biter böyle?

Epeydir kendi kendime hemen eserimi yazmaya başlamam gerektiğini söyleyip duruyorum: Gerçeği yazmayı. Aslında tiyatro benim ta gönlümde duyabildiğim bir istek değil. Bir oyundan sonra ikinciye de yazmayı gönlüm çekiveriyor, bunlar ilgiyle karşılanıyor ve böylece de üçüncüsünü yazmaya koyuluyorum. Ekmeğimi kazanmaya başlayınca da dördüncü beşinci oyunlar sönkünü ediyor. Artık, yalnız daha çok yazmaktan başka birşey kalmadı bana tabii. İşte böylece bir dram yazarı, meslekten bir tiyatrocu oluverdim.

Tiyatro için herşeyi yazmanın yanında (ah... bu "yazmak" fiili dolaysız bir nesne almayınca beni öylesine perişan, öylesine hasta ediyor ki, bilemezsiniz) daha başka birçok şeyleri de yazmayı sürdürmek zorunda kalıyordum. Geride epeyce kitabım olmuş, değişik bir anlatım ve oldukça zengin biçimler bulmuş, geliştirmiş, kullanmıştım. Çok daha başka dünyalar, apayrı yaratmalar, var olandan çok daha büyük bir zenginliği, pek değişik görünüşleri olmasa bile, yine de farklı yapılar kurmuştum. Ümitsizliğin dağılması, yaratma isteğiyle coşup kaleme sarılma-ya yetiyordu.

Bu alanda birşeyler yaptım ve aşağı yukarı onbeş yıl, belki de daha da uzun süren yoğun çalışmaların anlaşılmaz yorgunluğuyla adeta bitip tükendim. Yalnız dinlenmemi, yaşama sevincinin tadını almamı, bir iç rahatlığına kavuşmamı değil, sanki kendim istiyormuşum gibi, kendimi kendimde kaybetmek yerine başkalarıyla ilgilenmemi önleyen bir yorgunluk... Daha doğrusu bu yorgunluk, bu azap, bu kendime yaptığım işkence altındayken başkalarıyla nasıl ilgilenmeli. Gittiğim otuz kırk hekimden hiçbi-

ri bu sürekli bezginliğimi iyileştiremedi. Çünkü, öyle görünüyor ki, hiçbiri hastalığının kaynağına, sebeplerine varamadı. Beni tüketen illetin ne olduğunu gitgide daha iyi anlıyorum: "Kesin bir şüphe" bu. Kendimi bildim bileli ruhumda dal budak salmış, yakamı bir türlü bırakmayan evrensel bir soru: "Neye yarar?" Ah, şayet bu "Neye yarar?" sorusu benliğimde kökleşmemiş, her yeri kaplayıp bütün yeşilliklerimi kurutmamış olsaydı, geçenlerde birinin dediği gibi bambaşka bir insan olurdum. Bütün bahçelerin suyunu emip herşeyi kurutarak etrafı saran işte bu ayırık otları.

Sonlu bir kainat düşünülemez, kavranamaz bu. Sonsuz bir kainat da anlaşılıp hayal edilemez. Kuşkusuz, kainat ne sonlu ne de sonsuz. Sonluluk ve sonsuzluk, düşüncenin sadece insana özgü bir biçimidir. Ne olursa olsun "sonluluk ve sonsuzluk insan düşüncesinin biçimlerinden ibaret" diye söylemek de henüz anlaşılır gibi değil. Güçsüzlüğümüzden, öteye bir adım atacak dermanımız bile yok. Bu duvarların önünde içim bulanıyor. Şayet bu bir duvar değilse bile, ayaklarımızın ucunda açılıvermiş bir gayya kuyusu. Başım dönüyor.

Öleceğimizi; devrimin bizi hayattan da ölümden de kurtarmayacağını; kafamda sonlu da olsa, sonsuz da olsa bir alem düşünemediğimi bildiğim hâlde iktisadî, sosyal ve siyasal çıkmazların nasıl olup da beni meşgul edebildiklerine, heyecanlandırabildiklerine şaşıyorum doğrusu.

Ölmek için hayattayız. Ölüm hayatın gayesidir. Bunlara beylik gerçekler denebilir. Bazen bu pespaye açıklamalar arasında beylik gerçekler kaybolurken birdenbire yepyeni bir gerçek ortaya çıkıveriyor. Kendi kendime ilk defa "ölümün şu alemde sadece bir amaç uğruna gerekli olduğu" keşfinde bulunduğumu sandığım anların birindeyim. Hiçbir şey yapılamaz, hiçbir şey yapılamaz, hiçbir şey yapılamaz, hiçbir şey yapılamaz. Fakat, nedir bu kukla oyunu, benimle ne hakla alay ediliyor?

Oniki yaşımdan fazla olmadığım sıralarda bile kendimi bunlara hayret etmekten alıkoyamıyordum.

Eflatun'un *Phédon*'unu okurken diyalogların sonlarına doğru iyice batağa saplandığımızı fark ettim. Sokrat, ruhun ölümsüzlüğüne ve onun aşkın bir alemde yaşayacağına beni inandıramadı. Sokrat'ın öğrencilerinin ağladıklarına bakılırsa, artık onların da inanmadıkları anlaşılır. Yoksa niye ağlayacaklardı ki! Akşam olup Sokrat zehiri içince ayaklarından soğumaya, vücudu kasılmaya başlıyor. Sonunda ölüyor. Bu haksızlığın hüznü perişan etti beni. Sokrat'ın ölümü onun ölümsüzlük iddiasından daha inandırıcı. Ölümsüzlük iddiaları eriyip hemen unutuluyor, fakat ölümü yok mu, işte o hafızama kazınıyor: Bütün insanlar ölümlüdür, Sokrat da bir insandır, öyleyse o da ölümlüdür. Bu gece uyanıp hep bunu düşündüm. Uzun zamandır bunun gibi somut, böylesine dondurucu bir korkuya düşmemiştim: Yokluk korkusu bu. Nasıl demeli bilmem ki, kendimden emin olmak için elimi göğsüme bastırınca birdenbire kapkara bir yokluğun beni yiyip bitirmeye başladığını, daha şimdiden ayak, baldır ve oyluklarımın olmadığını, yokluğun insanın kanını donduran alevleriyle içi boş bir kovan hâline geldiğim duygusuna kapıldım. Yanmışım. Oysa, yaşamak ne güzel. Bu olağanüstü hayat, gecenin çılgın ışıkları sevgiyle kucakladı beni. Öleceğimizi bildiğimizden birbirimizi öldürüyoruz. Ölümün getirdiği gazele insanları öldürüyoruz. Sokrat'ın üzüntüsüz, soğukkanlı ölümü hiçbir şekilde inanılır gibi gelmiyor bana... Yine de olabilir bu. Fakat nasıl?

Bu noktada birşey kavranamaz. Düşünülp hayal edilebilenler hep sınırlı şeyler. Size birşeyin anlaşılmaz olduğunu söylediğim zaman, bu artık, kavranılması gereken şeye en yakın yerde kaldığımı gösterir.

Ortada "cevabı bulunmayan bir sebep" bulunduğundan, artık hiçbir şey bunun kadar güçlü, bunun üstünde olamaz. Aslında sebepten sebebe, basamak basamak eşyanın sonuna varılıyor. Böylece insan, gerekçesi bulunmayan "son sebep"e varınca, belki de sonsuzluğa denk yepyeni bir sonsuzluk, cevapsız bir sorunun karanlık çehresi önünde kalakalıyor. Bulunan her cevapla

bir yanılsa düşölüp, yol eşyanın içinde kayboluyor. Niye böyle oluyor bu? "Şundan..." diye başlıyor, sebepten sebebe geçerek hiçbir açıklamanın kalmadığı öyle bir noktaya varıyorum ki, artık orada sıfırla mutlak birbirine denk, gerçekle aldatıcı özdeşleşmiş karşılıklı birbirlerini yok ediyorlar. Öyle ki her hareket, her yol, her olay sonunda birbirlerini kesinlikle geçersiz kılmakla temize çıkmış oluyorlar. "Son sebep" herşeyi aşıyor. "Hiçlik" son sebeple başa çıkamıyor, hatta kendini bile yatıştıramıyor. Hiçliğin açıklaması yok da ondan. Bu sefer hiçliğin suratına, sessizliğin göbeğine patlatılıyor cevapsız soru. İşte bu son sebep korkunç bir ışık gibi herşeyi siliyor, göz kamaştırıcı olduğundan artık pek çok şey görülemiyor, fark edilemiyor.

Bununla beraber bana öyle geliyor ki, bu açıklamasız son sebeple, onun sorusu'ndan yakasını kurtaramayan herkesin, hatta Bir'in, ya da (erkek mi kadın mı bilinmez) Tanrı'nın karşısında bir tür kolaylık, denilebilirse, bir tür üstünlük elde ediyorum. Bu üstünlük, Hakikat'le (biraz daha silik) Aldatıcı'nın birbirlerini göz önünde tutmalarından doğuyor. Onları geçersiz kılan işte bu son sebep. Çoktan gelmiş ya da gelecek olan Hiçlik (bilim, gelişmeler, evrim, inkılâp, tarih) artık beni şaşırtmıyor. Bundan böyle önümde hiçbir şey yok, hatta hiçlik bile. Hepsi gömülmüş, yok olmuş durumda. Toplum dertlerinin de hiçbir anlamı, özü yok. Tarih bana sadece düzmece cevaplar yığını ya da kısmen akla yatkın, fakat kesinlikle temelsiz lâf salatası olarak görünüyor.

Büyük Eflatun'dan bir sayfa okuyorum. Gayri hiçbir şey anlamıyorum. Niye dersiniz, Eflatun'un apaçık, olağanüstü, hikmet dolu sözlerinin az ötesinde, daha da apaçık, korkunç büyüklükte, göz kamaştırıcı, her anlamı tepetaklak eden, çürüten, ayaklarını havada sallandıran bir son sebep var da ondan. Özellikle her sağduyu çürütüyor. O fark edilir fark edilmez çarpılıyor, olduğunuz yerde donakalıyorsunuz. "Anlamıyorum" demek zorundasınızdır. Anlamak? Anlama diye birşey kalmış mı sanki. Anlamış olmak, kısıkvrak bağlanmış, ağzınız açık şaşırp kal-

maktır. Sanki bir ayağınız merdivenin orta yerindeki basamakta, bir ayağınız da boşlukta sonsuza kadar durmanız isteniyor gibidir. Fakat, basit, yeni bir sebep, korku ve şaşkınlıkla donmuş idrakinizi çözebilir, yeniden canlandırabilir. Anlamak nasıl olacak peki? İşte onu hiç umma, olacağı benzemez.

(Öldüğümde Tanrı: "Sayısız varlıklar yarattım, herkes onları görüyor, anlıyor. Artık inanmayan, anlamayan bir tek kişi bile yok" diyecek.)

Ve hele dehşetli bir korkuyla Ölüm'e "Niçin?" diye soracak olsam, o, (cevaplaması gereken) bir tek o kapatabilecek ağzımı.

Bir zamanlar, neydi o sevincim: Yazmak için masaya oturunca duyduğum sevinçler, zamanla gölgelenmiş bir hazza döndü, daha sonralarıysa sıkıcı, tatsız alışkanlıklar olup çıktı bu iş. Faşist, nazi ya da zulmün bekçisi eski arkadaşlarımla giriştiğim, kutsallaştırılacak kadar alkış toplayan sayfalar dolusu gazete yazılarını kolayca yazdığım hâlde, çok daha sonra bu yazılar iyice bıktırıcı, iğrenç gelmeye başladı bana. Bugün bu kalem kavgalarım aklıma gelince düpedüz bir yanıltma duygusu kaplıyor içimi. Şimdi aynı şeyleri yazmaya kalksam, içimde evrensel acıların, yıkım ve tehlikelerin ustura ağzı gibi keskin, çok daha da yanıltmaz vicdanî çılgınlığını duyarım.

Hiçbirini kendim seçmediğim, kamplarda da yüzyüze gelmediğim bu insanlar için hep olumlu bir bekleyiş içindeyim. Bilet almadan büyük piyangoya konmayı bekleyen biri gibi hissediyorum kendimi. Hayatın komedisi beni tüketip yeterince sindiremedi daha. Bütününü bu âlemin adamı değilim ben. Buradan da oradan da kurtaramadım kendimi. Burada da orada da değilim. Herşeyin dışında. Dinde de siyasette de bir yol tutmadığım için yanlış bir seçim yapmış olmaktan korkuyorum. İşte kayıplarda kaybolmanın korkusu budur. Eğer Tanrı'nın bağıışı yetişmezse, öldürücü son darbe olacak bu.

Rüyamda, kaldırımın kıyısında ölmüş bir köpek görüyorum. Hayır hayır ölmemiş, bayılmış. Kan kusuyor, altına işiyor; kan ve sidik içinde yüzüyordu. Ara sıra gözlerini açıyor, soluk alıyor. Yaklaşanlara: "Ellemeyin!" diyorum, "kendine geliyor, ellemeyin! Dokunup okşamalarla ona yardım edilemez. Dokunmayın, üstünüzü başınızı kirleteceksiniz yoksa."

Akıntıya kürek çeken küçük kurnazlar her yerde kazanıyor. Onlar hep güçlünün yanındadırlar ve böylelikle de sürekli başarılı olurlar. Her ne kadar, her zaman kazanırlarsa da akıntı dışında bir kişilikleri, bulundukları kaptan başka belli bir şekilleri olmadığından kendi başlarına da bir varlıkları yoktur.

Bazıları için yaşamak su içmek kadar kolay. El alemin gidişine bırakıveriyorlar kendilerini tamam. Akışkandırlar efendim. Akıcıdırlar. Bense, hep değişik yeni yeni dağları tırmanmak zorunda kalıyorum.

Olmayacak, tuhaf şeyleri yapmak zorunda kalan apayrı, bulunmaz bir türdenim ben. Ne yazık ki bu türün de en tembellerinden biriyim. Parmağımı bile kımıldatacak hâlim yoksa da, o dağlar zaman zaman daha bir yüksek, daha bir ürkütücü oluyorlar karşımda. Biliyorum, ben onların üstüne gitmezsem, onlar benim üstüme gelecekler. Dünyanın sallandığını şimdiden duyuyorum. Korkunç kayaların üstüne düşüp beni ezeceklerini görür gibi oluyorum.

Herşeyden geçiyorum da kendimden geçemiyorum bir türlü. Sen tut, tam da gerekenin zıddını yap. Olacak iş mi şu.

Kolejde okurken, babam derslerime çalışıp çalışmadığıma bakmak için odama gelirdi. Kitaplarımı karıştırıp, çekmecelerimi, dolaplarımı eşelerken ben de ayakta bekler, olup bitenlere bakardım. Defterlerimi açar, kendimden bile gizlemek istediğim günlüklerimi, şiirlerimi bağıra bağıra okurdu. Bazen kızar, öfkesinden kıpkırmızı kesilir, ağzını doldura doldura söverdi.

Dağlardan, kırlardan süzölmüş, tomurcuklarla dolu yüz sayfacık, temiz bir aşkın hikâyesini anlatabilmeyi öylesine isterdim ki!..

Sanat eserleri iç dünyalarıyla kanlı canlı kişiliklerdir. Elle tutulur, sıcak, gerçek varlıklar. Herhangi bir etkiyi değil de belli duyguları vermeleri onların kişiliklerini gösteriyor. Bir eser, insanlarla yüzyüze geldikçe kendine özgü bir kişilik kazanıyor. Bunu böyle düşünüyorum. Eserin kişiliği, kendi kendinden ibaretmiş gibi görülmesine karşı direnir. Kişiselliğimle gerçekliğimin çatışması bu açıdan hiçbir şeyi değiştirmez: Bir eserin değeri ve gücü, ışığının süresiyle belli olur.

(Özellikle, bazı şeylerin böyle olmasını çok isterdim. Her zaman, bir eserin görüldüğünden ibaret ya da olduğundan daha fazla düşünülmesinden korkardım. Bu durumda, eserin ne olup olmadığının bir önemi kalmıyordu çünkü. Eserim de, böylece anlaşılmadan kalakalıyordu ortalıkta.)

Şu günler, sanki milyarlarca yıldan beri konuşuluyor da, daha yeni yeni anlaşılıyorymuş gibi "anlatım" konusu ikide bir gündeme getiriliyor. Şimdi de konuşma'nın ne anlama geldiğini öğrenmeye çalışıyorlar. İsteyerek de olsa, istemeden de olsa işin sonunda karışıklık çıkarmaktan başka birşey yapılmış olmuyor. Dil düşüncedir. Aynı zamanda düşüncenin gösterilmesidir. Düşünce eylemiyle, düşüncenin sergilenmesi iç içe. Dil başka, anlatım biçimi başka şeydir. Konuşma biçimi bir aldatmaca, bir gizleme olabilir. Belirli bir konuşma biçimiyle herhangi bir dil karıştırılıyor.

Tarafsızlık denilen şey duygu dünyamızla uyum hâlinde olmaktır. Kendi kendimize, yalan söylemediğimizi iddia edip avunmayalım, diyorum.

Sanat eseri bize hem tanıma ve yaradılışı, hem ilham ve buluşu; hem de özü, biçimi, açıklığı, görüntüyü, dünyanın her dem taze iklimini sunar. Düşünce mimarları (!), ideologlar, ay bacayı dolandıktan sonra apar topar gelip yağmalıyorlar bunları.

Anlatımın Bunalımı

İnsan ve düşünce arasındaki kopukluk. Düşünce insanı özünü yitirmiş, sararıp solmuş; o artık bir düşünce bile değildir. Aslında düşünce, sadece insanın anlatımıdır. Ancak insanla var olabilecek bir yapıdır düşünce. Düşünmeden de konuşulabilir. Düşünce kalıpları ne güne duruyor; al, tepe tepe kullan. Düşünmeden konuşabilmek için, yani konuşmanın makineleştirilebilmesi için yeter de artar bile bu kalıplar.

Sadece, yaşayan düşüncenin hakikati vardır.

Bununla birlikte hayat kendini anlatıyor. Her yaşayış bir bütündür. Her hayat, her dünya, her insan. Şayet evrensel bir bütünlüğü yansıtmıyorsa, aynı anda hem kendi, hem de bir başkası değilse bir hiçtir o hayat, o yaşayış. Kendini kendinden ayırt edemiyorsa bir sıfırdır o. Sürüden bir koyun olmanın ötesinde belli bir özelliği yoktur, bomboştur o insan. Eşyanın boşluğunda kaybolup gitmişse, bir garip zavallıdır o. Kişilik sahibi olma, kendine ait başka bir dünyası, alışılmışın dışında bir tarzı olma demektir. Herkes gibi biri, fakat hiçbir kimseye benzemeyişteki oluş.

Öyleyse kendine bakınıp duran güçsüz bir tanrıyım. Sadece bir bakış, bir dikkat değilim ben. Tutku, arzu gibi şeyleri, bende olup da benim olmayanı, benim olduğu halde bende bulunmamasını, içinde olduklarımı, içimde olanı... bulunanı, yapılanı, nasıl yapıldığını; özümde olanı ve nasıl olduğunu pek anlayamasam da şöyle bir yoklayıp dökümünü yapan, eleyen biriyim ben aynı zamanda.

Düşüncem bizzat benden, kendimden kopuyor, ayrılıyor. Benden ayrılıp gidiyor o. Nasıl olabiliyor da buradayken orada, oradayken de burada olunabiliyor? Düşünce bunu nasıl yapabiliyor? Kendi kendimde düşünüyorum ve ben aynı zamanda bir başkasıyım da. Bu "Ben" içimde tutuluyor, onun kökü, kaynağı yine ben oluyorum. "Ben"in bastığı toprak ve besleyicisi de ben oluyorum yine.

Şu âlem benim değilse kimindir. Ben bu âlemin hükümdarı değilsem niye değilim. Nasıl olup da bu dünya benim olmuyor; niye bir yanımdaki başka öte yanımdaki başka birşey olup kalıyor. Herşey bir başka. Bizzat kendimi başka biri olarak hissediyorum. Bana karşı olan bu düşünceleri ben bunaltabildiğime göre, bu düşünceler de bir başkasının oluyor o zaman.

Herşey bir ağırlık, yük. Hâlâ ezilip tuz buz olmuş değilim ha? Beni ezmeyen kim mi?

Benliğimde görülmedik olayların geliştiği, birşeylerin, bazı tutkuların dört dönüp birbirleriyle çatıştıkları duygusu var içimde. Birbirlerine zıt kuvvetlerin kapıştıklarını, bazen birinin bazen ötekinin yendiğini görüyorum. Karmakarışık zihni bir savaş alanı bu. Kendinde korkunç olayları, şiddetli anlaşmazlıkları barındıran ben'le, olup bitenleri gözleyen "Ben"den hangisi benim gerçek benliğim. Bana, bu tutkuları barındıran biri değilim gibi geliyor; bakabilen ve gören, herşeyi bir bir ortaya koyup sayımını yapan bunları tartıp düşünen'im ben. Dayanılmayacak kadar "Bir Başka Ben"i de gönlüm çekiyor.

Herşeyle, herşeyimle karmakarışık.

Bu tutkular değilim ben; derin mi derin bir duyarlığın, bir azabın beşiğindeyim.

Yüzlerce ve binlerce yıldan beri, insanlar dayanılmaz şartlar içinde yaşamayı, ölmeyi nasıl olup da kabullenmişler, işte bunu anlamıyorum bir türlü. Kesinlikle ve açıkça karşı koymadan, savaşlarla, acılarla, o ölüm belâsıyla başbaşa yaşamayı kabul etmek ha! İnsan, şurada ya da burada olmayı; şuraya ya da buraya bir beygir torbası gibi atılıvermeyi, hiçbir açıklama olmadan nasıl kabul eder. Bütün bir insanlık âlemi bir kapana kısıtıldığı halde ciddice bir ayaklanma bile yok. Felsefelerin, bilimlerin sülalesi

meçhullerin anahtarını veremediler. Köpekler gibi yularlanıyor, köpekler gibi eğitiliyor, şartlandırılıyor, yularımızdan çekiliyor sonra da defediliyoruz. Milyonlarca yıldır insanoğlu tam bir şamar oğlanı.

İşte, kabul edilmemesi gerekeni bağrına basan adam, ben bu noktada bulunuyorum: Savaşı istemiyorum, yine de savaşıyorum. Bilmek istiyorum ya hiçbir şeyi de bildiğim yok. İçine daldığım bu hayatı sevip dururken ölecek olursam acı çekeceğim su götürmez. Gücüm kuvvetim yerinde, fakat gittikçe çöküyorum; ihtiyarlamak istemiyorum ama yine de yaşılanıyorum; ölmeyi hiç mi hiç istediğim yok; fakat, işte ölmeye başladım bile. Zar zor benimsettikleri bir hayata ben daha yenice alışmışken tutup geri aliveriyorlar. Olmaz bu işte. Seksenlikler bile memnun yaşamaktan. Şu yirmilik delikanlıların omuzlarını çökertiyor yıllar. Milyonlarca yıldan beri öylesine çok tekrarlanmış ki bu sorular, daha ortalıkta cevap adına en ufak bir iz bile yokken, eskiyip anlamlarını yitirmişler, gülünç bir duruma düşmüşler. İnsanlar evreni ucundan kıyısından yeni yeni tanımaya başlıyorlar. Dünyanın ta aydan bile resmi çekildi. Fizik kanunları, evrenin kimyasal bileşimi biliniyor ya, insanın ruh dünyasının zifiri karanlığını aydınatabilecek bir iki sarsak ışıltıdan başka birşey yok elde avuçta. İnsan vücudu boydan boya ele geçirilmiş, madde lime lime edilmiş, kabul. Yıldızların hareketleri önceden biliniyor artık, tamam. Daha daha pek çok şey teslim alınmış, öyle olsun, pekâlâ. Bilim, anlama ve kavrama demek değildir. Özlü sözler, felsefeler ardarda kelimeler zincirinden ibaret. Kelimeler, kelimeler, kelimeler... Fakat, kelime de söz demek değildir. Herşeyi bilince anlamış olacaktık ama yine de hiçbir şeyi tanımayacaktık. Bütün bunları kim çıkarıyor. Eşyanın arkasındaki nedir? Korkunç, akıl almayacak kadar büyük, ucu bucağı bulunmayan şu evren bana, yıldızların, gezegenlerin fırlatıldığı; eşyanın karmakarışık ya da özene bezene yerleştirildiği bir depo gibi görünüyor. Fakat kim fırlattı bütün bunları. Bana "boşluk" gibi gelen, şu "uzay" denilen şey nedir? Yıldızların, gezegenlerin yörünge kurallarını, akış

düzenlerini; insan ve eşyanın konumlandırılmalarını; belirli dönüşüm, değişme ve doğuş merhalelerinin nasıl olduğunu bilsem, belki hücremden, korkunç zindanımdan kurtulmayı iyi kötü becerebilecektim. Bu ne menem eşek şakası, nasıl bir tuzaktır bu, ne biçim nesnedir bu aptal torbası. Ta anamızdan olur olmaz başlar aldatılmışlığımız. Tanıma, görme diye birşey gerekli değilse, kavrama denen birşey yoksa, nedir öyleyse bende ki şu tanıma tutkusu?

Varlığın yasaları bilinebiliyorsa da gerekçelerini bir bilen yok. Nasıl olur da bilinmez bunlar; aynı anda her yerde bulunamıyor insan, niye? Ne var ardında duvarların? Herşeyi anlayabilsem, bunca oluşları kavrayabilsem, hâlâ ne diye çatlamaz idrakim? Doğrusu, kolay ve olağandır da bu. Dünya, mesafeler, tabiat bana öylesine olağandışı, öylesine şaşırtıcı, tüyler ürpertici geliyor ve bütün bunları böyle algılamam da o kadar garip, olağandışı, şaşırtıcı ve ürpertici ki! Benliğimdeki istekler, ta başından beri özümde miydiler, ben onlardan mı ibaretim ya da bana ilham mı edilmişlerdi ve işte, eğer öyleyse bütün bunları seçen, kabul eden, içimdeki "Ben" nedir? Bende ki "Ben"... Düşündüklerimden, istediklerimden, hissettiklerimden ibaretim öyleyse. Düşündüğünü sanan, belki kendisi hiçbir şey olmayan bir "hiç" olsa bile, düşündüğünü sanan bu "Ben" nedir? Çoktandır, bütün bir dış dünyadan gelip bende yer etmiş, yerleşmelerini önleyemeyeceğim düşüncelerin çoğunun şekillendiği; özü bakımından varoluş sırlarıyla ilgili, hiçbir zaman bilemeyeceğim kuvvetlerle evrensel iradelerin kesiştiği bir dörtyol kavşağıdır bu bende ki "Ben."

Bende ki "Ben" egemenlikten el çekmek zorunda kalacaktı nerdeyse. "Ben" in vazgeçmesi engellendi, hiç de istemediğim hâlde tutkular birdenbire ortaya fırlayıverdiler, "kaygılı benliğim" "sakin benliğim" in önüne geldi dikildi. Ben hangi ben'de bulunuyorum? Tanımak, bilmek istiyorum. Tanıma isteğine dayanamıyorum bir türlü. İstek, üzüntü ve kaygılarıma söz geçiremiyorum. Dahası, korku, çocukluğumun kavurucu özlemi ve felaketlerim soğukkanlılığıma karşı direnen apayrı birer kişi olup

çıktılar benliğimde. Bende ki bu "korkan kişi" içimde barınan bir başkası mıdır, yoksa o insan bizzat ben miyim?

Hayatın bilincini kabul edelim, diyorum. Dikkatle bakıp düşündüm: İki ben var bende. Biri gizli, derinlerdeki, telâşlı, kaygılı "Ben." Beriki, herkese görünen, sakın ve aynı zamanda tasalı benliğimin kabı olan ben.

Bilmenin yararsız olduğunu söylüyorum açıkça. Ve yine söylüyorum ki, bilimler insana bilinç kazandırmıyor. Hiç bilmemekle bilmek birbirine denk bana kalırsa. Bilgi dünyalık birşey de ondan. Dünyalık şeyler beni ilgilendirmiyorlar; yapmışlar, yapmamışlar, şöyle olmuş, böyle olmuş falan, ne fark eder. Şu, insanların yerlerinde duramayışları, anlamsız gidiş gelişleri beni ilgilendirmiyor, ilgilendirmiyor efendim. Şu arkadaki, o ya da bu ilgimize değer mi; yalnız şu Bilinmeyen var ya!.. Bilim diye, tanıma diye bir şey yok. Tanıma olacak şey değil, imkânsız. Fakat işte yalnız o'na, hapsoldüğüm o duvarlara dayanamıyorum. Bu duvarları anlayamamak yok mu, perişan ediyor beni, katlanamıyorum buna bir türlü.

Belki tam tamına bilinçli ya da bilinçsiz konuşma diye birşey yok. Rüyamda bilincim yerli yerindedir. Tabii söz konusu, basbayağı bir başka bilinç. Rüyamda gördüklerimi, rüyamdayken rüya görmekte olduğumu da bilirim; her zaman görür durduklarımızın içyüzleridir bunlar, derinlikleridirler. Eşyanın içi, içindeki görülüyor; işte o görünüş bir başkadır, değişiktir. Eşya sanki yukarıdan aşağıya doğru değil de aşağıdan yukarıya doğruymuş gibi görünüyor. Sanki dağların yamaçlarından yapılmış, dimdik taş duvarların ördüğü gayya kuyusunun dibinde bulunuyorsunuz ve duvarların tepesinde gökyüzü seçiliyordu. Rüya-daki geceydi bu ve gökyüzü çok daha iyi görünüyordu. Çağdaş psikanalizden bu yana, rüyaların tabiat üstü bir tarzla bilinmezleri ifşa ettiğini herkes kesinlikle söyleyip kabul ediyordu. Doğru, öyle olsun, kabul. Ancak, bu ifşaların dili bütünyle İmlar-

dan dokunmuştur. Yani îma ve ilham ederken gün ışığındaki bilincin bütün bir denetim ve simgelerle gizlediğini, o yeni baştan bir daha perdeliyor. Uyanıklığın bilinci düşsel anlatımın saklamak istediğini açığa vuruyor. Rüyalar aldatmıyor, gün ışığındaki uyanıklığın bilinci tutkularla örülüdür. Bu bilinç, insan davranış ve düşüncelerinin derin kaynaklarını anlamamızı önüyor. Bilinç oldukça yüzeyseldir. Kaynakları, gerekçeleri bilinmeden bütün bir felsefe dünyası, temel düşünceler usûlü, çeşit çeşit düşünceler kurulup geliştirilebiliyor. Fakat bu, uyanıklığın bilinci, kaba gerçek, günlük yaşayış, teknik alana aittir elbette. Rüya bilincine gelince, onun uyanık bilinçle aydınlatılması, yorumlanması gerekiyor. Daha doğrusu, bilincin iki yüzü ya da çifte bilinçle karşı karşıya olduğumuz izlemini uyanıyor insanda. Karşılıklı olarak birbirlerini yansıtan, açıklayan ve aydınlatan iki bilinç. Bununla beraber, rüya dilinin ötekinden daha aydınlık, daha canlı ve tartışmasız bir anlatımı olduğuna inanmak istiyorum. Uyanık bilinç, gerçeğin epeyce dışında kalıyor, özü vermiyor.

Kel Şarkıcı oyunuyla, endişesiz bir toplum çehresi çizmeyi denedim. Anlayacağınız, yönetim, iktisat ve siyaset çıkmazlarının her an kaçınılmaz olduğu bir toplum. Derin, can alıcı belâların göz açıp kapayıncaya kadar karşımıza çıkıverdiği bir toplum yapısı. Siyasal yapı, büyük küçük, olağan ya da acil sıkıntıları bizden gizliyordu. Sıkıntılar olmazsa ne yapılabilir? Artık başımıza ikide bir bitiveren belâlar olmazsa yani. İşte, o zaman ruhsal yozlaşma kapıda demektir.

Bana öyle geliyor ki, toplumsal benzeşmeyle insanın üçüncü boyutunun körletildiği bir bozulmaya doğru sürükleniyoruz. Bu görüş açısından bakılırsa sosyalist denen dünya kapitalistlerden daha çok bozulmuştur şimdiye kadar.

İçimdeki, fırtınalı ruhsal çırpınmalar yüzünden cancağızım hiçbir zaman rahat yüzü görmedi. Nerden gelir bu huzur ihtiyacı, içme susuzluğu...

Kendimi kapıp koyvermek. Benliğimi bırakmak. En ufak bir direnme göstermeden, kendimi zaman denizinde dalgalanmaya, hayatın akışına bırakıvermek nasıl olur. Böylece, ölüme kolayca kucak açabilmek.

(Bütün bunlar sadece ve sadece çelimsiz, boş sözler.)

Vurdum duymazlık, sevgisizlik, güvensizlik: Al sana nasipsiz, berbat bir hâl.

Teşekkür ve bağışlama: Bunlar da aşık olmalı. Terk edilmesi bize en zor gelenden vazgeçme ve sükunet, aşk bu.

Bir rüya: Kapkaranlık bir evdeyim, uçsuz bucaksız, geniş salonlar. Duvarları fark edilecek gibi değil; burası bir salon mu, yoksa orman mı? Sıkıntımı dağıtayım diye ekmeği kocaman kocaman bölüp yiyorum. Ne kadar karanlık olsa da, duvarlar görülmese de buranın bir ev olduğu besbelli. Her tarafı açık olan bu saray bir tepenin zirvesindedir. Aşağılara inmeyi istiyorum. Ta aşağıda, vadinin dibindeki siyah giyimli insanlar beni bekliyorlar. Daha oraya varmadan o siyah elbiseli adamlar ve yarı beline kadar toprağa gömülmüş evleri fark ediyorum. Kendimi hiçbir yerde iyi hissedebildiğim de yok. Burası, şurası, orası, her yer ürkütücü. Bana öyle geliyor ki, bütün bunlar çeşit çeşit gözdağı vermelerdir. Anlatamayacağım şeyler işte. Şu aşağısı var ya, yukarıdan çok mu farklıdır. Ama, yine her ikisinin de varlıklarıyla tehdit edici oldukları, gözdağı verdikleri kesin.

Erimemek. Özellikle erimemek. Durup dayanmak var, hayatı sürdürmek var.

Ölüm ya da ihtiyarlık eşikte işte. Bütün bir ömür boyu korktuğum bu. Kuşkusuz, hayatımın ta ilk günlerinde başlamış değil bu korku. O sıralar korkmuyordum ya, yine de erken başladı ölüm korkusu.

Ölümlerin artık korkudan yakalarım tamamen kurtarmış olmaları imrenilecek birşey midir dersiniz? Acaba hiç korkmazlar

mi? Yol üstündeki yıkık bir kulübeleye kapağı atmışım gibi sığı-
 nıyorum yaşamaya. Şu gün oldu hâlâ ödüm patlıyor. Arkadaşla-
 rımdan üçü çekip gittiler dağın ardına.

Brecht'in oyunu *L'opera de quat' sous*'daki kahramanlardan bi-
 rinin, öldürdükleri kişilerin alt tarafı basit, pis birer burjuva ol-
 duklarını ve artık gerekenden fazla adam öldürmekten zevk al-
 madığını, bundan sonra artık adam öldürmeyeceğini söylemesi
 üzerine onu kınayan ikinci kahramanın adı neydi? Demek ki, se-
 bepsiz, sevinçle öldürmeyi öğrenmeli insan. Niye dersiniz, öl-
 dürmenin bir zevki varmış da ondan. Jean Genet de, insanın bu
 zevki tatmasını istiyor. J. Genet, kendi oyunu *Les Nègres*'de, si-
 yahların, beyazları öldürmenin tadını almak zorunda olduklarını
 iyi öğretiyor doğrusu.

Devrimci ideolojiler olabildiğince ikiyüzlüdürler: Cinayetler
 aklanıyor, kafadan bir öldürme ahlâkı uydurulup bir "tarihî ihti-
 yaca" dayandırılıveriliyor.

Her defasında yeniden başlıyorum. Hep yeni bir defter tutu-
 yorum. Her defterle birşeyler elde edeceğimi, denemelerle bir çı-
 kış kapısı bulacağımı umuyorum. Ne yazık ki olmuyor bu! Her-
 hangi bir kapiya varamadan kalakalıyorum. Beni durduran her
 zamanki aynı görünmez engel: Görebilseydim çalıyı dolanıverir-
 dim. En azından defteri değiştirmeyi denerdim ya da son sayfaya
 kadar gitmeye uğraşırdım. Hemen hemen herşeyi söyleyecektim.
 Şimdiyse bütün söyleyebildiğim bu ne idüğü belirsiz engelden
 ibaret. Yolumu kapatan bu tıkanıklık, bu engel işte. İçim rahat
 değil ki. Çıkış kapısına varamadığım gibi, hava alacak bir pencere
 de bulamıyorum.

Bugün, artık Afrika ve Birleşik Devletler'deki siyahların bü-
 yük çoğunluğunun, beyazlardan iktisadi özgürlüklerini alma gibi
 bir dertleri yok; fakat gururlarının yaralanması, küçük düşürül-
 meler söz konusu sadece. Özellikle sarı ırka mensup Çinliler de

aynı gerekçelerle beyazlardan tiksiniyorlar. Beyazlar daha güçlü olduklarından ötekilere hakim oluyorlar. Yüzyıllardır süren bir aşağılama bu. Sosyalist ülkelerin hepsinde bütün mal mülk sabık zenginlerin ellerinden alındı. Fakat düşmanlık hâlâ sürdürülüyor. Yeni bir ırkçılık gelip çörekledi. Şimdi oralarda iğrenilen beyaz ırk, sarı ırk, siyah ırk ya da Yahudilik değil de, burjuvalık, burjuva dölü olma falan. Naziler zamanındaki gibi sakıncalı olan şey ırkı bir kök değil de, bu sefer belirli bir toplumsal kökten gelmiş olmak tehlikeli. Gerçekte bu, aynı aşağılık hâl yeniden hortlamış oluyor. Bazı sosyalist ülkelerde, şu son günlere* kadar bile hâlâ eski burjuva ailelerinin çocukları yüksek öğrenim hakkına sahip değildi. Bu çocuklar, tıpkı Güney Afrika Birliği'ndeki siyah çocuklar gibiydi. Sosyalizmin mayasında olabilecek bir düşmanlık da değil böylesi; fakat hep ezilmiş bir gururun meyvesi.

Marx yanılmış; çekememezliğin, gururun, açlık ve maddî ihtiyaçlar kadar, insan davranışlarını, bütün bir tarihi, ilk günahı mayasında barındıran insanın temel, çılgın güçleri olduğunu göstermemiştir. Bu, Tevrat ve İncil'de kaydedilen ruhsal, evrensel ve temel bir gerçektir.

Marx'ın bize sözünü etmediği şey de bu işte. Gerçeği açığa vuran, sızdıran, bu unutulmuş, bu sözü edilmeyen gururdur. Bunu bize psikanaliz söylüyor. Bütün devrimciler gibi Marx da, ezik, yaralı bir gururun ıstırabını yaşamış olmalı. Bilinçli ya da farkında olmadan insanda yer edip gizlenmiş bu köklü eziklik, bu yarada bütün dert.

Az önce, *Déclin de l'Occident*'in** bütün bölümlerini yeniden okudum. Spengler aldaniyor. Ben mizacım gereği karamsar ya da kuşkulu biriyimdir. Tarihe bakışım da aynı. Bununla birlikte Spengler'in onca gaileler arasında ve bütün felaketlere rağmen tamamlamak üzere olduğu Dünya Tarihi'ni reddetmesini görmez-

* 1960'lı yıllar (Çev.)

** *Déclin de l'Occident*: Batı'nın Sonu (Çev.)

den geldiğim de yok. Irklara, ortak ya da özel mülkiyet sahibi milletlere ve özerk bir bütünlük içinde kendilerine özgü yaşayışları olan toplumlara inanıyordu.

Geleceğini tahmin ettiği sanat yok olmuyordu belki. Sanat, her zaman kendisinin vazgeçilmez bir varlık olduğunu gösterdikçe başarılı oluyordu. Spengler'e göre ırklar, uygarlıklar ve kavimler arasında aşılmaz duvarlar vardı. Rusya'yla Çin'in hâlâ sürdürülen inatçı çatışmalarına, bu insanların yurtseverlikleriyle çelişen ve anlaşılmaz uluslararası boyuttaki hırslı amaçlarına rağmen, çağdaş ulaşım ve haberleşme çürümeleri önlüyor gibi. Kısacası, yine de çağdaş teknolojinin getirdiği kozmopolitlik sayesinde duvarlar yıkılıyor. Dünya birliği, insanların anlaşması yakın görülüyor.

Spengler'in, Amerika, İngiliz ve Almanlarla Ruslar arasında yürütülebilecek bir Dünya Devleti Kavgası'nı hiç aklına getirmemesi şaşırtıcı doğrusu. Almanya'nın yenilmesini de kestirebilmiş değildi zaten. İngiltere'nin gücünü kaybetmesi aynı şekilde aklının köşesinden bile geçmedi. Yeni yeni baskıcı devletlerin doğacağına da ihtimal vermiyordu: Söz gelimi Çin, biraz sonra Arapların birleşmesi, ne bileyim, daha sonra belki bir Güney Amerika ve yarın öbür gün Afrika, çok daha sonraları bir Hindistan gibi. Onun acayip masalımsı şeyleri vardı: Bir ülkenin asla kaçınmayacağı bir biçimde eskiyip, ihtiyarlayacağına inanırdı. Ülkeler ölüyor ama kalıntıları yeniden diriliyor. Hayat öyledir, Fransa yeniden doğmak ve sanayisini canlandırmak zorunda kalmıştı. Ülkeler birbirleriyle karışıp harman oluyorlar. Bu durum, baskıcı devletlere rağmen ümit verici.

Bana öyle geliyor ki, tartışılabilir, ayrıntı kabilinden olsa da olumlu başka şeyler de var. Yunanlılarda süreklilik anlayışı, tarihi kavrayıp ve gerçekçi bir bakış olmadığı; durgun zihnî yapılarını dış dünyaya da yansıttıkları söyleniyordu. Bununla birlikte Thucydide, Hérodote, Xénophon geçmişin önemli olaylarını, tarihin gelişimini anlatıyorlardı. Geçmişte yer almış olaylardı söz konusu edilen. Şüphesiz, Yunanlılarda archétype'lerin (ilkörnekle-

rin) görüş ve etkisi vardı. Aristo'yla Eflatun bunun büyük tanıkları. Fakat, bizden de, bütün dünyadan da önce, tarih, süreklilik, oluş ve herşeyi kalıtımla ulaştıran zaman kavrayışı vardı onlarda. İşte, "Bir akarsuda hiç bir zaman iki kere yıkanılmaz" diyen Héraclite'in ifadesi. Ve eğer çağdaş değerlendirmeler bulunduğu-muz günleri bilinçle idrak ediyor, bazen da sürekliliği duyuyor, şu dünyanın tarihi gidişini keşfedebiliyorlarsa, bu artık Eflatun-cu değil, Héracliteci bir değerlendirme olur. Hegel ve Bergson'un kaynağı da işte bu Héraclite'tir.

Yunanlılardaki archétype'lerle bağlantılı değişmezlik duyguları onları mutlaka değişmez'deki değişen'i edinmeye zorluyordu: Lupaso bunu çok güzel anlatır. Ve gerçekten de "hiçlik" sadece var olan'ın, yoğun olanın zıddını, karşıtını anlama kolaylığı sağlamadaki usul açısından bir tasarlamadır.

André Breton'un kusuru, kendini çok fazla önemsemesinden ileri geliyor belki. İnsan kendini ciddiye almalı tabii, yoksa işin sonu gevşekliğe, çürümeye varır dayanır. Örnek mi: Alphonse Allais. İnsan kendini önemsemede bir sınır tanımazsa, varacağı yer özgürlük kısıtlılığı olur o zaman. Zindan. Havasızlık. Artık, hareketlerde özgürlükten eser kalmaz. Ne kımıldayabilme, ne şu, ne bu. Tutuklusundur, görmek için yeterli mesafe de kalmamıştır. Gerekli olan ciddilik, içtenliktir.

Yirmi yaşında ve yüksek okulda öğrenciyim. Arkadaşlarla büyük bir masanın çevresini doldurmuşuz, içeceğiz. Aramızda biri, bir arkadaş var, adı Stéphane M... Hemen hemen hepimizden yaşlı, yirmiyedisinde gedikli bir yüksek okul öğrencisi. Okulun bitmesi için hiç de acele ettiği falan yok. "Yirmibeş, otuz ya da otuzbeşimde olacağım yerde yirmiüç yaşında öğretmen olsam, neye yarar bu? Kırk yıl öğretmenlik yapacağıma otuz yıl yaparım. Ne fark eder ki, hepsi bir. Kendimi genç hissettiğim sürece şu güzelim günlerden olabildiğince yararlanırsam n'olur yani!" diyerek şarkı söyleyip içmeye koyuldu. Gençliği-

nin bunalımları yüzünden yepyeni elbiseler içindeyken eski püskü paçavralar arasında kalıverdi. Birbirimizden ta gece yarısı ayrıldık. Yatıyorum: Rüyamda yaşlanmışım, belim bükülmüş, altmış yıllık bir zaman omuzlarıma binmiş habire bastırıyordu. Kan ter içinde uyanıyorum. Gökyüzü pırıl pırıl, güneş sıcak ve mevsim bahardı. "Ah! Daha yirmimdeyim" diyor, kendime ferahlık veriyorum.

Şimdi kırk yaşımıdayım ve hemen hemen bu rüya gerçekleşmiş sayılır. Bu hâl nasıl olur da kabul edilir, kurşun ağırlığındaki yıllar sırtımıza bir eşek ölüsü gibi binmişken yaşamaktan daha ne umulur. İsyan edesim geliyor. Yaz tatilindeki son günlerinin ardından bakakalan bir öğrenci gibiyim sanki.

İyi hatırlıyorum, çok eskiden, yıllarca önce beş paramız bile kalmamıştı. Yanımda, üstüne adresler yazdığım broşürlerle sarılı kocaman bir paket vardı. Epeydir kalemimle geçiniyordum. Güneş bulutların ardında ve ben bir tutam ışık bekliyordum: Tamam, oldu. İşte masa, halı, eski sandalye. Bütün oda birdenbire ışığa boğulmuştu. Bu eski halı, dökülüveren ışıkla ne kadar da güzel. Mobilyalar yeniden sarıya boyanıyorlar. Güneş, şatonun, ağaçların, deredeki suyun ve duvar halısındaki köprünün üstünde parlıyor. Dünya deri değiştiriyor. İçime işliyor güneş. Ve ben kendi benliğimde yenileşiyor, iyileşiyorum.

Kendi içimde kök salıyorum birden; eskiden sahnede rolümü oynarken aynı anda da bir seyirci olarak oyunumu seyrettiğim zamanlardaki gibi benliğimden çıkıyor, ayrılıyorum. Bu haziran ışıkları altında oynuyorum oyunumu. Kendimi bir seyirci olarak da seyrediyorum tabii. "Çok yoksuluz sevgilim!" diyorum ona, "Fakat şu anda hiçbir şeyi dert etme. Değmez. Baksana yanıbaşımızdaki Varlık'm parıltılı cümbüşüne. Bu ışık işte, ekmeğimiz, şarabımız."

Hemen hemen sürekli uykusuzluk çekiyorum. Gözlerim hep zifiri karanlığa mihlanmış. Fakat bu karanlık yok mu ya, sanki

bir tür aydınlık, bir başka berraklık, ışık zıddı bir ışık. Karanlığın ışıklı aynasında, batışın, felaketin, çaresizliğin belirtileri tartışılmaz bir kesinlikle görölüyordu. Herşeyi kaybetmişim gibi geliyordu bana.

Mucizelerle dolu olağanüstülüklerin dünyası. Işıklarla yüklü, taptaze, herşeyiyle hayret uyandıran ve beklenmeyen bir dünyanın, gecenin koynuna açılıverışı. Varlıklar şaşırtıcılığını kaybettiği an çocukluk da sırra kadem basmıştır artık. Dünya size eskiden görölmüş gibi mi geliyor, eşyaya alıştınız mı, işte bu da yetişkin olmanın ne yazık ki ta kendisi. Periler âlemi, büyü-lü yenilikler; pespaye, beylik şeyler olup çıkıveriyorlar. Böylece de cennet, huzur iklimi, dünyalaşmış oluyor. Çocukluktan, cennetten çıkıp yetişkin olduğunuzu görüyorsunuz. İnsanın olanca gayretiyle hatırlamaya çalıştığı anılar, bir armağanın, bir yerlerde sevilenler arasındaki huzurun gönlünüzde hüzünle yoğrulmuş özlemidir. Dert, bunların yeniden bulunması ya da telafisi. Ölümün ve hiçlik'in verdiği dehşetli korkuyla; ateşli, sabırsız, insanı sıkboğaz eden yaşama tutkusu arasında çarpılıp kalmış, kavrulmuş biriyim ben. İnsan niye yaşamak ister; yaşamanın, hayatın anlamı nedir. Hep yaşamayı bekledim durdum. İnsan yaşamak isteyince, hayranlıklarının büyüsunü kaybettiği için çocuk dünyasının tutulamayan uzak hülyalarından, kaba, keskin bir uyanmanın getirdiği doygunluğa razı olmaktan başka elimden birşey gelmiyor.. Artık asla o çocuk değilsiniz, olamazsınız da. İyiliklerin, güzelliklerin dünyası gerilerde, bir daha varılamayacak yerlerdedir. Bu "yaşamayı istemek" sözünün de hiçbir anlamı yok. Kurtuluşun yolunu aramıştım bir zamanlar. Sonu boşa çıktı.

Günlüğümün ... tarihli eski sayfalarını bulup yeniden baktım. Uzun zamandır şaşırtıyor beni bu. Henüz hiçbir şey yayımlamamış, hiçbir oyun yazmamıştım. Daha doğrusu "yazdım" denilemeyecek kadar azdı. Demek, şimdiki gibi, o zamanlar da aynı çıkmazlar içindeymişim. Her zaman olduğu gibi, bugün de bir

çıkış yolu ararken aynı çıkmazlarla pençeleşiyorum. Ama kararlı bir hâlim yok, her zamanki çaresiz, kararsız durumdayım. Bilinç kör gözünü kırpmağa başladığından beri bu çıkmaz sokaklardan kurtulamıyorum. Bu hâl, unutkanın, kavrayış uyuklamasının bir başka türlü mü yoksa? Neyse, işte bunlar da o bulunmuş sayfalardan: Zaman zaman uyanıp bilinçle düşününce kendimi bütün bir eşya ve insanlarla kuşatılmış buluyorum. Bu gökyüzüne, duvara, yeryüzüne, yazan ya da yazmayan şu ele dikkatlice bakınca, bütün bunları sanki ilk defa görüyormuşum gibi bir duygu uyanıyor içimde. O zaman soruyorum, daha doğrusu bir ilk soru gibi; "Bütün bunlar nedir, ben neredeyim, bu soru ne?" diyorum. Bazen tam o anda, birdenbire gözleri kamaştıran korkunç bir ışık herşeyi kaplıyor; anlamlarda, saplantılarda, kaygılardaki bütün karanlıkları silip süpürüyor. Yani, düşündüğünüz bütün duvarlar, icat ettiğiniz sınırlar, bütün farklar, rütbe ve mevkiler, ayrılıklar, anlamlar yok oluyor. Kendime soru yöneltme gücünü bulamıyorum: Söz gelimi: "Bu toplum denen şey nedir?" gibisinden ya da bir başka şeyi soramıyorum. "Niye?" derseniz, ilk, asıl, temel soru'nun gözleri kör eden o zorlu ışığının ötesine geçemiyorum. Öylesine güçlü, herşeyi, denilebilirse ki bütün bir eşyayı, varlık âlemini yakan, eriten ve bütün bir soru kervanını ardınca sürükleyen bir sorudur bu ve bu sorunun patlattığı ışık. Yalnız ve yalnız çılgın, nesnesiz bir aşk bu temel soru'nun göz kamaştırıcı ışığına dayanabilir. Binbir kılığa bürünüp çoğalan bu korkunç ışık bütün bir âlemi kavurup coşturmuş, sebep ve gerekçeleri umursamayan bir ahengin şölteni olup çıkmıştır.

Varlıkların varoluşları kadar, görünüp görünmemeleri ya da şöyle bir görünürmemeleri de olağan tabii. Görünür görünmez sızıntılarıyla ruh, varoluş özü'nün bütünüyle yeterli ve doyurucu bir açıklamasıdır. Eğer birşey bulunuyorsa ortada, onun varoluşu da kesin ve akla uygundur. Bir türlü aklımın ermediği şey şu: Bir şey'in olması nasıl mümkündür, varoluşunun gerekçesi ne-

dir? Şayet şu ifadeyi kullanabilseydim, "Bir şey olmasın" diyebilseydim bu çok daha tabii olurdu. Bu olmasın. "Bir şeyin olmayışı" mümkün olsaydı, "yok olsa"ydı. "Hiçlik" olsaydı. Elbette, "Hiçlik'in olmaması", yokluk'un tasarlanması da akıl almaz, kavranılmaz bir düşünce. Kavranılmaz'ı anlamaya uğraşıyorum: Birdenbire kaskatı, yoğun, saçmasapan bir bütünlükte, eksiksiz bir hayalî görüntüyle başbaşa kalıyorum. Olmamak, olmamış olmak imkânsız ve saçma; var olanın da aynı şekilde muhtemel olması akıl alır gibi değil. Bu "var olan" niye var? Var olan, niçin, nasıl, hangi tarzla (kendiliğinden mi, yoksa biri tarafından mı) oluveriyor; niye başka şey yok, bu varlık ne diye bir başka türlü değil de böyle? (Söz gelimi, insanın bir baş ve gövdesi, ikişer kol ve bacakları yerine; üç ayaklı, beş kollu, iki başlı olması. Uzay cisimleri niye hep yuvarlak. Bazıları da düzgün dört yüzlü, prizma falan değil.) Bütün mesele burada. Oldum olası bütün bunlar yiyip tüketti, mecalsiz bıraktı beni.

Bana öyle geliyordu ki, herşey kendiliğinden boşalıyordu. Varlığından boşalmış bir vücut olarak değil de, beden kafesine hapsedilmiş biri gibi hissediyorum kendimi. Kendimi fark ettiğim an, yokluğun kemirip boşalttığı, bir tür boşluğun kafesiydim artık. Her zaman alışageldiğimiz bir boşluk değil de, çekilmez bir ağırlıktı bu. (Elimden gelseydi, kendimi böyle açıklardım.) Bu seferki bir kurtuluştı. Çevremde beni sarmalayan eşya, ağırlığını, baskısını kaybediyordu. Keyfi anlamlarını yitiren şeylerden yakamı kurtarıyordum. İçine yuvarlanıp kendimi kaybettiğim, her türden, sayılamayacak kadar çok, çelişkili, karmakarışık yolların insanı şaşkına döndürdüğü labirentten kurtuluyordum. Artık, herşey kendini öylesine eşsiz, parlak bir ışığa bırakıyordu ki, insan sınırsız bir sevinçle kolayca seçebiliyordu onları. Farkına vardığım bütün bu varlıklar, olup biten her şey apaçık gözlerimin önündeydi ve ben de başka birşeyi düşünemeyecektim. Fakat, yumuşak, nazenin, bağışlayıcı bir ışık seli içinde herşey bambaşka, bütünüyle değişik bir biçimdeydi.

Bu göze batan nazeninlik, bana görünüm'ün, belirti'nin bir özelliği gibi geliyordu; bununla birlikte, aksine hiç de endişe verici değildi. Olabildiğince yüksek, güçlü bir ışık, bütün bir eşya âlemini her an dağıtıp un ufak etmek üzereydi sanki. Ve işte, şimdiye kadar bütün bir eşya cümbüşüyle kendini ve gücünü gizleyen bu ışık gümbürtüyle patlıyor, coşup ortaya çıkıyordu. Bu benzersiz ışıkla bütün bir eşya dünyası görülmemiş nesneler olup çıkmıştı. Bu ışık böyle olağanüstü oluşlarla kendini gösteriyordu. Aslında o, herşeyi darmadağın edip patlatmak üzereydi ya, henüz yangının kızıl ışıkları ortalığı sarmış değildi. Nesneler yarı yarıya saydamlaşıp, pırıl pırıl ışıklarıyla parlarken kenar çizgileri silinip kaybolmaya yüz tutuyordu. Ne sarhoşluk ve kendini kaybetme, ne ahenk birliği, ne de bütünleşme var ortada. Yine de hangi sınırlarda bulunduğumu, meselenin korkunçluğunu anladım gibi geliyor bana; fakat hepsi bu kadar işte. Işığın ortalığı kasıp kavurması niye durmuştu? Bu evrensel ışıktaki, bizzat ben kendim niye yanıp kavrulmadım? Bende bütün bunları önleyen, durduran nedir, kimdir? Hangi aksaklık, hangi yanlışlık önlemiştir bunu? Bu öyle birşeydi ki, ışık seli, bulutlar kadar hafif, bütün bir evreni kaplayıp karartan bir sis tabakasına çarpıyordu sanki. Bir anda eşya hantallaşıp ağırlaşırken, donuklaşıyor ve kararıyor. İşte tam o sırada eşyanın ışığını koruyabildiği ölçüde güzel kaldığını fark ettim. Kurşun gibi ağırlaştığımı, kaba, hantal bir hâl aldığımı hissediyordum. Sanki kurşundan birşeyin, bir hiçliğin içinizi kemirdiğini, sizi yenir yutulur cinsten birşeye dönüştürdüğünü anlıyorsunuz.

Herşeye rağmen varoluş sınırının çok yakınında, eşyanın isim ve sıfatını kaybettiği, hemen hemen mesele'nin dışında, zamanın durduğu bir yerdeymişim gibi geliyor bana.

Denemelerimle mesele'nin dışında kalabilmeyi öğrendim. Bunu başarmak mümkün. Kişinin toplumsal durumunun, çağının ve iktisadî yapısının ötesindeki özü'nü aydınlatabilen ilk şaşkınlıkta apışıp kalması insana özgü bir hâldir. Bu tespitlerden hiç birinin söz konusu olayda bir etkisi olmadığı gibi, birdenbire or-

taya çıkışlar, denemeler ya da kayboluverişlerde de bir katkısı yok. Demek ki bu labirentten kurtuluşum, ışık seli altında kalışım, mutlak ya da hiçlik'in söz konusu olmadığı bir tür tarafsız bölgede olup bitiyordu. XX. yy'da, XV. yy'da dindar bir köylü ya da günümüzün bir burjuvası bir iki defa bu dayanılmaz, şaşırtıcı ışık patlamasını yaşamış olabilir; yer ve zamanla sınırlı olmayan, son derece karmaşık, toplumun hep habersiz kaldığı bu hissi duyabilir. Cevapsız ve neredeyse sorusuz da diyebileceğim bu garip ışık patlamasındaki duygunun bilincimin derinliklerinden kopup gelen bir tepki olup olmadığını soruyorum kendime. Doğrusu, şapkamı önüme koyup da düşünmeye yanaşmıyorum bir tür-lü: Bu patlamaların şaşkınlığı, bilincimin olağan, candan ve dürüst tavrı değil midir? Bu ışık selinin özündeki imkânsızlığın kendisi bir cevap olmasın sakın? Elde avuçtaki tek karşılık işte bu kördüğüm olmuş cevap.

Kral Ölüyor

Beş altı yıl önce, *Kral Ölüyor* oyunumu yazmadan, günlüğüme oyunla ilgili notlar düşmüşüm. İşte bunlar o sayflardır. Ancak, bu konuşmalar oyunda yer almadı.

Kraliçe konuşur: Beni sevdiğine göre birlikte yaşlanmaya da razısın demek ki. Gençlikte de yaşlılıkta da birlikte olacağız anlaşıldığına göre. Seninle yaşamak hoşuma gidiyor. Fakat ne yazık ki, benden çok kendini seviyorsun. Beni sevdiğin falan yok. Ben-se sadece seninle yaşamak istiyorum. Üstelik benimle yaşayıp benimle ölmeye de söz vermiştin. Sendeki aşk yeterli olmadığı için sözünde duracak gücün de yok, cesaretin de. Verdiğin sözden dönüp kaderinden kurtulmak istiyorsun sen.

Kaba gerçeğe saplanıp kalma.

Kraliçe: Nasıl edip de dünyanın burasında kökleşebilirsin. Kaypak belirsizliklere tutunmuş, hiçbir gerçekliği olmayan şeyle-

ri kaya gibi sağlam hakikatler zannediyorsun. Herşeyin, sonunda pes ettiğini, bozulup perişan olduğunu, saçılıp dağıldığını; kar, su, sis, buhar hâlinde çekip gittiğini görüyorsun işte! Sen de dünyaya sarılıp duruyorsun hep... Yavaş yavaş kendini kurtarmaya bak... Hele hayattan bir soyun bakalım. "Herşeyin kısacık bir geçitten ibaret olduğunu biliyorsunuz" dediğini, nasıl unutabilirsin. Demek ki böyle söylerken senin de birşey bildiğin yoktu. Kendini kandırıyorsun sen. Anlaşıldığına göre, bilmediğin hâlde bildiğini söylüyordun.

"Denizde kaybolmuşsun, derya kapmış seni. Çığlıklarını kapıp koyvermişsin, duyulsun diye. İşaretler veriyor, elini, kolunu, mendilini sallıyorsun, bir gören olsun diye. Yeter artık, boşuna sallayıp durma. Hiç kimse görmez seni, hiç kimse duymaz."

"Ah, dur heleee... İşin kötüsü geride. Hemen yanbaşımdan kurtarma gemileri geçer, köprüden sana bakarlar. Ne kurtarmaya yeltenen var, ne de niyetlenen. İstedikçe kadar bas çığlığı, duyan kim? Gözyaşlarından bütün bir derya ürker ama silen kim? Umutsuzluğundan bütün bir âlem titremiş, bilen kim? Hâlin, köprüden bakanlara eğlenceli gelecek emin ol. Onların da sırası gelecek birgün ve her biri tek tek birer maskaraya dönecek."

Kraliçe: Sokakta, kaldırıma uzanmış yatıyorsun. Her yer çok mu çok kalabalık. Herkes acele ediyor. Amaçları neyse, kafalarının da hep o; nereye gittiklerini de bilmiyorlar. İnilti arasında çığlığı basıyorsun. Seni ezmek için şöyle bir açılıyorlar; pek o kadar taş yürekli olmadıklarındandır bu, ilgilendiklerinden değil. Nasıl ilgilensinler ki, onların da her birinin yüreğinde çöreklenmiş ölüm korkusu, bir de seninle mi uğraşırlar...

Cellat (Krala): Ben seni bu zorlu acıdan hemen kurtarırım. Eğer, kendi özünden çözülemezsen, tek başına kurtulamazsan

canından, o zaman daha da çok acı çekersin. Başka bir çare de yoksa elimden ne gelir bu durumda. Eğer kendin başlamayı istemezsen...

Kral: Ölüme neyin yardımı olur ki! Fakat senin hiç olmaz işte. Olmaz olsun senin yardımın! Hayır hayır, dursun durağında öylesi yardım.

Kral (Güzel'e): Seninkini de istemem. Hele hele senin yardımını hiç. Tek başıma deneyeceğim. Derhal.

Ona sorarlar: "Hiç yaşamadın mı, önceleri neydin, nerdeydin? Ta ezelden beri var mıydın? Şu âlem sensiz edemez mi yani?"

Juliette: "Yaşamadan da edebilirsin pekâlâ, hatta daha iyi olursun."

Birileri: "Zifiri karanlığı, gayya kuyusunu, karanlık geceyi, yokluk'u, dipsiz hiçlik'i hatırlar mısın? Hiç aklına getirdiğin olur mu ha?"

"Yalnız, tek başına yaşayanlar ölümü ve bir tür katran karanlığı olan hiçlik'i düşünebilirler."

"Yokluk'un ağırlığı da yoktur. Hiçlik'se daha hafif değildir. Hiçlik, hafiflik bile değildir... Ve işte Monsieur daha yeni doğuyor. On dakika sonra asla ölmek istemez."

Çocuklar çok kolay ölür. Çok çok daha kolay. Henüz kökleşmemişler, yerleşmemişlerdir. Daha korunma sezgileri bile yoktur. Zavallı ve iğrenç alışkanlıklar ediniyor insan. Geçmişe dönüp yeniden çocuk olalım ve bekleyelim ölümü.

Bir kılavuz, ziyaretçileri ve turistleri Trône salonlarına ya da bir mermer türbeye götürür.

Kılavuz: Saygıdeğer bayanlar, baylar, cici hanımlar, öğrenciler, çocuklarım! On dakika önce, burada büyük Kralımız Bérenger yaşıyordu... Yüz yıl önce, büyük Kralımız Bérenger burada yaşıyordu işte!.. On bin yıl önce burada, avlusuyla çevrili bu yerde yaşıyordu yüce Kral Bérenger.. Adının I. Bérenger olduğu söy-

lenen bir kralın yönetiminde ve eskiden beri medeni olan insanlar yirmi bin yıl önce yaşamışlardı... Baylar, bayanlar, efsanede söylendiğine göre burada kralın yaşadığı bir saray vardı. Kazı yapıldı. Aslında burada, hiçbir zaman kimse yaşamadı. Buralar bir zamanlar çölden başka birşey değildi.

Bizzat kendime, insanın ölmek için yaratıldığını, ölüm talimi yapacak bir çirak olmak zorunda olduğunu söylemedim mi?..

Ve belli bir yaştan sonra, kendini ona hazırlamayacak mıydın? Bu yaş çoktan gelip geçti. Peki sen talimini tamamladın mı?..

- Hayır!.. Henüz değil.

- Vakit bol.

- Benini için uzun yıllardan sonra kısacık bir mola gerekiyor. Bir buçuk saat çok az.

- Bu kadar zaman yeter de artar bile. Her an bunun zamanıdır, acele et!.. Birlikte deneyelim.

- On dakikacık daha sayın bay cellat, bir dakikacık sayın cellat bey, otuz saniyecik ha!?

Kraliçe: Hafif bir yorgunluk duymuyor musun?... Hafif bir tatsızlık, başlangıç işte bu. Kendini yorgunluğa bırakıver. Tadını çıkarmaya bak sen. Haydi, hoop, kaydırıyor kendini.

Kral: Beni tut (ya da tutunuz beni), tutun beni, düşmeyeyim. Ağız tadıyla kayıvermek istiyorum. Ara sıra durdurun beni, şöyle bir soluk alayım hele. İpleri bırakmayın. Ne korkunç bir baş dönmesi bu. Uçurumdan korkuyorum.

Cellat (Krala): Evet, Majesteleri ölmek istemiyorlar. Koskocaman bir azı dişini uyuşturmadan söker gibi canınızı çıkarmak zorundayım. Bu çok acı, dayanılır gibi değil. Bir kuru yaprağın dalından düşmesi gibi olsa, biraz daha kolay, çok daha hoş olurdu.

.. Bugün ya da yarın, aynı şey değil mi? Eğer insan kendisiyle yetinmek zorunda kalsaydı, asla bir karara varamayacaktı.

Kral: Ne zaman "Yetişir artık!" diyeceğim. Ne zaman bunu diyebilir hâle geleceğim.

Kraliçe: Hiçbir zaman.

Kral: Öyle belki. Herkes benden önce ölür, en sona kalan ben olursam eğer. Bütünü bir evrenin çölünde yüzyıllar boyunca can sıkıntısından patlarsam. Şayet hastalanıp yatalak olursam, ihtiyarlayıp serilirsem ortalıklara. Aşık olur da sevdiğim ölürse. Fırtına gibi bir aşk ortasında kalır da aşkımlı yüklenenecek kimse çıkmazsa ortaya. Acılara garkolarak, soğuktan donarak, artık anılarımdan hiç birini hatırlamadan unutmanın zifiri karanlığına gömülmüş, bütün bir geçmişi silip süpürmüşsem... Adımı, krallığımı, bütün karılarımı, kim olduğumu, geçmişteki kişiliğimi unutursam... İşte o anda da "Yetişir artık!" diyebilecek kadar bilinçli olursam, pekâlâ isteyebilirim ölümü. Ya da dünya öylesine değişmeli ki insanlar korkunç birer canavar, haşere olmalı. Ve işte, hayat ölümden daha korkunç, daha acılı olunca insan ölümü niye istemesin ki!

Cellat: Bu böyle, çok mu çok uzun zaman sürüp gidecek, ya da o korkunç an hiçbir zaman gelmeyecek.

Kral: Sabırsızlanmayın, biraz daha bekleyin. Açıklanması gereken, tartışmalı birşey daha var: Ülkemde yaşayan bir tek kişi bile olsa krallığımı koruyup kollamakla yükümlüyüm ben. Onların ihtiyaçlarını karşılamalıyım. Kral en son ölmeli, en son. Kralsız ne ederler sonra ? Bu topraklar bensiz ne hâle gelir?

Cellat: Biraz fazlaca şakacısınız Majesteleri. Çok geciktik.

Kral: İstemem. (Çırpınır, kaçır. Cellat onu tutup tahta çarpar. Kral hiç kımıldayamadan, hareketsiz, bir heykel gibi yere serilip uzanıvermiştir.)

Kraliçe (Cellata): Yetişir. Kolayca ölmesine yardım ederim ben. Hiç olmazsa bu kadarcık yardım olsun esirgenmemeli. Usule de uymalı değil mi. Hikmeti nedir bilinmez ya, herhâlde bir işe yaramalı bu usul denilen şey.

(Evrensel bir bilinç var mıdır? Herşey bilinçli midir? Leibniz'in düşündüğü gibi bir taş bile uyuyan bir bilinç midir? Ne Planck, ne Heisenberg, ne Einstein, ne de Broglie evrensel, kozmik bilinç düşüncesini reddediyorlar. Eğer böyle bir istek, bilinç varsa, bir plân bir amaç da gereklidir. Bütün bu bilginler, böyle bir bilinci olan Tanrı düşüncesiyle çatışmıyorlar.)

Kral: Çözülme mi? Ne diyorsun sen? Gerek insan, gerekse başka herhangi bir varlık olsun, olabildiğince özgür ve sınırlı olmadığı gibi bozulup çözülmeye de karşıdır. Bir kaya balyoza, ağaç baltaya karşı direnir. Herşey direnir, çatışmaya girer, kendini savunur, yapısını korumak ve kendi olarak kalmakta inatçıdır. Bir fare, bir karınca ölüm karşısında çılgına döner, bit bile kaçıp kurtulmaya bakar. Bütün bu varlıklar ölmeyi değil, öldürmeyi ister. Her varlık öz bütünlüğünü korumada duyarlıyken, dışındakileri de parçalayıp sindirme yolundadır. Ordular arkalarında bütün bir yaralılar kafilesini yerlere serilmiş bırakırken önlerine geleni kılıçtan geçirip herşeyi gasbetme azmindeyken, başkalarına da zırnık bırakmayı akıllarının ucundan bile geçirmezler. Herşey kendi varlığını koruyup sürdürmek için başkalarını yok etmek istiyor. Ölüm de karşıda bekleyip duruyor. Ah, keşke vücudumun hücreleri isteyerek birbirlerinden çözülebilselerdi! İşte bütün dert, hücrelerin birbirlerine kilitlenmiş olmalarında. Sicim düğümleri gibi vücut bağlarını çözüp, eklemlerin kilitlerini açmak, bunun bir kolayını bulmak. Ah, açılıp çözülebilseydim! Ne iyi olurdu bu. Bu düğümler nasıl çözülmeli, kilitler nasıl açılmalı ve artık istemekten nasıl vazgeçebilmeli. En iyisi, evet en iyisi, her kaba konulabilecek bir su, her rüzgârın eteğine tutunabilecek kadar hafif, piri fani bir ihtiyarcık olabilsem! Ya da nazenin bir buhar yumağı, hafif bir rüzgâr: Eklemlerinin, düğümlerinin olmamasından ötürü, bütün bunlar dağılıp açılma durumunda çok daha az acı çekiyor gibi görünüyorlar. Kilitli, dirençli kalmakta inat eden bir vücudum var ne yazık ki! İstemiyorum! İstemiyorum. İstemiyorum! İstemiyorum!

Kadın: "Öte tarafta da birlikte olacak mıyız? Ölümün bizi ayırmasını istemiyorum. Orada da birlikte kalacağımız bir yer olmalı mutlaka."

Kimi zaman hayat öylesine güzel görünüyor ki! İnsanın Esirgeyici'ye şükredesi geliyor. Ne gereği var. Aksine somurtmalı. Esirgeyen somurtkanları da sever belki. Bilmez miyim, coşturup kandıracak beni.

Kral (oyunu için):

"Işıklar!" der (ve sahne kararır).

Sonra duvarlar silinip kaybolurlar. Işık ve ışıktaki bitiş (oyunun bitişini böyle değil).

Kraliçe: (Kralın ikiyüzlü, ikinci karısıdır. Gerçekleri kendi kendine mırıldanırsa da onlara inanma cesareti yoktur. Krala)

"Az sonra evlilik yıldönümümüzü kutlayacağız. Artık hiçbir şey kaybedilmeyecek. Hepsini yeniden bulacağız, inan, yemin ederim sana. Kaybetmeyi sevmediğimize göre, öyle yaş tahtaya basacak adamlar mıyız biz."

Daha doğrusu:

"Artık yürümeyecek, kımıldamayacak, görmeyecek, işitmeyeceksin! Bununla birlikte, sınırsız sonsuz bir aşkla kuşatıldığını hissedeceksin. Sevinç için yaratılmışız biz."

Bu işi sürdürüyorum, sonuna kadar da aynı işi yapacağım belki. Oyun ve edebiyatla ilgili yazılar yazmaktan başka birşey bilmem de ondan. Başka işleri yapacak yeteneğim, gücüm yok. Oldum olası yaptığım iş bu.

Darbeler

İlk darbe. İki büküm oldum. Arkasından ikinci darbe. Hiç kaçınmadım. Üçüncüsü da gecikmedi. Sonra dördüncüsü. Beşincisi. Ardından altıncısı geldi. Yedinci izledi bunu. Sekizinci

darbe. Dokuzuncusu bambaşka. Onuncusu pek sert. Her yandan yağıyordu darbeler. Göz açıp kapayıncaya kadar oniki, onüç ve ondördüncüler sükun etti. Onbeşinciye onaltıncı izledi. Onyedinci, onsekizinci. İşte ondokuzuncu. Ve işte yirminci. Saatimi yirmibirincide durdurdum.

Freud'a göre özgürlüğümüzü engelleyen üç şey; fizik ötesi te-
dirginlik, acıma ve bıkkınlıktır. Demek ki üç katlı zincirimiz bu.
Psikanalizin ahlâk değerleri getirmediğini de biliyoruz. Hepsini bu
kadar ve bundan ibaret. Herşeyin nasıl olduğunu ve gelişmeleri
basit bir biçimde bilmeli insan. Psikanaliz sadece aydınlatır, hü-
küm vermez. Hükmün gerekçelerini sunar da karar noktasında
durur.

Ashında zincirimiz dört beş katlı: Kin ve saldırganlıklar da ay-
nı şekilde özgürlüğümüz için birer engeldir. Belki kin, sadece
korkunç bir iğrenmedir. Kurtuluşu engelleyen en tehlikeli engel
işte bu tutkudur. Böylelikle Freudçuluk belli bir tarzla Budizme
varıyor. Zen değil bu çünkü, istekten kurtulmayı istemek de bir
istek'tir. İstekten, tutkudan kurtulup isteksizliğe varmak için tut-
ku'dan kurtulmayı istemek gerekiyor.

Budizmle Freud'un düşünceleri arasında öylesine derin ya-
kınlıklar buluyorum ki!.. Son günlerine doğru, bizzat Freud'un
kendisi, insanın değişmez benliğinin derinliklerinde ölüm duy-
gusunun, rahatlık ve huzur tutkusunun, kendi deyimiyle Nirva-
na Tutkusu'nun barındığını söylüyordu.

Cinsel istek ya da Eros (libido) ayakta tutuyor bizi. Şayet tut-
ku ve isteklerimiz açığa çıkarılsa, kaypak cilvelerin tehlikelerinin
korunulabilse, yani bunların sırları ve bahaneleriyle özel be-
lirtileri anlaşılabilseydi tutku ve arzular teskin edilip silinebile-
cekti. Eğer sözde sebeplerin perdelediği gerçek sebepler tanına-
bilseydi artık sudan bahaneler de olmayacaktı. Kördüğümün gev-
şemesiyle ilgisizliğin, bitkinliğin rehabetine bırakacaktık kendi-
mizi. İlgisizlik de bize bir yaşama kolaylığı getiriyor yani, bunun-
la hayata daha kolay katlanıyoruz. Hayat, ölüme ve herşeye boş-
vermek. Zen ya da fizik ötesi dünyanın açıklanıp bir dökümünün

yapılması, evet, Zen psikanalizinin en son, yeni sonuçları uzak görünmüyor.

Varlık ve yokluğun anlaşılmasından da önce, ölümün hakikati dert oldu bana. Kendi kendime ortaya getirdiğim bir sürü varsayımlar... Ta başından beri hep böyle sürüp gitti bu kaygılar. Ve nelere kalkışmadım! Korkunç büyüklükte bir duvar ve aşılması akla gelmeyecek kadar dehşetli bir uçurumdur önümdeki. Düş gücümün çok çok üstünde, en azından bugün de hayal edilmesi bile imkansız bir sınırsızlık, bir sonsuzluk. Yine de hâletmek zorunda olduğum bir meseleydi bu. Öyle sanıyorum ki, ta özümünden gelen bu derin duyuları rüyalar fısıldadı bana. En mahrem kavrayışlarımın dilini konuşan rüyalardan başka neye inanabilirim. Evet, rüyalarındaki alışılmış bir bilinç değilse de, bir tür rüya dili, sadece rüya iklimine özgü bir bilinç ve uyanıklığın kucağındadır insan. Ve işte biri: Kül rengi bir görüntü içinde, yıkık dökük evlerle çevrili bir yerdeyimdir. Burası kurumuş çalı çırpılarla, yanık kömürlerle dolu, yeşillik adına bir tek yaprakçığın bile bulunmadığı, adım başı kuraklık çıtırtılarının insanı tedirgin ettiği bomboş bir meydandı. Sağımda karım, önümde kocaman bir kilise, daha doğrusu, neredeyse yüksekliği kadar geniş duvarları olan yüksek mi yüksek bir tür kilise, dev gibi bir hapishaneye benziyor. Sağda, aşağıda mini minnacık bir kapı, kapalı. Kapkara, kurşuni kilise duvarı, daha açık kül rengindeki petek gözlü deliklerle doludur. Şimdiyse bu, uzaktan bakılınca, düşey durumda çok büyük bir mezarlık gibi duruyor; eğer düşey durumda olmasa kuşbakışı bir manzara da denebilirdi.

Duvarın solunda, karşıdan bakılınca solda, direkler üstüne kurulmuş barok kubbesiyle oldukça yüksek, bir tür kule görülüyordu. Kulenin ardında, direkler arasından görülen gökyüzü, daha doğrusu uzay, bomboş, sönük ve hüzünlüydü. Karım bana: "Bu kilisenin güzel olduğunu söylüyordun sen, görüyorsun ki doğru değil bu. Aksine çok çirkin" diyor ve "Senden daha önce

anlamıştım bunu. Zaten bu da Maurice'in düşüncesidir. Böyle şeyleri öyle bilir ki" diye tamamlıyor sözünü. Bu yapının çevresini dolaşacağız, sola yöneliyoruz. Kulenin hemen altında, kapkara pislik içindeki mutfığa giden bir tür geçit var. Mutfağın duvarlarındaki deliklerden kulenin ardında gördüğümüz gökyüzünün soluk, kirli ışıkları giriyordu.

Soldaki duvarın önünde kapkara, yaşlı bir kadın. Aşçı kadın bu. Pislikten kararmış takım taklavatın asılı olduğu kara duvarın önünde kara önlüğüyle duruyordu. Dışarıdaki o iç karartıcı, kirli, soluk gökyüzünün ağdığı, çıtır çıtır kurumuş çalılarla kaplı yamacı kendimizi atabilmek için aceleyle mutfığı geçiyoruz.

"Röntgen filmi kalbinizde kanser olduğunu gösteriyor. Sırtınızın ağrıları müzmin eklem iltihabı yüzünden. Bunlar aldatici tabii. Ama kansere yakalandığınız kesin. Yaralar da dağılıp kapanmış."

"Bana gerçeği söyle doktor. Arkadaşımsın, beni kandırmak zorunda değilsin. Buna dayanacak kadar da gücüm var."

"Pekâlâ, sonra karışmam. Size herşeyi olduğu gibi söylüyorum. Sapaşğlam ayağa kaldıracığım sizi. (Biraz acayip bir deyim ama işin aslı esas bu.) Madem ki istiyorsunuz, söyleyelim: Eskiden kanser falan yokmuş sizde ama şimdi bu illete yakalanmışsınız."

Korkumu bastırmaya uğraşıyorum.

Doktor: "İşte filimler, kalbin altındaki çukurluk, çarpıklık var ya, kanser tam orada. Kendi gözlerinle gör" diyor. Armut gibi aşağıya doğru uzanan karartıya, kalbe bakıyorum. Çevresinde belli belirsiz küçücük lekelerin, ya da kir tutması için gömlek yakalarına sokulan balinalara benzeyen yaracıkların olduğu karartılar.

El alemin içinde kaygılı telâşımdan kurtulamamak bana acı veriyordu. Çünkü, oturup çevremi sarmış kalabalıktan utanıyordum. Bunların arasında biri, bir kadın vardı. Yüzü herkesinkinden daha aydınlık, sakindi. Bacak bacak üstüne atmış habire sigara tütürüyor, benim telâşlanmalarım ile ilgilenmiyormuş gibi görünüyordu.

Doktora:

"Bu illetle daha ne kadar yaşanır?" diye sordum.

"İki üç ay, bilemedin iki üç yıl. Her insanın kendi yapısına bağlı birşey bu" dedi.

Kendi kendime: "İki ay... iki yıl!... Böyle berbat bir belâya daha çok dayanılmaz zaten. Ölümü öğrenmeye şimdiden başlamalı. Ne yazık ki çok geç kaldım bunun için. Tam bu talimlere başlayacak oluyor, fakat bu sefer de fazla vaktin kalmadığını görüyorum. Ölmeyi öğrenip düğümleri gevşetmeyi talim edebilmek için azından iki yıl gerekiyor" diyorum.

Bu rüyayı kendisine anlattığım Z., bana, ölüm korkusunun başka birçok şeyi gizleyip perdelediğini söylüyor. Dediğine bakılırsa, ben, "kalbimin birinin eliyle sıkılıp mıncıklanmış gibi bir hâlinin olduğuna" dikkat etmeliymişim. Asıl dert şu: İnsanın felaketini anladıktan sonra kılını bile kıpırdatmasına fırsat vermemen, kurtulma gücünü kendinde bulamayışta, yani hayatı, ölüm korkusunun baskısından kurtarıp serbestçe yaşama meselesi.

Galiba uzayda, gezegenler arası bir boşlukta, belki de plastik, bir tür yarı saydam sandıkta, beş altı yaşlarındaki çıplak bir çocuk gibi ayaklarımı uzatmış oturuyorum. Önümde de, ayna karşısındaymışım gibi tıpatıp bana benzeyen başka bir çocuk, o da benim gibi çırlıçıplak oturuyor: Sakın benim bir kopyam olmasın bu? Karmakarışık, karanlık, uçsuz bucaksız uzayda kapalı bir sandık işte anlayacağınız. Bu uzay karanlığının oldukça değişik, inceliklerle dolu, çeşitli renkleri var.

Sabırsızlanmayın, gezimizin konusuna geliyoruz. Öyle sanıyorum ki, bu sandıktayken amaç falan nedir bildiğim yoktu. İşte "burada olmak" bunun amacı: Başka bir gezegende bulunmak anlayacağınız. Yetişkinen, bıyığı terlememiş, gepegenç bir delikanlıyım. Rüyalarımda hep gencimdir zaten: Onaltı onyediyi, bilemediniz yirmi yirmibir yaşlarımda. Niye mi? Tahminime bakılırsa iki gerekçe var sadece: Birincisi; herşeyden önce ihtiyarlarmayı, ölmeyi istemiyorum. Benden daha genç, -akranlarımla ilişki-

lerimin kopukluğundan olacak- herhangi birisiyle, daha yaşlı bir kuşaktan olduğunu sandığımdan senli benli konuşmakta güçlük çekiyorum. Şu gün hâlâ kırkından fazla birine "Monsieur" dememek elimden gelmiyor. İşte bu hâlimden ötürü başka kuşaktan herhangi bir kimseyle uyum sağlayamıyorum. Özellikle, oldum olası, gençlerle ilişki kurduğumu da hatırlamıyorum. İkincisi; yine rüyalarım da hep ondokuz yaşlarımda olurum. Bütün varoluş ve nefsimdeki meseleler bu dönemlerde su yüzüne çıkıp üstüme çullanıyorlar da ondan. Şu gün oldu hâlâ bu çıkmazların labirentinden kurtulamamışsam da bir zamanların o korkunç yılgınlığı yok artık. Bu temel varoluş meselelerine bir çözüm bulunabilir mi? Açıkçası ne olduklarını bilmediğim doğum, yaşlılık ve ölümle kısıvrak bağlanmış bir durumda; apayrı, yeni bir gün çıkıp gelen bilincimin o ilk şaşkınlık ve hayretiyle olduğum yerde bakınıp duruyorum. "Nedir bu benim yaptığım?" diye sorup duruyorum kendime. İnsanların çoğu, ne ilk sebep, ne temel sebep, ne de varoluşun sonunu akıllarına getiriyorlar. Bu hâllerinden de oldukça memnun görünüyorlar, oh ne âlâ! Sadece, tıkınma ve rahatlama işlerini yoluna koymaya bakıyorlar: Bilim, teknik, iş hayatı gibi konularda yüzeysel, içtenlikten uzak, günü birlik çözümler bulmaya çalışıyorlar. Şayet başka türlü, yani bunun aksi yapılırdı, teknikteki bu korkunç gelişmeler, temel meseleyi perdeleyip insanın özünü insandan gizleyen, herhangi bir derde deva olmak şöyle dursun, aksine bütün evi barkı yıkıp gözdağı veren ve ideoloji kılığında kapıp koyverilerek kıskırtılan saldırganlıklar, kudurganlıklar, akıl almaz temel hoşnutsuzluklarla kaygılarımız artacağına azalacaktı.

Başka bir gezegendeyim ve sanki bütün insanlar buraya toplanmış. Birlikte yolculuk yaptığımız arkadaşların çoğu da otobüsün yanındalar. Aralarında kara sakallı, tek gözlü biri de var, sol gözünde de canı, hırsız tiplerindeki kara bir kapak ve kapağın kara ipini de alnından geçirerek bağlamış. Biz arkadaşla oradan hemen ayrılıyoruz. Kim olduğunu bilmediğim yanımdaki bu arkadaş belki de benliğimin bir başka görüntüsü, sert ve eleştirici

kişiliğimdir. Gezegenin sokaklarında, Paris'teki Lefebre Caddesi gibi, arkadaşım ile geziniyorum. Öylesine hüzünlüyüm ki olursa o kadar olur ve arkadaşım ile konuşuyorum. Büyük bir ihtimalle yeryüzüne de dönemiyoruz. Ne olacak peki? Uzay araçlarının bizi götürebilecekleri söyleniyor. Buna hiç mi hiç inanmıyorum. Bir çıkış yolu yok. Ölüp kalacağım yer burası işte. Arkadaşım cesaretsizliğime bakıp kızıyor, kendi kendine homurdanıp söyleniyor. Dönüş biletleri, daha doğrusu kılavuz olduğunu sandığım insanlarla gevezelik edip açılmam için beni gara yolluyor. Gişede küçümencik, esmerce, anneme benzeyen bir kadıncağz var. İtalyanca konuşmaya başladı ama ben bu dili bilmem ki! Ya, gezegenin diliymiş bu. Bana yardım etsin diye İtalyanca bilen birini bulmak için gardan çıkıyorum. Bak şu işe, hiçbiri de yok ortalıklarda. Kalabalıktan ayrılıyor, bu sefer de bambaşka, aceleci apayrı bir gezegenin insanların ortasında yapayalnız buluyorum kendimi. Öylesine korkup kaygılanıyorum ki yüzüm kül gibi oluyor. Anlatılmaz bir korku içinde çatlayacağım neredeyse.

Z., bana, ilk örneği (archétypique) yansıtan bir rüya gördüğümü söylüyor. Duvar bir ana öge; kutu, uzaydaki gezi, içinde bulunduğum hemen hemen kavramlar üreten maya durumundaki ana ögeler, örnekler, ilk örnekler.

"Rüyadaki sıkıntılı kaygınız topraktan, sıldan ayrılığı gösteriyor. Biliyorsunuz, toprak anayı ifade eder."

"Rüyalar gerçeği anlattığına göre, hiç olmazsa nasıl davranacağımızı öğrenmiş oluyoruz. Merihliler İtalyanca konuşuyorlar. Bunu öğrenmemiz iyi oldu."

Bu dehşetli korku, bu ürküntü geceyle birlikte üstüme çulluyor. Yalnız kalmayı istiyorum, dayanamıyorum artık buna. Bütün bunların üstüne bir de her zamanki sıkıntılar, kaygılar. İşte hep bu ikisini düşünüyorum. Akşamın karanlığıyla birlikte sırtıma biniyor bu korku ya da daha doğrusu beni eziyor. İçimi sarmalayıp talan etmesi nasıl anlatılır bilemiyorum. Kapkaranlık bir deryadayım sanki. Bir an bile bunlardan, ölüm korkusundan ba-

şımı alamıyorum. İçerek kendimden geçiyorum. Korkumun kaybolmasına bir bardak içki yetiyor. Yeterli güvenliği bulur bulmaz birdenbire ortaya çıkıp dal budak salıyor saldırganlık. O anda korku ne mi oluyor? Yapayalnız, cehennemin dibinde zıbarıyor. Bu huzurumun üstüne titrerken, elden kaçırdım diye ödüm patlıyor.

Çoğunlukla evde canım sıkılır tabii, fakat karımın yanında kendimi rahat, güvenli hissederim. Korkuları def edince canım sıkılmaya başlar. Eh, canım sıkılıyorsa işler tıkırında demektir. Huzura kavuşur kavuşmaz serpilip boy atıyor can sıkıntısı. Öfkeliysem bu daha da iyi demektir. Öfke cesarete, cesaret de kahramanlığa bile varabilir. Öfkenin kör olduğu kesin. Kahramanlığın payına da bilinçsizlik, ne ettiğini bilmezlik kalıyor buna göre.

Hemen Paris'e telefon ediyorum.

Her yaşayanın yüreğinde ölüm içgüdüğü olduğuna, onu teskin etmenin acısıyla kıvrandığına, her canlı ahenk ve huzura can attığına göre ölüm önsezisine bakalım, onu besleyip büyütelim. Bir ağaç gibi sulayıp doyuralım, zorluk çekmeden gelişip boy atsın. İstiraplar, işte bekleyip duruyor orada bizi; ölüm bilinci ve yok edilme telâşıyla doğup büyüyen korku ve ıstıraplar.

Ah, değil, değil efendim, hayır! Daha da yaşamayı istiyorum. Sürekli. Kanlı canlı insanları istiyorum ben. Sonuç olarak, hem varolmayı hem de ölmeyi istiyorum. Herkes gibi "yaşayan bir ölü olma"yı. Bu hastahanenin bembeyaz, bakımlı, pırl pırl yemek salonu besleyiciliğiyle, gelenek ve ruhuyla, sağlığa uygun, iç açıcı oluşu su götürmez. Çünkü, sağlıklı olmayan sadece tehlikeli, zararlı değil fakat aynı zamanda –hangisidir pek bilinmez- bir erdem ve güzellik fukaralığı, belki de basit bir olağandışılıktır. Pek "olağan" denilen şey ne menem bir hâldir, ne tür birşeydir bu, pek kesinlikle bilen de yok. Doktorlara göre "olağanlık" kendi inançlarınca bir tür mistik yoklama, muayene ölçüsü gibi oluyor. Ve onlara göre tabiat, kasırğa ve depremlerin olağan olmayışları yanında, huzur dolu köşe bucaklar, bahçelerdir.

Sözü uzatmayalım, bu yemek salonundaki masamın yanıbaşında yüzü kıpkırmızı, koltuk değnekleriyle yeniden yürümeye uğraşan, deve gibi, hasta bir ihtiyar var.. Ah, ne denir, çekilmez herifin biri bu. Tam da karşımda ak sakalıyla bir dazlak. Sapasağlam, taşı sıkça suyunu çıkaracak kadar güçlü, yanağından kan damlayan bu adam, patlayasıya, geviş getirerek, her zaman yaptığı gibi cevizi fındığı dişleriyle çatır çutur kırarak yiyordu. Her hâliyle iğrenç. Sadece tıkınmayı bilen, tıkınmaktan başka hiçbir şeye inanmayan, hayatı yiyip içmekten ibaret biri. Bir lokmasıyla iki saatlik bir ömrü midesine yerleştiriyor, yemeğin sonunda bir haftalık gücü kuvveti toplamış olarak kalkıyordu masadan. Ah şu çekilmez bakışı yok mu, bu turp gibi ihtiyarın keskin dişlerini gösterip gözdağı vererek fıldır fıldır gözleriyle hinoğlu hin bakışı yok mu ya, tiksinden içim dışıma çıkıyor. Bana hem acıklı hem korkunç, hem ürkütücü, hem de edepsiz gelen ve hiçbir zaman da bırakmak istemeyeceği bu yaşayışa hırsla saldırıp, sülük gibi yapışmasından tiksindiğim için masamı değiştirmek istedim. Şunu iyice anladım ki bu ihtiyarın şahsında gördüğüm iğrenç herifin ta kendisiyim ben. Niçin mi? Tıpkı onun gibi doymak bilmeyen bir hırsla hayata yapışmışım ve birkaç yıl içinde de, onu şimdi nasıl hoş göremiyorsam, kendim de işte böyle bağışlanmaz bir herif olup çıkacağım. Ne diye geldim buraya ben, böyle bir hergele olmak için mi? Şu canım ömrü, şu tadına doyulmaz sağlığı yiyip içip tıkinarak harcamaya mı? Pek bildiğim yok ya, böylesine sağlıklı ve semiz beslenme bana iyice utanmazlık, ahlaksızlık gibi geliyor. Taşkınlığı, ölçsüzlüğü, yiyip içip alem yaparak çılgınca tıkınmayı seçmişim. Yaşamamın böylesinde bir bedavacılık, bir tür özgürlük tadı var. Yaşamak için yemez insan orada, çatlayıp patlayasıya bir tür intihar için yenir içilir.

Z., bana:

“Ölmeyi öğrenmek istiyorsunuz ya, bunu hiç de gerçekten isteyen bir adama benzer hâliniz yok. Buruş buruş yüzünüzle, kendini bu işe vermiş, ölmeye yatmış birinin görünüşü yok sizde.

Göreceksiniz, ölüm kapınızı çalıncaya kadar siz çoktan pelteleşip gevşemiş ve sakinleşmiş olacaksınız” dedi.

“Tabii, işin o yanını iyi biliyorum. Siz bana hayata bağlılığın zorlu düğümlerini çözmeyi öğretmeye bakın. Bu düğümlerden kendi kendime kurtulmak zorunda olduğumu da iyi biliyorum ben. Herkesin kendi başına yapmak zorunda olduğu yaman bir iş olduğunu biliyorum bunun. Fakat beni birazcık olsun aydınlatın ki beni yaşamaya zorlayan kördüğümünden kolayca kurtulabileyim.”

“Bir bakıma şimdiden ölü sayılabilirsiniz. Çünkü, bilinç altına atılıp yasaklanmış birbirine zıt ilcalarla, eğilimlerle kışının üstüne oturmuş, eliniz kolunuz bağlı kötürüm bir hâldesiniz. Siz ölmüşsünüz zaten.”

“Başka bir deyişle ölüm, kendimi bırakmak olduğuna ve ben de bunu yapmadığıma göre, bilinç altında sıkışmış, yasaklanmış, birbirine zıt eğilimlerim beni değişik bir biçimde öldürüyorlar demektir. O zaman da ‘Ölü bir kişi olarak yaşıyorum pekala. Bu da son derece olağan’ diyor ve paradoks’un, çelişkinin kahkahasını patlatıyorum.”

“Kendimi gizliyorum” diyor adam, “budur işte işin başı.” Hasidilik* tarikatının metinleriyle ilgili kitabının girişinde Martin Buber şöyle uyarıyor bizi: Hasidiler’e göre kalbin güvenilir keşifleri insanın hayatında tutacağı yolun başlangıcıdır. Şu da var ki, ancak kalp keşfinin sağlıklı oluşu oranında doğru yola varılabilir. Zira, kalbin keşfiyle öyle bir yere varırsınız ki kısırlığın, kendini yiyip bitirmenin, ümitsizliğin ortasında, ayaklarınız kösteklenmiş kalakalırsınız. Edebiyatta insanın kendi iç dünyasına dönerek yaptığı çözümler, olanca sıcaklık ve içtenlikle yazılan günlükler, eğer anlamsız ve kötüyse bile psikanalizin daha yeni yeni kişinin iç kilitlenmelerini çözüp sıkıntılarını kurtarması değil midir?

* İsrail bin Eliezer’in XVIII. yüzyılda Polonya’da kurduğu bir Yahudi tarikatı. (Çev.)

Hasidiler "Her kişi, kendi yolunu bizzat bulmak zorundadır" diyorlar ve bunun yapılmasını tavsiye ediyorlar. "Gün ışığına çıkarılmak zorunda olunanı" birazcık olsun araladığına göre psikanaliz bu noktadan pek de uzak değildir. Birbirlerine yakın en eski bilgelere göre řu üç şeyi araştırıp emin olmak gerekiyor: "Nereden geldiğini, nereye gideceğini ve kime hesap vereceğini bil." Heyhat! Olanca hızıyla kaçan ruhumun ardına düşmüş bir mecnunum ben. (Çoktandır ölü olduğum düşüncesi beni güldürüp teskin ediyor. Oldukça üstünkörü bir düşünce bu; gerçekten ölmüş olsaydım... onun ne olduğunu bilecektim.)

Çok çeşitli insanlar var řu dünyada: Sorularına cevap bulamayanlar, nereden gelip nereye gittiklerini akıllarının ucundan bile geçirmeyenler. Kendilerine hiçbir soru yöneltmeden hayatın tadını çıkarıp belki ne olduğunu bile merak etmedikleri bir takım hazır kalıplarla yetinip avunanlar. Cevaplarını bulmuş olanlar. Ve nihayet bir yığın bilinmezin yükü altında ezilmiş, bomboş ellerle ortalıkta kalakalanlar var. Bir cevap bulmak için de iyice geciktim. Ne diye geldim bu âleme ben? Hiçbir şey anladığım yok.

Biliyorum. Bizzat kendimden koptuğum, kendi özümde parçalandığımdan ötürü kaygılandığım söylenecek, biliyorum. Psikanalizcilerin eserlerindeki açıklamaları okudu herkes, özellikle Jungcularınkileri: İster istemez anadan ayrılmak zorunda kalış. Ruh temizliğini, canlılık ve umudu kaybetmenin tesellisizliği; topraktan ayrı düşmenin derdi. Ölümle insan arasındaki uzlaşmaz zıtlık. Şimdi kendimi, özüm'ü gözler önüne sermeyi deniyorum. Kendi kendime uydurduğum, yakıştırmaca bir "ben" değil bu göstermeye uğraştığım; "derin bir ben" olarak farzetmek istemediğim, artık derinlikten caymış, yırtıcı bir "ben." Ölüm ben oluyor işte, ölümün ta kendisiyim, soyut bir anlayış değil bu dediğim; öz benliğim, asıl benliğim değil tabii. Benlik'in (ego, ene'nin) bizzat ölüm oluşu. İşte bunu duymayı, anlamayı başarmalı insan. Bana bu hâlâ, Uzakdoğu düşüncesine katılmak gibi geliyor.

Sınırı aşmak. Nasıl? Rüyalarımnda görünen bu sonsuz yükseklikteki duvar nasıl aşılır? Ya da nasıl yıkılabilir? Bu şartlar altında önümdeki engeller nasıl yenilir? Hep birlikte bir bakalım hele: Bazen yaşamak ister insanlar, bazen ölmek isterler. Bir bakıyorsun birbirlerini sevgiyle kucaklıyorlar, bir de bakıyorsun boğazlıyorlar birbirlerini. Bunların ne istediklerini bilen mi var.

Engellerin gerisinde, kafesindeki bir canavar gibi dönüp duruyorum.

Rüyamda, büyük bir parkta geziniyorum. Parkın çevresinde beyaz evler var. Pencelerlerden bana ters ters bakıyorlar. Az ileride de küçük bir han. Handaki uşaktan içecek birşeyler istiyorum. Uşak:

"Eğer akli denge raporunuz yoksa veremem" diyor.

"Niye?" diyorum, "herkes böyle bir rapor bulundurmak zorunda olsaydı, kimseye içecek birşeycikler vermezsiniz."

"Siz, siz olunca iş değişir" diyor uşak, "öyle görünüyor ki, siz delisiniz. İğne yapılmış size, çok ilâç almışsınız" diye bitiriyor sözünü. Bir doktorun beni iç sıkıntılarımndan kurtarmak için iğne yaptığını söyleyerek açıklama yapıyorum ya onu ikna edemiyorum. Oradan uzaklaşıyorum. Bir sigara yakayım diyorum. Sigara larımın kâğıtları küçük küçük deliklerle dolu olduğu için oralar dan hava alıp birbiri ardınca hepsi sönüyor. Ben de böylelikle hepsini atmış oluyorum. Galiba sigara almak için olacak, hemen geri dönüyorum. Küçük sigara kulübesi de satıcısıyla birlikte sırra kadem basmış, yerinde yeller esiyor. Kulübenin yerinde bir çukur kalmış sadece. Bu çukura, onu tepeleyip gebertircesine, olanca gücümle tekmeler savuruyor, öcümü alıyorum. Bahçenin öte ucunda, ağaçlar arasında küçük bir han daha buluyorum. İçecek birşeyler verirler mi acaba? Orada oturan dört kişinin arasında bana hissedilir bir sıcaklıkla bakar gibi gelen esmer bir genç de var. Beyaz evlerin perdeleri ardındaki o iğrenç bakışlardan kurtulmak için hana sığınıyorum. Esmer gence gülümsedikten sonra tebessümümü donduruyorum. Aldanmış olamaz mıyım yani,

galiba, sadece o esmer delikanlı bana yakınlık duyuyor. Yanılmış da olabilirim. Patroniçenin iyi, dürüst bir hâli var. Hanım hanımcık cevap veriyor. Bana içecek birşeyler getirmek için arka bölmenin kapısını açıyor. Hizmeti esirgemeyecek demek ki. Ben bir masada beklerken, o içki getirmeye gidiyor. Ne getirecek acaba? Tahmin etmeye çalışıyor, beceremiyorum. O zaman en iyisi beklemek. Az sonra saçların dökülür önüne, ak mı kara mı görürsün, diyorum kendi kendime. Boşu boşuna bekleyip duruyorum. Bekleyiş bitmiyorsa da rüya bitiyor.

(Daha önce de biliyordum ya!..) Z.'nin anlattığına göre bu rüyanın kaynağında ruhsal doyumsuzluklar, düşsel saplantılar türünden şeyler var. Bir bebek bunaldığı zaman hemen emziriliyor, böylece de sıkıntısı gideriliyor. Oburcasına yiyip içmek de ruhsal tıkanıklıklardan kaynaklanıyor. Oburlar ve sarhoşlar genellikle sinir hastalarıdır. Ya da kimse onların sinir hastası olduklarını fark etmiyordur. Habire yiyip içmek isteyip de bir türlü doymamak, büyütüp besleyen anadan ayrılmanın bıraktığı boşluğun göstergesidir.

Açıkçası, bunu bilmenin bana bir zararı yok. Ne olursa olsun, açlığını duyduğum, yiyecek ve içecekler hususunda çocukluğumun doyumsuzlukları değil artık. Açlığımın da, susuzluğumun da farkındayım ben. Yokluğunu duyduğum şeylerin gerçeğini bilseydim herşey düzelecekti. Rüyamdaki gibi bomboş ellerle bekleyip duruyorum. Rüyalarımın bunalımları bilinmezlerin kıscasına sürüklüyor beni. Bunalımlarımların gerekçelerini anlamada bir yararı olmadı rüyaların. Besbelli bu. Bilinmezlerin ötesine bir adım bile geçemiyorum, hiçbir şeyin haberini alamıyorum. Rüyalarımda oldukça berrak iki şey, iki küçük şey var yine de: Benlik özümün boşaldığını kabul etmeli, buna inanmalıyım artık. Çoktandır ölü yaşadığımı ve bunun hiç de fena birşey olmadığını söylemeliyim kendime.

Jung'u Freud'a tercih ediyorum. Jung insana dini yasaklamıyor. Dinin ruhsal bir ihtiyaç olduğunu kesinlikle söyledi o. Bunu

söylediği biliniyor. Din ihtiyaç olunca bir gerçeği ifade ediyor demek ki! Hangi gerçeği? Bu gerçek, dinin bizzat kendisi midir, yoksa din bir başka şeyin perdesi, simgesi midir? Gerçek, dinin bizzat özünde mi, yoksa başka birşeyde midir? Demek istediğim bu da değil. İstediyimi söyleyecek kadar cesaret yok bende. İnacak kadar yürekli değilim. Pas assez audacieux pour croire.

Galiba, Georges Clemanceau "Karakter sahibi olmak kötü" diyordu. Öyle, bilinçli olmak da kötü. Şurası bir gerçek ki Freud psikanalizin ahlâkla ilgili bir düşüncesi, bir hükmü yok. Yine de, tamamıyla iddiasız değiller. Zira, bazen, psikanalizin sizi ıstıraplarınızdan değilse de zincirlerinizin şangırtılarından kurtarıp özgürlüğünüzü bağışlamak istediği de olur. İşte o zaman (insanın iç dünyasını didikleterek dökümünü yapan) Zen müritleri basarlar kahkahayı ölü bir mandanın bomboş gözleriyle. Demek ki, olumsuz olsa da hayat ve ölüm görüşleri, inkâr türünden de olsa Tanrı inanışları varmış, derler. Bir yargıya varmak, yani değerler merdivenine bir basamak eklemek. Bir ölçmesi, ölçüsü olmak. Zen'in açıklamalarından Tanrı'yı inkâr ettiği görülüyor, daha doğrusu belki de suskunluğunun ilerisinde Tanrı'yı bulma endişesi vardır da açıklamaktan kaçınıyordur. Açıklama olayını yargılıyor, açıklamaya karşı çıkıyor. Her ne olursa olsun; gülmek, hep bir karar verme bunalımı ve duygusu içinde olduğunu, insanın hıçkırıklarından daha güçlü olsa da hâlâ vicdan azabıyla cebelleştiğini, hıçkırıkların tutulmaya uğraşılmasına rağmen tutulamadığını gösterir. Aynı şekilde Freud, zincirlerin, mutsuzlukların, iç kaygıların kişinin bütün dengesini bozmasalar da, ruhsal rahatsızlıkların kaynakları olduklarını söyleyerek insanı düşündürür. Özgür olmak ne demektir? Özgür oluş, özgür olduğunu bile bilmemek, ne özgürlüğü, ne de tutsaklığı bilmektir. Özgür oluş, mutluluk ve ıstırapın ötesinde oluş değil, özgürlük ve tutsaklık saplantısının dışında oluştur; apayrı bir düzlemde oluştur. İsteksiz olmayı istemek, hala açıkça bir isteği olmaktır. Özgür olma, özgürlükle tutsaklığın, iyi yaşayışla kötü yaşayışın, yoksullukla zenginliğin, ya-

şamayı kabul etmekle reddetmenin, hayatla ölümün bir farkının kalmadığı hâldir. Artık düşünmemek ve hiçlik'e ulaşmak. Ne yazık ki hayvanlar da düşünüyor, hayvanlar da korkuyorlar, onların da ödü kopuyor ölümden. Aç ve susuz kalmak elinden gelmiyor insanın. Bütün bunlar, bütün bu yaratıklar ne içindir?

Eğer duyarlı bir zamanı yaşayabilmiş olsaydım, bu tanıma, kendimi bilme hırsına daha erken kavuşsaydım, belki birşeyler elde etmiş olurdum. Edebiyat yerine başka birşey yani. Ne günler kayboldu, ne fırsatlar heba olup gitti; öylesine bol, bitmez tükenmez bir zamanım var gibi geliyordu ki bana. Şimdiyse zaman o kadar acele edip, şaha kalkmış, parlamış bir durumda ki birşeyin peşine düşmeyi aklıma bile getiremiyorum. Nedendir bildiğim yok ya, edebiyat bu engellerden biri olup çıktı. Sanki, edebiyat yaparken anlamadan bütün kavramları eskitmiştim. Artık bende canlı bir ses uyandırmıyorlar. Ölü kelime ya da imajlar bu sıcaklığı gizliyor. Kelimelerin uygarlığı kokuşmuş bir uygarlık oluverdi. Karışıklık ve bozgunculuktan başka birşey yaptığı yok artık kelimelerin. Kelime söz olmaktan çıktı.

Fakat bu kelimeler maske ya da yere düşen kurumuş yapraklar gibiydiler. Onların hayat ağacı kurumuş, kapkara bir ölüm ağacı olmuştu. Bundan böyle hiçbir şey derinliklerdeki gerçeği, felâketlerin en onulmazını perdeleyemez. Gerçekle yüz yüzeyim.

Noel'de Kuzey ülkelerinden birinde bulunuyordum. Bayram günleri bütün aile bir ağacın önünde toplanıyor. Şenlik şamata gırla. Özellikle bayram için hazırlanıp süslenen evde yepyeni elbiseler içinde armağan alıp vermeler, herşey yolundaymışçasına patlatılan kahkahalar; sanırsınız ki önlerinde korkunç gayya kuyusu yok. Herkes olabildiğince hoş, kibar, cilalı yüzlerle birbirlerine gülücükler dağıtıyor, tapınırcasına kucaklaşıyorlar. Yine de kendilerini bekleyen şeyin farkındalar pekâlâ. Ama bilmezlikten gelmeyi tercih ediyorlar galiba. Akıbet konusunda cesur, sabırlı, bilgisiz ya da belki herşeyi anlamış durumdalar. Olabilir ki

henüz benim bilmediklerimi bile –bilgilerinin farkında olmasalar da- biliyorlardır.

Yeniden kurşunî, karanlık kilise duvarı imajına dönüyorum. Bu imajlar öylesine özlü, karmaşık ve derin ki canlı düşünceleri hâline getirilmesi oldukça zor sözlere benziyor. Demek ki bu yaman duvarı hemen hemen geçme, alt etme ihtiyacını ve aynı zamanda da bunun elimden gelmeyeceğini hissediyordum. Aşağıda, sağda küçük bir kapı mı vardı? Sanırım vardı, fakat mutlaka kapalıydı. Öyleyse bu bir hapishane duvarıydı, hapishanemin duvarı; uzaktan bir mezarlık gibi görüldüğüne bakılırsa ölümün ta kendisiydi o. Bir kilise duvarı bu. Yalnızlığımı, ilişkisizliğimi anlatıyor demek ki; bunun yüzünden başkalarına ulaşamadığımı gibi onlar da bana gelemiyorlar. Tanımaya engel bu duvar olduğu gibi hayat ve gerçeği gizleyen, perdeleyen de bu. Sonunda çözmek istediğim hayat ve ölümün sırrıdır, ne eksik, ne de fazla, sadece bu. Pek tabiidir ki böyle bir iş de bana göre imkânsız. Fakat bu imkânsızlığı sadece şekli bir sonuç olarak, ihtiyarlık hâliyle tasarladığımı bir kere daha göz önüne getiriyorum.

Bana öyle geliyor ki, o rüyayı her zamankilerden daha başka, yeni şeyler olmasa bile, daha açık, belirli şeyler görüp keşfediyorum: O dünya niye karanlık, çıtır çıtır dikenlerle dolu? Ölü bir dünya da ondan. Peki gökyüzü niye o kadar karanlık ya? Kule-nin ardında ve direkler arasından görünen o gökyüzü niçin mavi değil ki? Kilisenin çevresini dolaşıp o pis mutfakı geçtikten sonra vardığımız bayırlar niye hep karanlık ve kuru? Toprağını, bereketini, nimetlerini, bitekliğiyle birlikte ilâhi ışığını da kaybederek solup kurduğundan böyle işte bu dünya. İlâhi soluktan uzak bir dünyanın; ruhumun, yani kendi kendimden kopmuşluğumun, özümün ruhumdan beslenemeyişinin görüntüsü bu. Ne olduğu, niye yapıldığı bilinmeyen, akıl sır ermez bir duvar ortada durup dururken, bütün bunları bilmek ne işe yarar? Ele avuca sığmaz, kördüğüm olmuş meselelerimin ağırlığı altında kıvrıp duruyorum.

Eskiden huzur dolu rüyalar gördüğüm olurdu. İşte, o yıllar öncesinin renklerle dolu bir rüyası: Yemyeşil bir ormanda, dizleri-me kadar çıkan pırıl pırıl otlar arasında, dallar arasından ışık şerit-lerinin süzüldüğü sıralarda, ağaçlar arasındaki bir açıklığın kıyıcı-ğındayım. Anlatmaya dilimin dönmediği bir coşkunluktan, hayat sevincinden başka herşey silinmiş durumda. O sıralarda üzerinde düşünüp rüyalarımnda derinleşebilseydim ya da daha doğrusu on-ları yaşayabilseydim birçok şey gelmezdi başıma. O günler öyley-di işte, bir yanda kaynaşıp birbirlerine ikramlarda bulunan yerle gök ve bir yanda da diriltici bir özsuyla beslenen ben. Ah, ne ya-zık ki tam anlamıyla o dünyayı, o ışığı bilmedim, hissetmedim.

Duvar, aynıyla, insan olarak varlığımın geçilmez son sınırını ifade ediyor. Buralardan değilim ben, duvarların ötesinde başka bir yer bulmam gerektiğinden, buraların adamı değilim ben. Hâ-lâ, hakkında bilir bilmez her önüne gelenin beylik lâflar köpürt-tüğü başka yerden. Kuşkusuz hepimiz kişilik gelişimimizin son sınırlarındayız. Pek çok şeyi biliyoruz. Sonluluk bizi isyan ettiri-yor ya da onu öylece görüp kabul ediyoruz. Belki bu pek alışıl-mış birşey de değil. Gücümün çok mu üstünde bir ıstırap bu: Ölümsüz değilim, herşeyi bilemiyorum, her yerde her an buluna-mıyorum. Sonluluk'a boyun eğmiyorsam, kabuslarımda karşıma bir duvar olarak dikilip, bütün benliğimi darmadağın ederek bir kötürüme döndürüyorsa beni; hiç de sıradan bir olay değildir bu. Böyle bir ıstırap işte. Duvarın aşılma-zlığını kabullenmeliyim. Ka-bul etmemek tam da şeytanca bir iş olur. Şu hâle göre bu duvar direnmesini sürdürmek zorunda. Beni ikiye bölerse yıkılmaktan kurtulur ancak. Cennet, cenneti bütünyle benimsemektir. Cen-net olmayacak demek ki. Peki n'etmeli? Güven ve huzuru da bul-mak gerekli. Bütün din adamları, aklı başındakilerle sokaklar do-lusu bütün insanlar güvenin, huzurun gerekli olduğunu söylü-yorlar. Huzuru bulmalı diyorum kendi kendime. Bütün kalbimle istiyorum bunu.

R., rüyalarımın çoğunda olduğu gibi ya da her ne kadar baş-ka bir şekle girerek kendini göstermek istemez gibiyse de onu

bulup çıkarıyor ve tanıyorum. Hele, bizzat kendimle ya da öteki kişiliğimle konuşurken, bazen bir gölge adam, bazen sürekli azarlayıp eleştiren biri, bazen vicdan, bazen de korkunç bir hasımdır o. Şu hâle göre, işte şu kapkara bahçede; iğrenç hükmüyle bana homurdanan şu duvarın önünde; o karanlık çorak bayırlarda ve ışıksız gök altındaydı demek ki o. İstesem de istemesem de kaderime ortak olduğu besbelli. Yıllar önce bunu bana söylemişti zaten. Başka türlü de olamaz, aksi hâlde herşey harap olurdu. Aşk ya da cinnet mi bu? Beni gütmek istediği falan da yok, sadece yanıbaşımdaya batağa saplanmamı önlemeye uğraşiyor. Felaket olarak gördüğünü engelliyor. Özgürlük lâfı sapıtmanın, kendini kaybetmenin belirtisi. Olmaz olsun öyle özgürlük! Beni de saptıran bu işte. Bıraksın artık yakamı. Bütün dayanaklarını yitirmiş bir dünyanın karmaşasında kendimizi kaybederken ko-kuşmanın ta kendisiydi bu lâf.

Haftalardır dünya, artık aynı dünya değil gibiydi. Belirli, anlaşılmaz, sinsi bir değişmeydi bu. Ancak dikkatli birinin fark edebileceği birşeyler dönüyordu ortalıkta. Görünüşe bakılırsa her zamanki hâliyle işleyip duran bu karmaşık makinenin vidaları birileri tarafından çıkarılmışa benziyordu. Göğün ışıkları alaca bulaca ve fersiz; yankılar, sesler, çınılamalar az önce hiç de böyle değildi. Göz açıp kapayıncaya kadar olup bitmiş, belirli, tuhaf bir başkalık. Birdenbire oluveren, değişik, garip bir denge, sanki eşya yeni duruma uyum sağlamada gecikiyor, güçlük çekiyor gibiydi. Evlerin duvarlarında tuhaflıkların sızabildikleri yarıklar vardı. Başka bir hava, apayrı bir işleyiş, yeni bir seyir ve her yerde bu görünmez yarıklar, çatlaklar; bir çılgınlık yapabilecek vidasız makineler, zehirli gazlarla ağzına kadar dolmuş bu evrensel mimariyi hayatından edebilecekti.

Bu duyuşun anlatılması zor. Kaba bir heyecan değil. Denebilirse ki kuşkuya yer bırakmayan bir gerçekdışılıkta, kıvılcıma benzer bir ortaya çıkışla, yekpare bir gerçekdışılıkta korkunç bir ağırlık saplanması gibi kısacık süren bir çarpıntının duyumu.

Fakat ihtiyatlı ve kaypak, çok daha temkinli bir büyülemeye hazır gerçekdışının ilk heyecanı. Her zamanki düzensizlik bütünüyle eskisi gibi değilse bile yine de böyleydi işte. Fırtına değil, esinti.

Cinsel tutkunun rüyası (rêve érotique): Kim olduğunu bilmediğim yüksek sosyetedan sarışın bir kadının evindeyim. Soyunmuş olmasına rağmen ellerinde de beyaz eldivenler var. (Nedendir, bilmiyorum, evinde yatmıyoruz.) Kadın o hâliyle, benimle birlikte evden çıkar. Sokaklardayız ve yatmak için uygun bir yer arıyoruz. Vakit de gecedir. Bir duvar kuytusuz, karanlık bir köşe, bir kapı sundurması falan ararız. Cinsel güçsüzlükten midir, yoksa fırsat yokluğundan mı nedir, bir türlü o işi yapamayız. Çünkü, zurnanın zırt dediği yerde bir polis karaltısı görünür. Bu yüzden biz de bir başka yere saklanmak zorunda kalırız. Her defasında bir engel ortaya çıktığı için de vaktimiz kalmaz. Trene yetişmek zorunda olduğumdan kadın dostum çaresiz beni arabasıyla gara götürür. Tekrar kadının evinde oluruz. Odada, eşyalarımı koyduğum yeri ararım ve merdivenler de insanlarla doludur. Bu arada bana parmağını öfkeyle sallayarak eşyalarımın bulunduğu odayı gösteren bir koca da vardır. O kızgın hâliyle: "Acele ediniz, treni kaçıracaksınız!" der bana. Koridorlarda sallana sallana oda ararım, çocuklar bacaklarıma dolaşırlar, eşyalarımı da bulamam. Başında şapkasıyla birazcık giyinmiş olan kadın birdenbire ortaya çıkar: "Eşyalarınızı ister götürün, ister götürmeyin ama on dakikaya kadar tren kalkacak!" der. "Artık o da geçti" derim, "vakit kalmadı. Eşyalarımı da almadan gidemem ki, bırakamam onları."

Z., bana:

- Bu rüyaya ne dersiniz, diye sorar. Nasıl yorumluyorsunuz?

- Polis vicdanın simgesidir tabii. Kadınla bir türlü o işi bir türlü beceremeyişim, manevi çöküntü hâlinde olduğumu gösteriyor. İstedigimi yapamıyorum bir türlü. Nasıldır bilmem, vicdanım buna engel oluyor. Üstelik, görüyorsunuz, şu sıralar bütün

rüyalarım terslikler, başarısızlıklar ve engellemelerle dolu. Yine de gidecektim ya, o eşyalar yok mu, onlar belimi büktü. Eşyaları götürmeliydim çünkü.

- Hayır! diyor bana Z... Gerçekte siz oradan ayrılmak istemiyorsunuz. Eşyalar bahane. Oradan ayrılmak isteseydiniz, pekâlâ onlardan vazgeçebilirdiniz.

İşte şu, ölümden korkan ihtiyar: Sabah demez akşam demez, öleceği için habire sızlanır. Ne zaman bir cenaze kalabalığı görse kıyamet kopar evde: Kaygılanmalar, çığlıklar, insanı çileden çıkaran o ah'lar vah'lar ki sormayın. Bu hâl, henüz onsekiz yaşında ölen yeğenlerinden birinin cenaze alayını görüp feryad ü figan ettiği güne kadar sürdü. Sonraları ihtiyar: "Ölen kimmiş?" diye sorar; "Onsekiz yaşında bir genç kız" falan gibi cevaplar alırdı. Böylece, yalnız gençlerin öldüğü düşüncesi onda kökleşti. Artık cenazeler onu ürkütmez oldu. Ölmüş birinin götürüldüğünü görünce; "Onsekiz yaşında ölen biri daha!" diye haykırır; "Ah şu gençler yok mu ya, yaşamasını bilmiyorlar canım!" derdi.

Aşk yani libido, yaşama tutkusunun aşkı, güvenilir ve kuşku-lardan uzak, baştan başa özgür bir aşk değildir. Ruhsal bakımdan temize çıkarılamaz. Yalnız yaratıcı aşk kendini haklı kılabilir. Yani babalık aşkı, doğurucu aşk, yaratma istek ve iradesi. İşte olağanüstü, yetkin aşk bu. Kendini koruma değil, başkasını yaşatma isteği: Kendimize nefsimizi sevme hakkı vermezsek işte o zaman bir başkası için hayatımızı verebiliriz. O bir başkası da kendi kendisi olarak, öz irade ve kişiliğiyle bizden bağımsız biri olarak var olabiliyorsa. Dünya işte böyle ayakta durur.

Bir rüyadan üç beş kırıntı: Michel sessizce, direnmeden öldü. Onun yere seriliverdiğini gördüm. Rüyada bu gördüklerimi anlatmak zor. Ona tıpatıp benzeyen uşağı da kendisi gibi uzanıvermiş yere. Sonra bu uşak, onun kopya kâğıdıyla çıkarılmış bir defter sayfası gibi tam bir kopyası olur. Anlarım ki bu kopya ya da

bu sayfa aslından bir hafta önce ölmüştür. Michel bana daha sonra işaret vereceğini, 139 sayılı haberi yollayacağını söyler.

Bana görünen duvarı göz önüne bir daha getiriyorum. Ayrılığın, ıstırapların duvarı. Ansızın, bu duvarı yok etmek zorunda olduğumu söylüyorum kendime. Eğer tekrar hayal edip orta yere getirebilirim onu, bu işi de başarabilirim. Hayalen, olanca gücümle üstüne üstüne gidebilirim, içimdeki bu duvarı yıkabilirim. Bunu gerçekten başarabilirim, yepyeni, beklenmedik şeylerin, çok önemli bir olayın meydana geleceğini umuyorum. Belki gökyüzü ışıyacak, çıtır çıtır kurumuş deve dikenleri çiçeğe duracak, çorak topraklar yeşilliklere boğulacaktı. İç dünyamda bir zafere ermek için derin bir öğle uykusuna yatıyorum ya beklemediğim bir rüya buluyorum: Bir kadın, gece gündüz habire içen kocasından yanıp yakınıyordu. Adam içince püsküllü bir belâ olup çıktığı için çevresindeki bütün kapılar yüzüne kapatılmış. Kadın bana, boğazından kırılmış ve yarı yarıya boş bir viski şişesini gösteriyor. Kapı açılınca yarı ömrünü doldurmuş, bıyıklı bir adam görünüyor. Orta boylu, oldukça çelimsiz biri olmakla beraber kocaman elleri var. "Niye burnunuzu sokuyorsunuz işime?" diyor bana. Sertçe bir karşılık veriyor ve adama yaklaşıyorum. Hangimizin başlattığını artık bildiğim yok ya, kavga başlıyor. Herifin çok güçlü olduğunu hissediyor ve uyanıyorum.

Yorum: Birkaç saat önce rüyamda gördüğüm adam, zaten görür görmez bana oldukça soğuk ve sevimsiz gelmişti. Tam da sık sık gittiğim hastahanede, tıpkı rüyamdaki gibi sıska, yarı gününü tüketmiş, bıyıklı hâliyle rastladım ona. Boyuna göre oldukça güçlü, tahakküm edici bir sesi var. Oradakilerden birine, kendisinin turp gibi olduğunu, ta ölünceye kadar dünyanın gözüne tükürüp eğleneceğini, yaşlanınca da pelteleşmemek için beden hareketleri yaptığını söylemesi hoşuma gitmedi. Beden hareketleri sözünü duyunca hemen Hong-Kong'dayken otelim penceresinden, her sabah yedi sularında işine gitmeden balkonunda yaptığı beden hareketlerini seyrettiğim şu yaşlı Çinli aklıma geldi. O

adam bende, milyonlarca benzeri arasında silinip temizlenen bir sinek duygusu uyandırıyor. (Işın aslında da, Çin'de sineklere karşı mücadelenin niçin yapıldığını anlamak öyle pek kolay değil. Görünüşe göre sağlığın korunması gerekçesi varsa da belki Çinliler kendileri de sinekler kadar kalabalık olduklarından, insanların sinek sayılmamaları için bu mücadeleleri yürütmesinler.) Bu güçlü eller, adamın kendi elleri değil, masajcınıninkilerdi. Vay canına, demek ben bu adamla dövüştüm ha! Hem de ta kendisi, evet, öyle galiba. Bunda hiç kuşku yok canım. Hemen hemen onu yenmenin düşünülmemeyeceği, tek başıma, kendi kendimle ve ayrıca da bu adam benim başka bir benliğim olduğundan sonunda elde edilemeyecek bir zaferi istemek olurdu bu.

Şu dünyada her elimden geleni yapsam, herşeyi alt üst etsem, yani onu değiştirsem ya da bana, çekip başka bir gezegene gitmişim gibi gelse de, o hep aynı "eski hâlinde." Ve "bu hâl" nedir? Her ne olursa olsun, hiçbir şey, maruz kaldığım korkunç sarsıntıdan, düştüğüm hayranlıktan daha güçlü değil. Eğer, bütün kapıları açabilmiş olsaydım, daima açılması gereken bir "son kapı" hayranlığın "bir son kapısı" kalacaktı yine de. Karşısında güçsüz kaldığım bu çıkmaz, öldüresiye perişan edip tüketti beni. Bu âlemde "insan olarak var olmak" nedir? Var olmak, hem de her zaman ve her yerde "o belirli hâl" ile varoluş niyedir? Niçin değişmez bu "belirli oluş?" Çılgın ümidin çelimsiz ışığı insan hayatı için bir armağan oluveriyor, ah, ne yazık ki, bir daha da ele geçirilemiyor. Bunun ne anlama geldiğini pek bilmiyorum artık. İşte bunu, hiç mi hiç bilmiyorum.

Bir zamanlar, bıyıklarım daha yeni yeni terleyip gelirken ve belki de daha sonraları varlık karşısında duyduğum o derin hayret bana huzur veriyordu. Bir kere daha bu ruh hâlini, bu olayı anlatmayı deniyorum şimdi: Küçük bir taşra köyünde, onsekiz yaşlarımda olmalıyım. Pırıl pırıl bir günün öğle üzeri. Sanırım haziranın ilk günlerinden biri. O anda, birdenbire beklenmedik

birşey oldu. Köyün ani değişimiydi bu. Aynı zamanda, her şey hem olabildiğince gerçekken hem de gerçekdişiydı. Düpedüz böyle. Gerçek, gerçekdişıyla harman oluyordu; her iki durum çözülmemesine ve taraklamasına birbiriyle kenetlenmişti. Evler çok çok daha beyaz ve temizdi. Değişimin ışığında anadan doğma yepyeni, hiç ellenmemiş, bilinmez bir dünyanın yaşanması bana sonsuza kadar sürecek gibi geliyordu. Kalbimin derinliklerinde coşkun bir sevinç yeşeriyor; bir sıcaklık, bir ışık parlayıp bir mutlak oluş belirliyordu. Açıklayamıyordum ya, kendi kendime, bunun hakikat'ın ta kendisi olduğunu söylüyordum. Kuşkusuz anlatmasına anlatacaktım ya, o zaman da birden kayboluveriyordu. Henüz böyle şaşkınlıklar ortasındaiken, bu oluş kendiliğinden ortaya çıkıvermişti işte. Ve ben, bunu tattığıma, daha önceden de hiçbir bilgim olmadan anladığıma göre, artık mutlu olamayacaktım demek ki. İnsanın bu yüzden ölmeyeceğini de öğrenmiş oluyordum. Bütün üzüntülerimi, gelecekteki onulmaz kaygılarımı yenerken sadece bu anı hatırlamak yetecekti gayri bana. Meselenin ipuçları elimde ve geri kalanlarsa ayrıntıdan ibaretti. Uzun yıllar bu andaki hatıranın beni yüreklendirip canlandırdığı bir gerçek. İşte bu beni diriltten. Çok daha sonralarıysa artık bundan elde avuçta hiçbir şey kalmadı. Bu iç sevincimi hatırlamaya gayret ettiğim zamanlardaysa, yalnız, akıl sır ermez, karmakarışık ve üstelik sıkıcı, dayanılmaz, kırık dökük birkaç görüntüden başka birşey bulamıyordum içimde. Çoktandır bir sinema akışı olmaktan çıkmıştır bunlar.

Z. bana, bu denemenin, ona anlattığım bu denemenin baştan sona kadar bütünüyle aydınlatıcı özelliklerle dolu olduğunu söyledi. İç doğuş, ilham denen şey işte budur. Bu olayın gücünü kaybedip, artık hatırasının sana yardımcı olmaması şaşırtıcı, dedi. Aynı denemeyi hatırlamaya gayret etmemi öğütledi.

Gerçek bir iç doğuş, yani gerçek birşeyin bir ışık harmanında oluşması. Öyle sanıyorum ki bu deneme bu kadarla kaldı. Bir şeyler eksik olmalı. Oysa meselenin aslını yaşadığımı sanıyordum. Demek ki işin özü değilmiş bu.

Rüya ya da yaşlılıkta erişilmiş olsa bile; mutluluk, huzur, her zaman renklere, tabiatın yeşillikler denizine ve ışık şelalesine bağlı. Öyle işte, yeşil yaprakların, dalların arasından süzülen gün ışığının büyüğü görüntülerine muhtaç.

Çok geçmeden, tekrar edebiyata dönüyorum. Hoşuma giden bu görüntü, rüya ve hayalleri üç aşağı beş yukarı dürüstçe çizme, anlatma işine. Bunları yazmakla belki de iyi ettim, diye düşünüyorum. Olur ya, okuyucu ya da eleştiricilerin de hoşuna gider. İşte kendi kendime böyle diyerek yeniden edebiyata dalıyorum. Yeni yeni şeylerin farkına varışım beni yükseltmiyor. Varlıklar ve edebiyatın özünü anlamak bakımından gelişen bilinç sadece eşyanın karmaşıklığını artırmış oldu. Yine de bir seçim yapmalıyım: Ya bomboş ellerle kalakalıyorum, yani başarısızlık; ya da başka birşey. İşin sonunda köteklenmek, ümitsiz düşmek, hayatın boşa çıkması mı var. İşin bu tarafını bir yana bırakıyor, kendimi avutup teselli ediyor, oyalanıyorum. Benliğimdeki mahremiyetlerin günlüğünü yazıyorum. Akıl almaz bir canlılık var bende. Günlüğümde hiçbir şeyin bir yere vardığı yok. Sadece sizi uykusuz bırakan karabasan ve rüyalar. Sanırım daha önceki sayfalarda edebiyat adına göze görünen hiçbir şey yoktu galiba. Edebiyata yeniden sarılmam, Comédie-Française yönetmeninin Paris'ten bana telefonla, son oyunumla ilgilendiğini söylemesiyle mi olmuştu acaba? Dağınıklıktan kurtulup kendimi toplamaya azıcık birşey yetiyor olmalı. Eh, yasak bir elma yiyelim.

Hasidilere göre gerçek vecd, ne tek başına ruhtan ne de tabiatın gelir; fakat bu ikisinin kaynaşmasından doğar. Yahudilerden bazılarının elle tutulur, açık bir anlam yoksunluğundan ötürü soyut kalmakla suçlanmaları gözönüne getirilirse konuyla ilgili birşey bilmedikleri ya da bilmek istemedikleri gerçeği ortaya çıkar. Onların anladıkları daha somut, cisimleşmiş bir anlam. Hasidilerden bir haham, hahamlarla inananları aşırı ruhaniyetleri yüzünden dünyadan kopma ve aynen bunun tersine de daha baş-

kalarını dünyaya fazla bağlanmakla suçlayarak azarlıyordu. İşte bu görüş açısından bazı sızıntıları ve hayatın saçma olmadığını; yok olmayacaklarına göre de yaratıkları hor göremeyeceğimizi anlıyoruz. Bu geleneğe göre yerin göğe yükselmesi gerekiyor. Çağdaş ruh hekimlerinin söyledikleri, ruhsal hastalıkların, bu iki ögenin birbirinden kopmasıyla, sezgi ve hissetmenin çürümesinden ileri geldiğinin değişik bir dille belgelenmesidir. Hristiyanlar da, özellikle Péguy'de bulduğumuz maddeleştirme duygusu, olmuş olan herşeyin öte dünyada gerektiği gibi karşılık bulacağı düşünce ve umudu... Hasidîlilerin okuma parçalarından biri: "Rabbi Dov Baer de Mezritsh bir gün, Tanrı'dan en küçük liflerine varıncaya kadar bütün vücudunu gerçekten sağlıklı kılmasını dileyip, O'na yakarmıştı. O zaman Baal-chem-tov tarzı bir düşsel görüntüydü elde edilen: Baştan başa akkor hâlinde bir nur. Sadece pırıl pırıl bir ışık."* Asénieue'in Ortodoks Kilisesi üzerine yazdığı kitabında: Keşiş, bugün de yapıldığı gibi, ellerini bir müminin ya da tövbekârın omuzlarına koyup, büyük bir nurla kuşatıldığını söylüyor. Aziz Jean de la Croix'nın, Hésechiaste'ların ruhsal deneyleri, Yeni Eflatuncuların, Plotin'in, üstelik mistiklerin bu tür deneyleri de ortada. Tanrı'nın Musa'ya görüldüğü yerdeki çalılıkların alev alev yanması, Jüpiter'in ateş parıltıları da var. Ne yazık ki bunların lâfı yetmiyor, kafaların bunlarla şişirilmesi yetmiyor. Şayet bu heyecan yeniden duyulmuyorsa, bu nurun, acınası, çok ucuz bir edebiyat olmasındandır.

Çıkmazımız şurada: Biz üstün varlıkları, serde ölümsüzlük var da ondan. Bir kere varolmaya görün, bu artık sürüp gidiyor. Daha doğrusu, bilinmeyen biri, kendi benliğimizde çözülüp dağılmak üzere bizi kurup düzenlemiş. Materyalistler ikincisini benimsiyorlar. Fizikötesi inançları olanlarla dinlerin sonuncu varsayımı seçmeleri berbat. Yalnız Yahudilerle Hristiyanlık şahsiyetçi olma cesaretini gösteriyor.

* Martin Buber, *Les Récits Hassidiques*, sayfa: 98, Plon basımı.

Dinin bir taraftan "Yetişip çoğalın!" derken, öte yandan da şehvetin meyvesini hoş görmemesi bu katı kurallara bağlanıyor. Hatta Saint Paul, ondan vazgeçilmeyecekse evlenmek gerektiğini söylüyordu. Nikah dışı cinsel ilişkiler elbette söz konusu değil. Günlük rızık, kutsal şarap için dua edip yakarılmalı ama haddinden fazla içki ve oburluk da yersiz. Bu âlem bir yortudur, göz kamaştırıcı nimetlerle doludur; ancak öte dünya mutluluğu uğruna hazzın tuzaklarından da sakınmak gerekiyor. Sürekli gözönünde bulunan nimetlerle, ölünceye kadar bunlara dokunma yasağı nasıl uzlaştırılır? İnsanın özündeki yaşama tutkusuyla ölüm korkusu arasında sürüp giden bu çatışmanın bir açıklaması olmayacak mıydı? Bütün bunları uzlaştırmak zor. Yasalayıcı ahlâk anlayışı iç zorlamalarıyla bir denge bulmaya çalışıyor. Uzun süredir Yahudilerle Hristiyanlarda, burjuva ve mesela Sovyet toplumunda bu ahlâk ya da ahlâk anlayışının şu gün oldu hâlâ katılığını koruması oldukça anlamlıdır. Nereden geldiğini, neye uygun olduğunu bilmediğimiz bir fizikötesine dayandırıldığından ve ayrıca aslında, artık bir gerekçesi de olmayan burjuva ahlâkına devrimciler isyan ediyorlar. Böyle olmakla birlikte fuhaf bir çelişkiyle ve kandırmacalardan ibaret değişik bahanelerle sosyalizm adına daha da güçlü bir biçimde yeniden gelip yerleşiyor. Öbür taraftan da burjuvalığı oranında geleneklerdeki burjuva kokuşmasına da karşı koyuyor.

Her yol iyidir. Hepsî de incelenip açıklanmış, bilinen yollar-
dır herhâlde: Önümüze, tepsideki hazır lokmalar gibi gelmişler
ya işte. Her insan, en azından bir öteki kadar değerli ve hayattan
yararlanma hakkına sahip olduğuna göre olanca özgürlüğüyle
nefsini doyurmak için yaşayabilir. Elbette böyle yaşamak bedava
da değil. Çünkü bir başkasını yalnız ve çaresiz bırakma hakkımız
varsa da; yardımsız, tek başımıza kalmayı kabullenmek kolay de-
ğil. Ama istersen nefsinı doyurmaktan vazgeçip bir başkası için
yaşa, hayatını insanlara ada. Baştan başa daha da değişik birşey,
bir düşünce: Başkalarından da kendinden de hiçbir şey bekleme-

den bir köşecikte, akıntı aşağı kürekleri koyvererek, kendi hâlince, bir bilge gibi ömrünü tüketebilirsin. İstersen, yaşamayı çekilmez bulup kendini de öldürebilirsin. Hepsi bir canım. Tek mesele bir yol tutturup sonuna kadar gitmekte. Ben mi? Hepsini birden seçtim. Fakat aynı anda her yolda yürünemeyeceğinden, her üç beş dakikada bir karar değiştiriyorum; birinci, ikinci, üçüncü... gidiyor böylece. Ve işte o zaman herşeyi birbirine karıştırıyorum. İyi kötü bu işlerin edebiyatını yapıyor ve kahvelerde, birahanelerde nutuk sıkıyorum millete.

Sanatın, bütün manevi değerlerden yoksun olduğu söylenebilir. Böyle olmakla birlikte sanatçı, ortalama insandan, teknisyenden, siyasetçiden ve sıradan insanlardan üstündür. Yine de büyük birşey değildir bu. Sanatın bir aydınlatma, bir ilham getirdiği yok. Arthur Rimbeau, *Illuminations*'ları güzel yazdı doğrusu. Onun, görünmezi gören biri olduğu söyleniyor, doğrudur. Rimbeau'nun da öteki sanatçıların da falcılıklarına falan inanmam. İlhamdan başka birşeylerinin olduğunu sanmıyorum. Sanatta, küçük, cılız mı cılız bir pırıltı, soluk bir parlaklık, lâf kalabalığı arasında güme gitmiş, ilham filizleri yok değil.

Artık, kelimelerin hiçbir şey söylemedikleri anlaşıldı. Eğer becerebilirsem şöyle diyeyim: Olsa olsa beklenmedik bir hareket, bir görüntü, bir olay; nereden geldiği bilinmeyen, sizi sözle anlatılamayacak bir denemeye sürükleyebilen birşeydir kelime. Kendimi, gözle görülür bir kesinlik ya da şöyle böyle bir ifadeyle bozulanık, belli belirsiz bir sayıklama hâlinde, lâf cambazlığıyla abartılmış, eksik bir benzetmeyle anlatmış olsam da bunun bir değeri olmaz; her ne yapmış olursam olayım, sonunda açıklamalar yüzünden ruhun incelikleri güme gitmiş olur. Benliğimi ne kadar çok anlatırsam, kendimi öylesine az anlıyorum. Kelimelerin dünyası karmakarışık, bağlantısız değil doğru; doğru ama hakikat de yine kendi bildiğince, başına buyruk orada durup duruyor işte. Kelimelerin verebilecekleri eksiksiz, tam bir anlatım değil, çoktandır bilinen, doğru farz edilmiş şeyler. Doğru farz edilse

yine iyi, aynı zamanda tartışılan, kabulü imkânsız şeyler sayılıyor. Bütün bunların epeydir söylenip durulduğuna bakılırsa aynı noktada sayıp duruyoruz demektir. Haklı olduğum yer de burası işte.

Tek bir kelimeyle yola çıkıyor, ikincisiyle şaşıyor, üçüncüsüne gelince ürküyorsunuz. Dördüncü kelimedenden itibaren mutlak bir karışıklıktır başlıyor. Eskiden söz aksiyondur. Şimdilerde kötürlük olup çıktı. Kelime nedir? Her bir kelime zorlu bir gerilimle yaşanmadı. "Hayat, uğrunda ezilmemize lâyık mıdır?" dediğim zaman, hâlâ bir lâftan mı ibarettir bu söz? Fakat, şimdi en azından gülünç kalıyor. Öğretmen Okulu'ndakiler, Genç Sorbonlular, denemeci, gazeteci ve aydınlar; öteki ilericiler ve zenginler gibi daha binlercesi; hemen hemen herkes süslü, çalmlı bir dille konuşuyorlar. Bu bir hastalık, bir saplantı olup çıktı. Ne kadar ağdalı bir ağızla konuşulursa sizi o kadar hayran bırakıp apıştırmıyorlar. Ancak Babillilerde olur bu kadarı. Belki bizimkiler kadar çalmlı konuşmuyordu onlar. Söz hokkabazlıktır şimdilerde. Her önüne gelen bir belagat numarası çekmezse olmaz sanki.

Kelime artık birşey anlatmaz oldu. Günümüzde söz gevezeliktir. Söz, lügat parçalamaktır, boş lakırtı. Kelime, konuşmanın sessizliğini darmadağın edip kulakları sağırlandırıyor. Aksiyoncu bir insan olmak yerine sizi yatıştırıp pelteleştirebiliyor. Düşünceyi mahvediyor. Bozuyor. Oysa, sükut altındır. Kelimenin sığınağı sessizliğin kanatları altındadır. Ne yazık! Ortalıktaki, sadece cıyaklayan kelime sürüsü. Ve hâlâ buna söz diyoruz. Ne uygarlık ya! İç kaygılarımdan kurtulur kurtulmaz, gerçeği, kendi gerçeğimi ve gerçekleri belirlemeye uğraşacağıma, konuşmaya başlıyorum, ta ki kelime bir kazı aleti olmaktan çıksın. Hiç de birşey bilmediğim yok; yine de anlatıyor, gösteriyorum işte. Eee, benim lâfım biter mi.

Doğu'nun fizikötesi anlayışları ve çağdaş felsefelere kıyasla, Batılı dinî düşüncenin üstünlüğü, belki, kurtarılmış tabiattır. Do-

ğuluların anlayışındaki Tanrısal ruhun tabiatla birlikte görünmesi inkâr ediliyor; tabiattaki belirtilerin görünüşten ibaret olduğu ve hiçbir şey ifade etmediği söyleniyor. Modernlerimiz için görülen, yani varoluş herşeydir, geride de birşey kalmamıştır. Akdeniz ve Avrupa dinî düşüncesinde ilâhi ruh, tabiatla gösteriyor kendini. Bu, insan düşüncesinden bağımsız olarak Varolan Varlık'tır.

İlâhi aşkın özgürlüğü. Bağışlayıcılık. Dünya, gerçek dünya "bu varoluş"ta ölümsüzleşmiştir.

İç korku ve kaygılarınızı su yüzüne çıkarıp köşe bucağım göz önüne sererseniz, ortada bunlardan eser kalmaz. Sebepleri gün ışığına çıkarmak. Korku öğelerinin teker teker görülüp anlaşılması işi bu. "İstek'in Bünyesi"nin bukağlarına kadar gözönüne serilmesi onu bitirip tüketiyor, istek'ten kurtuluyorsunuz. Budizmdeki gelişmenin böyle olduğunu biliyoruz. Modern ruh hekimliğinin yaptığı da, bunları değişik sözlerle anlatmamış olsa bile, korku ve kaygı katmanlarının açılmasıdır.

Z., bana, cennette bulunmadığımı, benim için olsun, başkaları için olsun belâlara, sıkıntılara katlanmaktan başka yapılacak birşeyin olmadığını hatırlattı. Biliyoruz efendim, biliyoruz. Fakat dile kolay bu. Benim yeniden bulmak istediğim cennettir. Bir daha nasıl bulunur o? Onu yerinde bulmayı hiç de aklım almıyor. Tek istediğim, güvenlik ve huzur.

Yine, çağdaş dilin anlaşma bunalımı üzerine: Gerçekte dil bunalımı falan yok. Demek istediğim, belirli bir açıdan bakılırsa yok böyle birşey. Anlaşma tıkanıklığı yok, ancak bir nokta hariç: Kendi içimde, bizzat kendi kendimle anlaşma kopukluğu var. Toplumsal olarak herşey anlatılabilir. Ortak dilde bir kesinlik, bir doğrulama, açıklık yok; olup biten herşey, kalp, kaypak bir doğrulamadan ibaret. Propoganda, isteyerek ya da bilmeden yapılan yanlış yorum var; fakat taraflardan her biri sözlerini, terminolojisini dürüstçe ortaya koysa yanlış anlaşılmalara kolaylıkla kaybolacak. Birbirlerinin işitilmesini, anlaşılmasını, birbirlerini kabul

etmeyi ve edilmelerini istemiyorlar. Kesinlikle istemiyorlar bunlar. Söylenecek sözü olan için berrak, açık kelimeler var ya işte. Olup biten bu; ipe sapa gelmez çelişkiler diye gösterilip, düşünceler bile bile gizleniyor.

Molière'in zamanında ne bir avanak, ne de akli başında biri vardı. Hep söylendiği gibi allamelik ve kibarlık budalalığı yüzünden konuşma güme gidiyordu. Kibarlık hastaları bile bile anlaşmaz bir dil kullanarak kendilerini başkalarından ayırmak istiyorlardı. Günümüzde de aynı şey yapılmak isteniyor. Partizanların dışında, artık anlamanın da anlaşılmanın da istendiği yok. Üstelik, benim de düşündüğüm gibi, gayri anlaşma ve konuşma bunalımının olduğuna falan da inanılmıyor. Belirli anlatım sistemleri yani felsefe ve ideolojiler iyice sarsılmıştır günümüzde. Durumun böyle olduğunu söylemek mümkündür. Bu demektir ki eşyadan bağımsız bir varoluş isteniyor. Yalnız bu, insan bilinci dışında var olmayı istemek anlamına gelir. İşte asıl mesele. Uzun sözün kısası, Fransızcayı allameliklerden, ideolojik propaganda-lardan temizlemek yeter. Yani, apaçık gerçekleri bile bile saptıran terminolojiden, siyasal hokkabazlıklardan temizleme işi. (Bu durum, basında çıkan makale ve dünya olaylarıyla ilgili raporlarla, olayları yorumlayan ve stratejik-taktik yapıları inceleyen araştırmalarda görülebilir.) Temiz, duru bir biçimde anlatılıp anlaşılabilirse, önümüze bir zorluk çıkarılıp, gerçekler saklanmazsa herşey gün gibi ortadadır. Geriye yalnız gerçek'i, dilin güç yetiremeyeceği şey'i söylemek kalır. Bu da imkânsızdır zaten. Fakat, dil bunalımında söz konusu edilip ileşitimsiz kalanla dile getirilemeyen şeyler, öylesine kolay bir açıklıkla anlatılabilir ki!

A., o kadar budala, alçak ve öylesine pis bir herif ki! Ahmaklık, rezillik ve pis adamlığın örneği denebilir. Her ahlak bozukluğunun kaynağında, her tür şehvetin temelinde, her caninin kalbinde; bize çekememezlik, nankörlük, kalleşlik olarak görünen şeylerin ardında; bazen her tür erdemliliğin, her tür bağlılıkların bile temelinde mutlak'ın soluğunu arama, adı konulmamış bir özlem vardır.

Onlar, alık, duygusuz yırtıcı kuşlar gibidirler. Yırtıcı kuşlar âlemi. Başkalarının gözünde ben, bizzat böyleyim işte. Onlara göre bu'yum. Ara sıra gizli bir hilkat garibesi başını kaldırıp kendini gösteriveriyor; içimizdeki gayya kuyusu ağzım açıp çikiveriyor ortaya, kinlerimizin kaynakları, onlardan kurtulmak adına ortaya dökülüp kullanılıyor. Yararsız. İçimizi bu cehennemden nasıl kurtarıp temizleyebileceğiz? Bizzat kendi kendimden korkuyorum ve her yeni çehre içime korku salıyor acaba bu yüz hangi cehennemi, ne tür bir felaketi perdeliyor diye.

Her kişiyle ilgili ilk düşüncemiz, onun nazik, ağırbaşlı biri olduğudur. Daha da ileri gitmemeli; yoksa, karanlıkların dipsiz kuyusuna yuvarlanabilirsiniz; şu bayramlıklara bürünmüş olan sen kimi öldürdün, en azından aklından geçirmedin mi böyle bir şeyi? Ve sen ey bir tanem, kaç kişinin canına kıymak istedin, daha da kaçını yok etmek istersin? Canını sıkınları gebertmem için buyruğuna hazır olmamı ister miydin?.. Dünya bir cennet olmadığına göre, ona cehennem olmak kalıyor, en azından "istek" denen şey oldukça bu böyle. İstek'in olduğu yerde, başarısızlık da, sıkıntı ve cehennem de hazırdır. Anlamasa da, istemesi de herşeye sahip olmak istemeyen bir var mı? Dünya benim değil, hiç kimse ve hiçbir şey bizim değil; bunu seve seve kabul etme bilgeliği kimde var; hiçbir şeye sahip olmamaya kim yanasır? Yarışa başlama işareti verilince, "Siz Monsieur, başa geçiniz!" diye davet ettikleri atletizm şampiyonasında, koşucunun "Ben hiçbir şey yapamayacağım, siz buyurun!.." dediğini görüyorum rüyamda.

Fakat, aslında yarış bir aldatmacadır. İtin teki şu birinci olmak isteyen. (Ve zaten birinciliği kim istemez ki!) Buna ne şüphe! İsteğin de ötesinde gerçek amaç görünüştekiyle perdeleniyor. Ve isteğimize rağmen yeniden tutup ortaya getiriyor, haklılık kazandırıyoruz. Bunun hiç de ahlâkla bir ilgisi yok; ahlâk da nedir ki zaten. Çünkü, olanca özgürlüğümüzle, sınırların ötesinde barınan nefsimiz, öz benliğimizdir bu amaç.

Yaşamaktan ıstırap çekiyorum. Böylesine bir yaşama tutkuğu, insanı bütün varlığıyla sarsan bir sinir hastalığıdır. Bu hastalığa sarılıp onun tiryakisi oluyor, ona tutuluyorum. İyileşmeyi istediğim falan da yok. Karanlık çöker çökmez, geceyle birlikte gelen dehşetli bir korku, bir ürküntüdür bu.

İhtiyarları gebertme tutkusu. Onlar iğrençtir. Gençler mi? Eh, şöyle böyle ama onlar da aptal. Gençlerden hep tiksindim ve özellikle de gençliğimde. Gördüğüm en can sıkıcı şey, hocaların okul avlusunda düşünmeye alıştırmak için gençleri aramaları oldu. Ne haysiyetsizlik, ne alçaklık, ne saçmalaktır bu!

Arkamızda bütün bir geçmiş, önümüzde de gelecek. Geçmiş görülebiliyorsa da gelecek karanlık. Dikkate değer nokta şu ki, sırtımızda gözlerimiz olmadığı hâlde bunun böyle olması.

Yaşıyorum. Odam sıcak. Işık da var. Elime bir kitap alıyorum. Korkunca tostoparlak oluyorum. Kararsız bir hâl.

Gençlerin saldırganlığı. Ve ihtiyarların yapışma tutkusu. Bu saldırganlık ve yapışma için öylesine akıl almaz bir güç gerekiyor ki. Tutunmak için belki daha da fazlası gerekli.

Canlı, hareketli bir düş. Yatmış fakat uyumuyorum ve rüyalarımın duvarını yeniden görüyorum. İyi. Bizzat kendimle, yok-sunu olduğum şeyler arasındaki engeli temsil ediyor o. Haki-kat'le benim arama giriyor ya da aynı zamanda, daha açık, geniş kavrayışı engelliyor. Öte'de olanı bilmeliyim. Sağda, işte o kapalı küçük kapı. Yaklaşıp anahtar deliğinden bakıyorum. Pusuya yatmış, beni gözetleyen bir göz fark ediyorum. Çekiliyorum. Yaklaşıyor, yeniden bakıyorum. İki gözünün orta yerinde bir fiskeye görüyorum. Üçüncü defa baktığımda, kendimi kenara zor atıyorum: Delikten bir ok atılıyor. Ok gidip, arkamdaki çürük bir azı dişi gibi harap olmuş evlerden birinin karanlığında kayboluyor.

Aynı delikten ikinci, üçüncü, dördüncü oklar atılıyor. Kapıdan uzaklaşıp, çıtır çıtır kurumuş bahçedeki duvarın önünde yerimi alıyorum. Şimdi de R. sağımda solumda bana gözdağı verirken, oklar şuramı buramı sıyırıp geçiyor. Biliyorum, hiçbir yerime değmeyecek bu oklar, kapıya yaklaşmayayım diye atılıyor bana. Duvarın tam karşısından saldırırsam ne olur acaba? Hayretimden ayağa fırlıyorum ve duvarda yeterince büyük bir delik açıyorum. Görebildiğim, sadece kaosun karanlığı oluyor. Gözlerimi fal taşı gibi açıp karanlığı dikkatle inceliyorum. Beyazımsı, küçük şeyler fark ediyorum. Tohum olmalı bunlar, diyorum kendi kendime. İçimdeki endişeye rağmen duvardaki gedikten atlıyorum. Ve işte karanlıklar ortasında tek başımayım. Gözlerim yavaş yavaş karanlığa alışıyor. Dipte titrek, kurşunî bir aydınlık ve bir kuyu görüyorum. Oraya varıyorum: Bir banyoyla, hastahanelerdeki masaj yeri. Yıkandıktan sonra çuhalarla kaplı bir deri sedire, havlulara sarınıp mumya gibi uzanıyorum. Salonda ışık, güneş ışığı var. Bir maden kuyusu ya da bir mahzendeymiş duygusu içindeyim. Böylece, katedrallerdeki mezarlarda görülen, yere uzanmış bir heykele benziyorum. Üzerimdeki örtüler, havlular alınıyor ve giyiniyorum. Birazdan, sanki orada bitiveren bir bölme duvarının yanındaki demir bir merdivenle kuyudan çıkıyorum. Hastahane-nin birinci katına gelmiş bulunuyorum. Sonra merdivenle ikinci kattaki Z.'ye çıkıp soruyorum: "Ne yapmak gerekiyor?"

Yeniden kilisenin önüne dönmeyi düşünüyorum. Gedigi kapatıyor ve oraya varıyorum. Duvarda deldiğim yer hemen onarılmış: alçı ve beyaz taşlarla örüldüğünden sırtıp duruyor. Duvarsa her zamanki gibi yerli yerinde.

Bu duvarla uğraşmaktan vazgeçiyorum.

Ara sıra, belirli bir mutluluk, bir huzur. Nasıl olup da geliyor ki? Yalnızlıkla, sıkı bir beslenmeyle ve başka tedavilerle vücudum ağrılardan kurtuluyor mu acaba? Kim bilir, belki de yazarak kurtuluyorum bu zehirden yani onları dışarı atmış oluyorum herhâlde. Bunu hissetmeye başlıyalı on oniki gün kadar oluyor,

bu bir duygu çarpıklığı olmasın? Bununla birlikte dün akşam, bu gece ve bu sabah çukurda, tehlikenin göbeğindeyim. Öyle görünüyor ki bu bunalımların kaynağı Zürih'in o berbat rüzgârı, ya da mutlu rüzgârları olmalı. Bizi iyileştiren ya da hastalandıran felsefe değil. Rüzgârlara uyuyoruz biz.

Hayatta başarısızlığa uğrayacağız diye hepimizin ödü kopuyor. Bu filozof taslağının son derece çirkin suratu ve insan olarak çok mu çok iğrenç olması bir yana, felsefe alanına getirebildiği hiçbir şeyi de yoktur. Yapıp ettiği, olsa olsa, işin kolay tarafından Varoluşçulukla Marksizmi gerdeğe koymaya uğraşmaktan ibaret. Her tür özgürlüğün olduğu, her tür muhalefetin yapıldığı bir ülkede yaşayan bu filozofun tehlikesiz türden yaptığı karşı koymalar; hoş, yaptığı da karşı koyma olsa; küçük burjuvaların daha büyük burjuvalara karşı gösterdikleri çekememezlikler ve burjuva babalarının kendilerine karşı olsa da hoşnutlukla karşıladıkları, dış gıcırdatmalar falan. Sonuç olarak bu saldırılar babaları pohpohlamış oluyordu. Demek ki bu herifin kırgınlık ve hınçları, kitaplarından birinde, kaybolan hayatından üzüntüyle söz etmesi, horlanmayı hak etmesine rağmen, kendine dünya çapında şeref, ün ve değer kazandırmıştı.

Siyasal gerekçelerle, yedi yılını en yoğun yalnızlık içinde, kıpırdayamadan, hücre hapsinde olmak üzere hayatının yirmi yılını ceza evinde geçirdi. Fakat bu başarısızlıktan hiç de yakınmadı. Altmış yaşında, sapasağlam, gençleşmiş ve dolu bir hayatla işe yeniden başladı. Bu yirmi yılda ne yazmaya ne de okumaya izin verilmişti. Sadece kendi iç dünyasıyla başbaşa, düşünerek gelişme imkânı vardı. Matematikte yeni buluşlar yaptı.

Ceza evinden çıkınca ailesine, arkadaşlarına telefon etti: Annesi, kız kardeşi ve kayını ölmüşlerdi. Bu arada tanıdıklarının çoğu bu dünyadan göçüp gitmiş, bazıları da bakan ya da yönetimin ünlü, gözde yazarları olmuşlardı. Ölenlerden çoğu hayatlarının başarısız olduğu düşüncesindeydiler. Fakat hiçbir şey, matematikteki yeni araştırmalarla kendi buluşlarının doğrulu-

ğunu anlamak için hemen dergi ve kitaplar okumaya koyulan bu eski tutuklunun hayata yeniden başlamasındaki sevincini azaltamıyordu.

Başka biri, bir besteci: Aynı şekilde yıllarca süren hücre hapsi ve on beş yıllık bir ceza evi hayatından sonra kompozisyonunu yazmak üzereyken, tam bir güvenle dışarı çıktı. Bu da bir ova köyünde yaşadı. Hiç kimseden nefret etmiyor, hiç kimseye kin beslemiyor, kaybolan yıllarına da hayıflanmıyordu. Onun bir ermiş olduğunu söylediler. Uzlet insana iyi geliyor demek ki. Çok eskiden beri çilenin, dünya tutkularını elinin tersiyle itmenin kişinin içini durulaştırdığı, yani çilenin insana bilgelik ve huzur kazandırdığı zaten biliniyordu.

Bir üçüncüsü: Despotça yönetilen ülkede *Le Monde* gazetesini tam okumak üzereyken tutuklanıp birkaç aylığına ceza evine atıldı adam. Orada ıstıraplarından kurtuldu. Bu birkaç ay içinde olaylar çıkmış, ülke liberalleşmiş, hatta zorbalara karşı geniş özgürlükler sağlanmıştı. Ceza evinden çıkışından birkaç dakika sonra bu adam ne görse beğenirsiniz! Öteki gazeteler arasında *Le Monde* da satılmıyor mu, kim olursa olsun her istediğini alıp okumuyor mu! "Ne sanki, taze haberleri okumak için bu kadarcık beklemek zorunda kaldım!" diyor kendi kendine. Kendinden de, bir başkasından da herhangi bir isteği olmayan adamın sitemsiz düşüncesi bu işte. Ve işte burada onun mutluluğu.

Fakat serbest bir hayat yaşadıklarından özgür olduklarını sanan bu başıboş insanlar acılı ya da hırçın, açgözlü ya da karamsardırlar. Şüphesiz bu sonuncuları, kelimenin tam manasıyla, endişelerinden kurtulamıyorlar.

Kendimden söz etmemdeki tek doğru nokta; psikologların ve başkalarının ilgisine değer, apayrı bir olay, bambaşka birisi ortadaymış gibi öz benliğimin bölünmüşlüğüdür. Böyle deniyor bu tür oluşlara. Bu bölünmenin içtenlikten uzak olup olmadığını kendi kendime hep sormuşumdur. Belki. Fakat, yine bendeki de

bu tür olaylar kadar ilgi çekici değil midir? Yaratıklardan herhangi birinin, bir karıncanın dünyası insanı coşturabiliyor. Tek tek her dünya evrenseldir.

Psikanaliz efsanesine iyice inanıyorum. Psikanaliz bir gerçek olarak ortadadır ve kuşkusuz onu yeterince tanımadığımdan olacak gerçekliği konusunu abartıyorum. Henüz psikanalizle yüzyüze gelip eleştirel bir tavır da kazanmış değilim. Şimdilik bunu istediğim de yok. Bir bakıma bir efsane (mythe) gerçekliğinin kesinliği; bir kesinliğin, hakikatin büyütülmesi ve ifade kazandırılmasıdır. Mesela, kendime rağmen psikanaliz gerçeğini abartıp; değişik, zıt gerçeklerle ilgili farklı düzlemlerde sınırları geçerek, geçmiş bilgilerin bir tür bilimini yapıyorum.

Tekrar bir tepenin üzerindeyim. Bir orman ya da sık bir korunun içlerinde. Fakat buradaki ağaç ve otların rengi gökyüzününki gibi kurşunî, oysa sık, ıslak bir bitki örtüsü var. (Z., banna, otların iyiye işaret olduğunu söylüyor.) Bu tepe ya da dağın zirvesinde küçük bir gar bulunuyor. Benim de bindiğim, açık vagonlarıyla bir tren bu. Açık vagonlardan birine yerleşmemle tren yavaşça hareket ediyor. Bayır aşağı iniyorum. Hava yağmurlu olduğundan parlayan rayların ucunda, aşağıda, kapkaranlık bir tünel fark ediyorum. Ezici bir iç sıkıntısı. İlerliyoruz. Yan tarafta, dipte, tam tünelin ağzındayız. Önce lokomotif giriyor, ardından üstü hep açık olan benim vagon takip ediyor. Sıkıntı yavaş yavaş katmerleşiyor, daha sonra da tünelde kayboluyor. Zifiri bir karanlık beni kucaklıyor; ne sağda, ne solda, ne de yukarıda en ufak bir delik ya da yarık falan var: Hemen hemen yuvarlak, karanlık bir tavan. İçimdeki sıkıntının bütünüyle yok olmasının şaşkınlığı bir yana, hiçbir korku duymadığım gibi, aksine kendimi mutlu hissediyorum. Orada, karanlığın orta yerinde tren yavaş yavaş giderken rahat, mutlu ve huzurluyum. İşte, tam güven denilen şey bu olmalı. Tünelden çıkıyoruz; kurşunî

bir ışık, acayip, gara benzer küçücük bir ev; kirli, karanlık bitkiler. Uyanış.

Bu, aşağıya doğru inişi kabullenmek gerektiğini anlatıyor. Sinirlerimi gevşetip uzanmam, iç sıkıntımı yenmem gerekiyor. Eh artık bu iç sıkıntısı, nemli tüneldeki huzursuz sıcaklığıyla; sessizliğin çukuru, terk edilmişlik, yalnızlık, yani, insan, dünya ve hayatla aramdaki ayrılık alt edilmişti bir kere. Tünelden ne diye çıktığımı anlamıyorum bir türlü. Her ne olursa olsun, sanki kördüğüm olmuş iç sıkıntılarından, anlaşılmaz korkulardan kurtulmuşcasına sevince boğulmuş bir uyanış bu.

Sevdiğim kadınla sokaktayız: Burası yalancıkdan bir Paris sokağı. Bu şehir Paris'i, Zürih'i, Atina'daki Akropol'ün yan tarafındaki sokakları andırıyor. Hatta, aynı zamanda, biraz da ara sıra rüyalarımda her yerini dolaştığım hayali şehrin ta kensidi de denebilir. Ona, az sonra, biraz Seine Nehri'ni, biraz Zürih Gölü'nü andıran bir akarsu ya da çayın yanındaki tramvay istasyonuna varacağımızı söylüyorum. Tramvay bizi dağların tepesindeki şehre yavaş yavaş götürüyor. Bu, teleferiğe de benzeyen bir tramvay. Çok yükseklerde bulunduğum için rahatlıyor, dağların ta zirvesine tünemiş gibi duran evleriyle bu mahalle ya da şehri zaten tanıyorum. Tramvay, tren ya da teleferiğe benzeyen bu araç bir demiryolunun sığabileceği kadar bile yer olmayan çıkıntılardan geçiveriyor. Patikadan az genişçe bir köprüden geçip, ağaçlarla evlerin birbirlerine karıştıkları dağa tırmanıyoruz. Yeniden aşağılara iniyor ve kendimizi şehirde buluyoruz. Yemek için eve gitmeyi kararlaştırıyoruz. Ev dediğimiz yer de işte bu öğrencilik yıllarımızda kaldığımız otel odası. Ekmek arıyoruz, bakkaldan yarım ekmek bulup geliyorum. Sevdiğime, arkadaşlarımdan biriyle karşılaştığımı, içimden geldiği için onu yemeğe davet ettiğimi söylüyorum. Kızıyor ve bu düşüncesiz davetten ötürü beni suçluyor: "Zaten yeterince ekmeğimiz yok, bakkal da kapanmıştır" diyor. Bu tartışma yüzünden oldukça canım sıkılıyor, onu yatıştırmaya

uğraşılıyor, arkadaşım gelinceye kadar gidip ekmek bulacağımı söylüyorum. Asansör kafesine kadar geliyor ve parmaklıklar arasından birbirimizi şiddetle suçluyoruz. Bunca şeyi birbirimize sayıp döktükten sonra bu hayat nasıl çekilir, diyoruz karşılıklı olarak. Sonra o çekip gidiyor. Beni bir pişmanlıktır sarıyor. Onu bulamama korkusuyla ardından ben de çıkıyorum. Niye olduğunu bildiğim yok ya, orada bulacağımdan emin olduğum bir eve varıyorum. Kapıcı bana: "Girmeyiniz. Burada bir kokteyl veriliyor ama göstermelik bir kokteyl bu. Aslında Almanların kurduğu bir tuzak. Herkes buraya toplanınca bir baskın yapıp aradıklarını kolayca tutuklayacaklar. Siz ikiniz de arananlar arasındasınız. Girmeyin, kaçıp kurtulmaya bakın!" diyor. Ne olursa olsun onu bu kapanda bırakamam. Mutlaka görmeliyim. İçeri sızıp kalabalığın arasında sevdiğim kadını buluyorum. Ooo, Almanlar her yeri çoktan tutmuşlar baksana. Onlar insanları durdurup yüzlerine bakarlarken kızın kolunu tutup gizli bir kapıdan dışarı çıkarmayı başarıyorum. Evin ardındaki sokaktayız, bizim gibi paçayı kurtarmış iki üç kişi daha var orada. Kız önce kaldırıma oturuyor, sonra da açık vagonlardan birine çıkıyoruz. Tren kalkacak mı acaba? Eğer Almanlar ardımıza düşmüşlerse ve biz de onlar gelmeden hareket edebilirsek paçayı kurtardık demektir. "Bizi bulsalar da, bulmasalar da; bıraksalar da, kurşuna da dizesler, benim için birşey değişmez" diyor bana. "Yaşasam da, ölsem de gam yemem. Değil mi ki seni seviyorum ve sen de beni seviyorsun!" diye boynuma sarılıyor. Aşk, aşkın herşeyden güçlü olduğunu öğreniyorum. Aşk tanımakla herşeyimi vermiş, herşeyi yapmış, tamamlamış oluyorum. Bir kere tatmaya gör aşkı, hayat da, ölüm de silinir gider ortalıktan. Sevincimden uçuyorum; zira gerçeği ve cevabını da biliyorum artık. Tren yavaş yavaş kalkıyor ve biliyor musunuz biz de içindeyiz. Ağır ağır uzaklaşıyoruz. Hâlâ evler görünüyor ve işte artık görünürde hiçbir şey kalmadı. Kurtulduk. Uyanış. Tamamen kendime gelip günlük hayatımı fark edinceye dek on onbeş dakika süren büyük bir mutluluk. Bu ger-

çekleşebilir mi, diye soruyorum kendi kendime ve kalbim karanlıklarda boğuluyor.

Ölmek. Artık kimse kimseye kin gütmüyordu. Biri ötekini kıskanmıyordu. İnsanlar birbirlerini seviyorlardı. Herşey, her dem taptaze başlıyor, birşeyler gelip eksiklikleri gideriyordu. Yüz üzerinden yüz, bin üzerinden bindi başarı oranı. Sayıların engel olduğu falan da yoktu. Durmadan talihin ardınca koşacak zaman olmadığını da biliyoruz. Garez, zaman yokluğumuzun, sıkıntımızın ifadesidir. Çekememezlik, yalnız bırakılma korkusunun göstergesi: Şu ölümlü dünyada yüzüstü bırakılma, hayatta yapayalnız kalma, tek başına ölüme terk edilme. Hayat yolunu kat edebilmek için elele tutmak gerekiyor. Daha ne olsun! Her canlının sevgiye muhtaç olduğu, sevgisiz edilemeyeceği, sevilmediğini bilmenin en büyük ıstırap olduğu söyleniyor bize. Bütün psikologlar biliyorlar bunu. Sevgi ve aşk, aşımız ekmeğimizdir, göğsümüzde nefes, testimizde sudur. Ah, ne yazık! Havamız kirletilmiş, testimiz kırılmış, aşımıza ağu katılmıştır.

Doğru yol hangisi? Vurdumduymazlık olabilir bak. Hayır, bu olmadı; insan bu dünyada yaşadığına göre bir kenara çekilip oturmak elinde değil. Bu deryaya daldıysak, burada olanlardan sakınmak da elimizden gelmez. Herşeyi gülünç sayıp kahkahaları koyverelim. O zaman da bu, Tanrı'ya karşı günah işlemek ya da insanlara hakaret etmek olurdu. Gökyüzünde süzölemiyor, tanrısallıkla baş edemiyor, yaratılıştan daha güçlü olamıyoruz. Bir aldanıştır gidiyor. Gülünecek hâlimiz var. Üstelik dünyayı reddetmek de gücümüzün üstünde. Öyleyse herşeyi ciddiye almaktan başka çare yok: İşte, böyle demek de bir o kadar gülünç. Ciddi bir düşünme iflahını kesiyor insanın. Ağırbaşlı kafa karara varıyor. Hı, ikiyüzlü ciddiliğin anlayışı. O hâlde bırakalım kendimizi akıntıya: Kendimizi koyvermemize göz yumuyorlar ki. İntihar mı, o da kabulü imkânsız bir apışmadır. Zira başarılı olmaya mahkumuz. Demek ki hayat bir saçma, bunu böyle söylemek de bir başka saçma. Yaratış'tan daha zeki değiliz. Dünya-

nın saçma olduğunu söylemek de saçma. Nerede öyleyse saçmalığın ölçüleri? Tarihin saçma olduğunu söyleyince saçma olmayı bulabilecektim güya, o zaman saçmalık falan kalmayacaktı ortalıkta. Bağlanmak? Herşeye karşı olmak da, temelsizliğin, mesnetsizliğin yani kendini aldatmanın ta kendisi olur. Peki, varoluşu olduğu gibi kabul edelim; ama o zaman yine bir hükme varmak olur bu; eee ben de kendimi kandırma gücüne sahip değilim, çünkü insanın kavrayışı sınırlı. Teferruatta, teferruatın gerçeklerinde kalalım, bunu yapalım dersem, o zaman da bizzat kendi özümden kopmuş, kendi kendimde parçalanmış olurum. Varlık bir ağaç: Ve ben bir ağaç değilim. Tarihi, akan zaman bütünlüğü kavrayışında yaşamak, evrensel bütünlükteki oluş anlamında demek istiyorum. Bunun ne anlama geldiğini hiç kimse tam olarak kavrayamıyor. Şuurlu bir seçme olmadığını sayalım bunun. Al işte, Pascalca bir bahis tutuşma: Bahse girmek için, yine ne üzerine, kime ve neye karşı olduğunu bilmeli insan. Bu oyunun kurallarını bilmiyorum ben; insan kendinden de emin olmalı. Hayat bir tedirginlik; yaşamak, varoluş kaygıları ortasında bunalmak olduğuna göre benim harcım değil bu iş arkadaş. İnsanın varoluş kaygılarının kaynağını, varoluş kaygısı denilen şeyin ne olduğunu bile bilmeden bunların lâfını etmek elimden gelmez benim. İç kaygıları bilgisizliktendir. Kaygısızlık da aynıyla bilgisizlik. Artık hiçbir şey bilmediğimi de söyleyemiyorum, çünkü bilmenin ne demek olduğunu, "demek istiyor" deyiminin ne anlama geldiğini de bilmiyorum. Boşuna dönüp duruyorum gibi geliyor bana. Belki de boş yere dönüp durduğum da yok. Ne gülebiliyor, ne ağlayabiliyor; ne oturabiliyor, ne uzanabiliyor, ne ayakta durabiliyor; ne istemeye boş verebiliyor, ne de isteyebiliyorum. Ne istenir, ne istenmez? Felç oldum. Artık kımıldayamıyorum fakat kımıldatıyorum. İşte böyle ya da bana böyle geliyor.

Ayrıca biri, tanrısal bilinçteki biri, bizim hâlimize gülüp duruyor. Belki güldüğü falan da yoktur; hayır hayır, değil! Gülüyor gibi, gülmüyor gibi de, daha çok da gülüyor gibi!..

Alev Alev Hindistan Cevizi

Çökmüş, çürümüş, ruhu ölmüş. Anlıyorsunuz: Kokuşma, faiz mamineleri; acımasız pençeleriyle yalanan kediler; kendiliklerinden üreyen iç ıstırapları; binbir kılığa bürünmüş küçük, sinisi kurnazlıklar; tek gözlü dünya, dev kentlerin gürültü, patırtı ve kudurganlıkları. Uzay tutkunluğu, elektrik çılgınlığı ve modern dünya. Çocukluğuma, zeytinlikler diyarına kaçıyorum.

Aêr. Deniz. Elleri nasırlı deniz işçileri, küçük dereler, kıyı boyunca uzanan patikalar, yapraklara bürünmüş kıvrım kıvrım yollar. Dev yapraklar. Burası Jamayka olmalı. Ah! Yine! Evet, yine dörtyol kavşakları; yüzüstü kapaklanmalar, başarısızlıklar, üçüncü defadır ki bu böyle. Zambak tankları, dilber Joconde ve o yumuşak mizacı; o güzelim mavi denizde güzelliğin gemisi, kızıl kayalıklarda beyazlığın yelkeni ve çayırların yeşillik deryasında bir beyaz tekne. Dört bir yanını saran serin nehirlerin orta yerinde saçlarını yıkayıp salınan salkım söğütler! Yerinden yavaşça doğrulan delikanlı, gömleğinde rüzgârlarla sallanan o dut rengi orman çizgileri ve gömleğini kaldırıveren bir tatlı esinti. Ses dalga dalga çoğalırken ışık binlerce kakhaha patlatıyordu. Güneşin gölgelendirdiği pırıl pırıl şatolar. Çarpıcı, kıpır kıpır bir ahenk: Tuzakmış meğer. Ağzım açık kalakalıyorum.

Şaşkınlığım uzayıp giderken, daha sonra bizi çepeçevre kuşatan bir sessizlik yayılır ortalığa. Dört bir yanda yumuşacık, mavi bir kar. Gece sessizliğinin okşayışlarıyla titreşen kalpler, iç geçiren göğüsler artık ah etmiyor, titremiyorlar; gönüller korkusuz, ortada!

Sonunda, olduğumuz gibi biz bizyiz işte, düşünebiliyor musunuz bunu?

Dilsiz konuştu birdenbire: "Pasifik kalçasının üstündeyiz, ona güvenmemeli, pek uslu değil de!" Şaşkın bakışlarıma karşılık "Tabiî tabiî, güvenilse bile pek akıllı uslu sayılmaz" dedi, gözlerini yere indirdi ve uzaklaştı gitti.

Omuzlarımı silkerken kendi kendime: "Herşey şu görülenlerden ibaret değil!" dedim. Sonra mırıltılarla örtüyü üstüme çekip rahatça uzandım.

Saatlerdir önemli, büyük şeylere takılarak uyuşmuş olan başım pazarların kadife yumuşaklığına düşmüştü.

Ansızın, ansızın, ansızın, ansızın, ansızın, ansızın, ansızın, arabanın kapısı çarptı. Tam da burun buruna! Kendimi perişanlıkların pençesinde şaşırıp kalmış buluyorum: Her yeri bayraklarla donatılmış, uçsuz bucaksız perdeleriyle o olağanüstü Aziz Sulpice Kilisesi. Ama ne göller onlar göklerden okyanuslara boşaltılan! Kainat! Perukların binlercesine, o milyarlarca pırıltılara ve efsane iklimine mest, ağzım açık kalakalıyorum. Denge temelinden sarsılmıştır: Uçsuz bucaksız zemindeki çılgınlıklar; hokkabazlıklar; açılmış yollar, çiçek kahkahaları, balonlar ve sevinç selini kuşatan el değmemiş orman bayram ettiriyor. Birdenbire ortaya çıkıveren bu el değmemiş orman herşeyi kucaklamış, kendini ortaya dökmüş, bizi de sarıp olanca benliğimizle, coşkunlukla tutuşturmuş, daha da olgunlaştırmıştır: Ey Hindistan cevizi ve ey boabab ağacı!..

Yaz tatili dönüşümde herkese duyurmak istemiştım. O, bu acayip olay biliniyor, demişti bana: Ötekilerin arasında yeni, yepyeni bir yayımdı bu. Onları tamamlayan bir kitap, bütünleyen bir yayım.

Kral Ölüyor oyunumu çeviren Vinea, ülkesinin büyük şairlerinden biriydi. Çok çok önceleri tanımıştım onu. Bir beyefendi olarak hatırlıyorum. Güzeldi ve güzel konuşuyordu, içliydi ve zeki-ydi. Ülkesindeki aydınların çoğu gibi o da faşist değildi. Aşırı sol gelip yönetimi alınca bir kenara çekilip oturdu. Sağlam ve haysiyetli bir tepki bu. Satılmayı, iğdiş edilmeyi istemiyordu. Özgürlüğü kendisi için olduğu kadar başkaları için de sevdiğinden bağımsız bir insan olarak kalmayı becerdi. Hiçbir diktatörden yararlanmadı. Diktatörlerin yönetimlerine yardımcı olmasını istemelerinden ötürü acı çekti. Ne efendiliği, ne de uşaklığı istedi. Yapayalnız bir beyefendi işte. O köşesindeyken önemli olaylar oldu. Söylendiğine göre, iktidar sahipleri yeniden düşünüp taşındıktan sonra onun büyük bir şair olduğunu teslim edip eserlerini bastılar: İşte bu büyük soyluluk, bu derin dürüstlük ve diret-

me etkili bir biçimde noktalanıyordu. Herkesin yaptığı gibi açık açık söyleyemeseler de, ahlâkça en ufak bir küçüklük belirtisi göstermeyen bu adama hayranlıklarını sunmanın zamanıydı. Fakat yaşlanıp çöküyordu ve yetmişindeyken ölüverdi. Oyunumu çevirenin o olduğunu, bu işe baş koyduğunu öğrenince öylesine mest oldum ki, sormayın! Fakat aynı zamanda son derece hasta olduğunu ve sonunda da öldüğünü duymak beni kahretti: Pırıl pırıl bir kişiliği vardı, gürlemeleri beni çok duygulandırıyor ama hiç karşılaşmamıştık. Üstelik bir insan, konuşma, elini tutma, yanyana yürüme gibi şeylerle tanınmaz ki. Baştan sona bir metinde, bir iç dökmede; bütün bir âleme, bir başka uçuruma dalmada tamamlanabilir bir tanışma, bir inanç bütünleşmesi. Yine de, işte bu bir edebiyat hükmü. Sık sık söylenip de pek az gerçekleştirildiğine bakılırsa bu doğrulamanın temel gerçeği hiç de sıradan birşey değildir. Bir eserle, biriyle başbaşa oluş, bir yakınlaşma bile olmadan, tanındığını bile bilmeyen biriyle gerçekten derinlemesine bir tanışma, yakınlaşma: Bu, o adam oluyor işte. Derin, ağırbaşlı, tam bir içtenlik.

Vinea çeviriyi bitirir bitirmez öldü. Bu iş onun için ne ifade eder, ona bir yararı olacak mı? O oyunu ölümü anlatmak için yazmıştım. Bir ders, duraktan durağa yavaş yavaş gelişen bir ilerleme, bir tür ruhsal deneme olmalı, kaçınılmaz son'a gidişi açıklayabilmeliydi bu oyun. Oyun Paris'te ve dış ülkelerde gösterilince bir grup eleştirmen, eserdeki şeylerin harc-ı alem düşünceler; eskiden beri bilinen ya da tahmin edilebilir iç dünya dalışları olduğunu ileri sürdüler: Belki de bu adamlar, bu seyirciler gördüklerine inanıyor ve basit olmaktan ibaret bir maceranın yaşanmasını reddediyorlardı. Elbette herkesin kendi bileceği birşey bu, fakat aslolan bunun denenip denenmemiş olmasında. Bu metin İ. Vinea'nın ölümünde bir işe yarayabildi mi acaba? Bana hiçbir yararı olmadı. Yazdıkça, sanki kusuyormuşum gibi geliyordu. Üstelik başkalarından daha duyarlı bir seyirci olarak ve fakat ara sıra kendimden ayrılp seyredemediğim oyunumdan ibaret kaldı. Eğer becerebilseydim bu oyun ona birşeyler götürebilirdi ve acaba neler

götürebilirdi, şayet bu elimden gelseydi tabîi. Eserim birilerine bunalımlarını azaltma ve kaderini hoş karşılamada yardımcı olabilseydi benim için bir sevinç kaynağı, bir teselli, bir beraat olurdu. İnsanlar için bir ders olabilseydi, beni de cesaretlendirip kendime işe yarar bir düşünce çıkarabilmemi sağlayabilirdi belki de.

İnsanın başkalarına acımasının aslında kendine acıaktan ibaret olduğu söylenir. Kendi benliğini korumaya yönelik olmasından ötürü bu acıma iğrenç midir? Herşey insan nefsinin bir uzantısıdır elbette. Bununla birlikte, kendi nefsi için de olsa insanın başkalarına acıması iyidir. Yaşamak için sevgiye muhtaç olduğumuzu görüyorum. Başkalarının da aynı şeye ihtiyacı var. İnsanın kendi kendine acıması bıkkınlıkla, tiksınmeyle sonuçlanabilir. Kendine acıma eğer dizginlenmezse sonunda çekilmez bir hâle gelir. Başkalarını sevmek, onlardan tiksınsek bile yine de sevgi gereklidir tabîi. İnsan elinden geldiğince başkalarını sevdikten sonra sevmeli kendini: İnsan sevilmezse heder oluyor. İnsanca varoluşum cömertliğim ölçüsünde haklılık kazanıyor. Odukça çelişkili bir durum ya, bendeki suçluluk duygusu, epeyce verdiğim hâlde yeterince vermediğimden ileri geliyor. Herşeyini veren de, ortalıkta kansızlıktan yerlere serilmiş hırıldarken, bir bardak su diye yalvararak ölen biri hâline geliyor. Kör besleyici yok ya, artık ona da bakılmayacak tabîi. Elindeki avucundakini veren bu sefer yeniden işe sarılıp herşeyi önüne yığıyor; gözü doymaz biri olup çıkıyor. Gayri onu kanla beslemek gerekecektir. Demek ki, herşeyini veren işin sonunda bir kan emici oluyor.

Vicdan azabı ve üzüntüler arasında kaldım. Birinden birini seçmeli, birinde karar kılmalı. İnsan ikisini birden taşıyamaz. Pişmanlıklarda, vicdan azaplarında başkalarına haksızlık yapmış olma duygusu var. Üzüntülerimse kendime haksızlık yapmış olma endişelerinden doğuyor. Vicdan azapları üzüntülerimi, üzüntüler vicdan azaplarımı bastırıp unutturuyor. Dört duvar arasında kalıp hapsolma dediğin şey budur işte. Gündüz üzüntüler

içindeyken, akşam olur olmaz da vicdan azaplarının, pişmanlık acılarının baskınına uğruyorsunuz. Üzüntüler bencilliğin göstergeleri. Varolmayı, yaşamayı hak ediyor muyum acaba? Tehlikelelerin en az zararlı olanını seçebilir miyim? Hepimiz bir bütün halinde yaşadığımıza göre başkalarıyla kendi aramda bir seçme yapabilir miyim? Üzüntüler zorsa da ne oldukları belli, göz önünde durup duruyorlar. Vicdan azapları, pişmanlıklarsa önceleri başkalarının çehreleriyle ortaya çıkıyorlar, sonra görüntüler bozulup sisleniyor, kararıyor ve yok oluyorlar. Belirsiz bir iç sıkıntısına dönüşüp yerleşiyorlar.

Kendi kendimdeki çıkmazlarımdan kurtulma hakkını istiyorum. Kendi nefsimle karşı karşıya olma meselesi bu. Nefsimle yüzleşmenin sonunda başka biri çıkacak belki de ortaya. "Ardını bırakma bu iç sıkıntılarının. Su yüzüne çıksınlar. Boş ver! Kapa gözlerini! Onları sen taşıyamayacaksın." Fakat ne olursa olsun dayanamıyorum; aklımı başıma toplamalıyım. Onları tepelenmenin vakti geldi. Neye yarar, diyor başka bir ses, onlarla kavgaya tutuşmak neye yarar, diyor. Onları bastırıp kısıtıyor, öldürebilmek için canım çıkıyorsa da bir türlü beceremiyorum. Şayet çoktandır ölüymüşüm gibi kendimi göz önüne getirip inceleyebilseydim, bu sıkıntılar da tepelenmiş olacaktı. Fakat ölüymüşüm gibi kendi kendimi didiklemek nasıl olacaktı? Ölümle hemhal olmadan bu işi yapamayacağım. Biliyorum, biliyorum; intihar ölümü beklemekten daha iyi. Aşılmaz bir dağ bu önümde. Ve bunun aşılmazlığım bildiğime göre artık bunu düşünmek de bir işe yaramaz; edebiyattan ibaret kalır. Edebiyat dünyası kuvvetle zaaf arasındaki perişanlıklardır. Hâlbuki gereken şey aksiyondur, yani unutma ya da aşkın bilinç, din. Edebiyat bir kaçış değildir. En azından, aksiyon böyle anlaşılmalı. Haykırarak güçsüzlüğümü anlatıyorum; çektiğim acıları tanıyor, onları yazıyorum; acılarının kaynaklarına, onların nefsimdeki köklerine iniyorum. Bunlar yayımlanınca, diyorum kendi kendime, ıstırapların bir gerçekliği kalmayacak, bozulup dağılacaklar. Bu umut da bir kalp

para olup çıkıyor sonunda. İşte bu da yararsız, kısır, zararlı bir içe dalış olarak kalıyor. Düzlüğe götüren ışığın kapısını aralayan bir aydınlanma değil bu.

Evet, bizzat kendim nefsimi gün ışığına çıkarma hakkını istiyorum, bunu yapabilmeliyim. Nefsimle başbaşa olma hakkı. Bizi unutuyorsun, diyor ötekiler, bizi bırakıp gidemezsin. Fakat gücümü kuvvetimi bulursam, başıma buyruk olabilirsem, size gücümünden özgürlüğümünden vereceğim. Güçsüzlüğümü biliyor herkes. Tam da zayıf yerlerimi biliyorlar. Bıçaklarını sapladıkları yerler oralardır işte ya da mini minnacık toplu iğnelerini batırıveriyorlar oralara.

Bütün bir ömrümü bir hastahanenin pırıl pırıl odasında, tertemiz bir odacığında geçirmeyi çok isterdim doğrusu. Eh, tutuklu olduğumuza göre hiç olmazsa böyle bir yer seçebilmiş olsaydık. Özellikle ve mutlaka haftada bir iki kere dışarı bırakılan bir ceza evi. Bir ceza evi, bir barınak. Yalnızlığımın başbaşa ne rahat ederdim, yani çok daha rahatlardım, hoşuma giderdi bu. Akşamın altısında bile canım sıkılmadan kalabilirdim. Okur, yazar, bilmece çözer ya da eliboş öylece geçirirdim vaktimi. İç sıkıntılarım gelmez olurdu. Herhâlde öncesinden daha iyi olurdu. Tabii beni def etmek kimsenin elinden gelmezse. Uzun zaman tek başıma kalınca, gerekçesi önemli değil, şundan bundan lâf eder görünmek için birini arardım. Şimdiyse içime kapanıp korkularıma gömülüyor, bir yatakta zıbarmışçasına onlarla örtünüyorum.

Ben kendi dertlerimle uğraşırken, yani kendimle cebelleşirken, dünya kadar insan yoksulluk içinde yaşıyor, birbirlerini yiyor, savaşıyorlar. Bunların kırkta biri bile savaşmayı istemiyorlar, onlar da benim gibi mahkum. Kendileri değil de başlarındakiler, yalnız yöneticiler isterler ya da istemezler; ölüm emrini verir ya da vermezler. Tek kurtuluş budur, denir; silahlanmış bütün bir ülke ayaklanır, bağımsızlık uğruna öldürülür, bütün bir halk

efendilerinden kurtulmak ister. Amerikan emperyalizmi, sömürücü kapitalist ya da öteki diktatör ve sömürücüler diye bağırılıp, halk nefret ediyor denir. Cani görüntüleri, hakaret dolu alay etmeler: Cezayirliler ülkelerindeki Fransız kolonilerinden öylesine kurtulmak istiyorlardı ki, savaş biter bitmez bu sefer de bütün yük gemileri iş ve bir parça ekmek bulmak için onları yeniden Fransa'ya götürüyorlardı. Hangi mahallede oturuyordum bilmiyorum, içinde iyi giyimli dört Arapla bir kızın bulunduğu muhteşem bir Amerikan arabası geçiyordu. Taksi her Arap dükkanının önünde, yirmi otuz metrede bir, sevgi ve hayranlık toplamak niyetiyle duruyordu. Patronun cemaliye hiçbir ilgiye nail olamıyordu. Derli toplu, gücü kuvveti yerinde ve eşikte dikilen Arap-sa hiç de iyi niyetli değildi. Ödünç kavgaya gitmeye hazır hâline bakılırsa pek eziklik çekmemiş olmalı. Bazı doğu ülkelerinde Amerikan kapitalizmi öyle tiksintiyle karşılanıyordu ki! Aaa! Bak hele, bu sefer de, yirmi yıl bile geçer geçmez, liberalleşmelerle birlikte etekleri zil çalarak ve Amerikan sermayesiyle Amerikan toplum yapısını yeniden kuruvermişler bu ülkeler. Hiç de mutlu değildi insanlar. Tunalı köylüler ayakları yanıp piştiğinden, postallar omuzda yalın ayak dolaşıyorlardı. Yiyecek ekmek, domuz yağı, bir parça peynir, yumurta, zeytin, patates gibi şeylerden yoksundular. Şurada burada ya da bir düzinesinin daha aynı akıbeti beklediği kümeden aşırıdıkları bir tavuğun boynunu burmakla gün geçiriyorlardı. Bu zavallılar çok perişan bir hâldeydiler. Zira devam zorunluluğu olan ilkokullar çoktan açılmış, bu yüzden ne çalıştırabilecekleri çocuk, ne de inek sağacak zavallı kadınları kalmıştı. Kısacası, mesele bu da değil. Ve ben siyasetin ortasında şaşkın tavuk gibi apışıp kaldım. Demek istediğim şu: Ceza evindekiler, kuşkusuz özgürlük; açlık çekenler ne kadar az da olsa bir parça ekmek istiyorlar. Korku zoruyla savaştan korkuyor ve belânın üstüne üstüne gidiyor. Ve şimdi de ölümden korkuyor. Savaş bitince ölümden kurtulduğu için mutlu tabii, korkularından sıyrılmış, hemen hemen sonsuza kadar yaşanacak günleri vardır. Tehlikenin korkusu insanın iç kaygılarını bastırı-

yor. Artık dert, göze görünmez, elle tutulmaktan uzak, hayali binlerce tehlike anında yaşama tutkusu o kadar tabiidir ki, o zaman fizikötesi kaygılar günlük ve kaçınılmaz tehlikelerden ötürü anlamını kaybeder; fakat saldırılabilen, korunulabilen gözle görülür elle tutulur gerçek acılar olup çıkıyorlar. Fizikötesi kaygılar sadece geceleri tehlikeli oluyor. Tehlikenin yokluğuna inanmıyor o zaman insan; tehlike yokluğunun sessizliği sinsi bir tuzak gibi geliyor adama. Bu sessizlik dövüşebileceğim ya da elinden kaçıp kurtulabileceğim bir insan ya da yırtıcı bir kaplan değil, ele avuca sığmaz, görünmez canavarlardan oluşmuş bütün bir ordudur artık. Yaşamanın tehlikesi dediğim şey budur işte. Fizikötesi iç kaygıları geçicidir. Onlar bilinmeyen tehlikelerin korkuları. Tehdit ediliyorum; fakat neye, kime, ne tarafa karşı dövüşmeliyim? Boşluğa sallıyorum yumruklarımı, tehlike işte bu ölmek, öldürülmek korkusunun ta kendisi. İçimin fizikötesi kaygısı bu ölüm korkusudur.

İnsanın öldürülmesi en büyük suçtur. Kabil, Habil'i öldürür. Büyüğün büyüğü suç da bu. Ve artık bu böylece sürer gider. Beni öldürmek isteyen benim düşmanım olduğu gün gibi ortadadır. Öyleyse, o beni öldürmeden ben onu öldürmek zorundayım. Onu öldürünce sırtımdan dağ gibi bir yükü atmış oluyorum; zira bu işi becermekle hemen hemen kendi ölümümü yok ettiğim bilincine varıyorum. Öldürdüğüm adamın yeniden karşıma çıkacağı falan yok, yok olmuştur artık o. Beni korkutan tek şeyse, hasmımı tepeleyişimin toplumca onaylanıp onaylanmamasındadır: Savaşlar da işte bu yüzden çıkıyor. Gönül rahatlığıyla adam öldürme meselesi. Oysa, kan kanı çeker. Kendi ölümümü def ediyorum. Ölümün büyüğü, öldürme hırslarının büyüğü gücü. Almanlar, Yahudileri öldürürken hepsi gönül rahatlığı içindeydiler; kendilerini korumak için öldürüyorlardı çünkü. Yahudiler bütün dünyayı mahvetmeyi ya da alt etmeyi istemiyorlar mıydı? Ya da en azından öldürmenin değişik bir biçimiyle ari ırkının erdemlerini, sağlığını bozup kokuşturmuyorlar mıydı? XX. yüzyılın İngi-

liz Chamberlain, Kont Gobineau'suyla, Fransız ırkçılarının oldukça ilkel düşüncelerinden kaynaklanarak sürüp gelen bu iddialarla acımasızlıklarını çok yakın bir geçmişe, Rus hareketi ve Sovyet ölüm kamplarına dayandırıp kendilerini haklı çıkarıyordu Almanlar. Yahudi düşmanlığı Alman kaynaklı değildir: Bu düşmanlık, Rus, Polonya ve Fransızlardan çıkıyor. Bununla, Almanların kendilerinden geçmiş, azgın fakat masum koyunlar olduklarını söyleyecek değilim ama merdiveni onlar kurmadı. Büyük bir topluluk kınayıp mahkum edince Almanlar kendilerini suçlu hissediyorlar. İnsan öldürme serbestliği onları rahatlatıyordu; ama evrensel bir onay da yoktu ortada. O anda bütün Almanlar kendilerini dünyaca haklı olarak suçlanıp mahkum edilmiş tek bir kişi olarak hissettiler. Taraf tutmadan, insanların Almanların cürmü karşısında tiksinişi bir gerçektir. Onların sadece cinayetlerin sorumluluklarını üstlenmeleri, bile bile adam öldürüklerini gönüllü olarak söylemeleri; bayağı, sefil, profesyonel katil olduklarını, bir katil olarak yaşamayı göze alıp kabullenmeleri karşısında utançla karışık bir tür hayranlık duyuyorum. Ne cesaret, ne pervasızlık ve ne ruh gücüdür bu: Üstelik insan üstü de değil onar. Şimdi biliniyor ki; insan, mayası gereği sürtüşme-ci bir mizaçtır. Toplumun parçalandığı, değişik toplumsal sınıflar hâlinde birbirleriyle boğuştukları da biliniyor. Bir ortaklık içinde olduğundan her toplumsal sınıf hep haklı oldukları duygusunu sürdürüyor. Mesele, bu hep körü körüne haklı olma duygusunu sarsıp yıkmaktan ibarettir. Mutlak anlamda hiçbir toplumsal sınıf bir ötekenden daha az ya da daha çok haklı veya haksız değildir. Bir sınıfı yok etmek, kendi sınıfını güçlendirmek adına propoganda yapılıyor. Karl Marx'tan daha anlayışlı ve derin olan Hippolyte Taine bize aristokrasinin kendi sınıfının yararsız olduğu bilinç ve duygusunda olmasından ötürü yıkıldığını göstermiş, soyluların 4 Ağustos gecesinde kendilerini reddetmiş olduklarını falan anlatmıştı. Bir sınıf kavgadan vazgeçivermekle düşmüş olmaz. Elbette bu sınıf, kavgasından vazgeçmekten ötürü pişmanlık duyabilir, başkalarının hiç de olağanüstü hakları ol-

madığını düşünüp kendini yeniden toplayabilir falan. . David Russet toplama kamplarının yaşayan her toplum gibi bir yapıya sahip olduğunu, ruhu nasılsa öyle inceliklerle dolu bulunduğunu çok iyi gösterdi. Zaten Kafka da belirtmişti bütün bunları. O da biliyordu. İsa gibi Kafka da evrensel cürmü üstleniyordu. Onun suçluluk duygusu işte buradan gelir. Niçin suçluyuz? Sevgiye karşı suç. Ve Sigmund Freud, bu da bir başka büyük Yahudi, büyük bir haham; ruh hekimlerinin, hahamların en saf gelenekleriyle insandaki bu kini ortaya çıkarıp def etmek istedi. Yahudiler sevgiyi, insan sevgisini, yurt sevgisini, ilahi sevgiyi yoğurdular. Kini mahkum etmenin gerekçesi budur işte.

İnsanın bizzat kendi ölümünü düşleyip canlandırması mümkün değildir. Öyleyse, bu imkânsız denemekten başka yol yoktur.

İşte bir ip, düğümlemiş. Düğümü çözüyorum. Ne oldu düğüme, düğüm falan kalmadı mı artık? İşte ip durup duruyor. Aynı iple başka bir düğüm yapılabilir. Düğüm ben, ip ben'im. İpten daha çok düğüm olmalıyım.

Sevgiyi, yoksunu olduğu şeyi bilen Freud başkalarında olmayanı da bildi. Sataşkanlığın kösteklenmesi gerektiğini fark etti. Mecnuncasına bir tutkunun hayatını yaşatmak. Aşkla yoğurulmuş tutku. Böylelikle insan çok daha kolay, tatlı, lezzetli bir biçimde öldürülmüş olur.

Hiç şaşmayan bir usul.

H. Karısından boşandı boşanacak. Kadın cesaretli ve mutsuz, çocuklar da ıstırap çekiyor. H.'nin içi rahat değil, suçluluk duygusu falan var. O da mutsuz. Yeni karısının da hâli yürekler acısı, onda da suçluluk duyguları korkunç bir hızla büyüyor. Eden bulur, başa gelen çekilir.

H. Bana, çetrefilli iki olayla başbaşa bir ruh hekimi arkadaşı olduğunu söyledi. Hekimin bu iki hastası birbirlerini tanımıyor ve iki üç aydır her gün hekime uğruyorlarmış. Bunlardan biri er-

kek, öteki de kadın. Adam karısından boşanmayı istiyorsa da aslında canı gönülden istediği falan yokmuş. Hekim, hastasının davranışındaki sebepleri ortaya çıkararak adamın karısından ayrılmasına yardım edip onu sağlığına kavuşturmuş.

Öteki hastası, kadın, kocasının kendisini terk etmesi korkusu yüzünden perişan, sinir bunalımları geçiriyor. Hekim ona, kocasını tutabilmesi için bir bakıma kararlı olması, tavır değiştirmesi gerektiğini söylüyor. Büyük çapta bunun, kocasının kendisini bırakma isteğinden doğduğunu kadına kabul ettirmeyi deniyor. Hekim her gün sabahın dokuzunda boşanmasına yardım ettiği adamı, saat onda da kocasının boşanma ümidini kırma azmindeki kadını kabul ediyor. Günü gelince hekim yorulup aldanişının farkına varacak tedavi biçimini değiştirecekti.

Hans, artık karısının sadece hep kendi kendisini haklı bulduğunu, geçimsizliğin tek suçlusu olarak da onu gösterdiğini kabul etmeye bir türlü yanaşmıyordu. Kadın bir an olsun bile suçlamalarının haklılığından, kendisinin mutlak suçsuzluğundan kuşkulandırmıyordu. Haksız olan sadece kocasıydı ve kendisine eziyet ediliyordu. Kendisinin asla haksızlık yapmadığı bir yana, eziyet etmekten başka birşey bilmeyen bir koca olarak, kavga sonunda barışabilmek için tek haksızlık yapanın kendisi olduğunu, kocasının kendi kabahatini bilmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Adam kadına teslim olmak zorundaydı. Kadın kayıtsız şartsız toptan teslimiyet istiyordu. Eee, haklı olduğuna göre bundan tabii daha ne olurdu. Kocasının sürekli suçlu kalması şartıyla barışmaya ancak yanaşıyordu. Elbette adamcağız, zavallı bir canavar gibi haklılığını açıklamayı, mazeretler sıralamayı deniyor, bunun için çırpınıyordu. Ne kadar kurtulmaya uğraşır debelenirse, karısının yanında, -belki kendince de öyledir- bataklığa o kadar çok saplanıyordu. Bütün tartışmalar boşa çıkıyor, adam kendini sağır bir duvar önünde buluyordu. Kadın bir ret heykeliydi tabii: Öfkeyle çıldırıyor, kuduz gibi krizler geçiriyor, bilerek ya da değil, onun bütün ümidi bu krizlerdeydi, tırmalayıp yırtınıyordu. Böylelikle

kendini öfkeye kaptıran adam, artık onu suçlandıramıyor, dağ gibi bir vicdan azabı karşısında bana mısın bile demiyordu. Böyle böyle her gün, defalarca olmak üzere yıllar boyunca her kavga sonunda teslim bayrağını çekiyordu garip. Sonunda kadın ufacak bir uzlaşma, karşılıklı tavizler, bir anlaşma sözü falan olmadan affediyordu ve onda hiçbir pişmanlık görülmediğinden, çoktandır iyiden iyiye kanıksanmıştı bu hâl.

Hiç umulmadık bir şakraklık, bir sevinç: Yıllar ve yıllar var ki hasret kalmışım buna. Herşey bana yorucu, sıkıcı, bunaltıcı, hüznü geliyordu. Okumak, ilgi çekici bir sohbete katılmak, hatta güzel bir manzara bile beni bıktırıyordu. Gözlerimi başka tarafa çevirmek zorunda kalıyordum. Akla gelebilecek her iş, oyun yazmak, bir oyunu seyretmek; iş, sosyetik ya da arkadaş toplantılarına katılmak, bir yazarı ziyaret, eserlerimle ilgili tezi olan bir yabancı öğrencinin kabulü falan gibi herşey bir sıkıntı, tatsız bir görev olup çıkıyor, beni perişan ediyordu. Herkesin bildiği o edebiyat işleri tatsız tuzsuz ve ilgi çekici olmaktan uzaktı artık. Kendimin ya da başka birinin söylediği her cümle sonunda, okuduğum sayfanın satırları arasında, sinema perdelerinin başlık altlarında, duvarlarda ya da tavanda şu sözler belirliyordu: Neye yarar? Hatta bir arzu bile bu "Neye yarar?" sorusuyla kemirilip tükeniyor, tuz buz oluyordu.

"Yaşamak gerekiyor" diyordum kendi kendime. Önceleri bu, nefsimi kabule zorladığım, herkese göre bir macera sayılan "hayat" benim için bir tür görevdi. Bütün dünya bana çamurmuşçasına sıkıcı geliyordu. Artık insan arasında bulunmadığım, kendime söylenenleri işitmediğim bile fark edilmiyordu. Artık bir keccik olsun bana yöneltilen soruyu bile cevaplandırmıyordum. Çoğu zaman aynı şeyleri tekrar tekrar sormak durumunda kalıyordum. Yemek içmek de çekiciliğini, tadını kaybetmişti. Ve, yalnız, içince mutlu oluyordum. Ne yazık ki ertesi gün hemen hemen herşeyi unutuyor, bu tür mutluluğun bile artık ne olduğunu bilmiyordum. Vücudum taşınamayacak kadar ağır. Gün ışığını

görmenin zevkiyle gözlerimi açıyor, birkaç dakika içinde ne oluyorsa oluyor, sanki kurşundan bir palto ile omuzlarım ezilmişçesine kalkıyordum. Ve herşeyin ardında şu düşünce: "Yaşadığım falan lâf, hayat kendi bildiğince çekip gidiyor işte. Ve her meyvenin göbeğinde o ölüm düşüncesi ve görünmezdeki endişenin kaçınılmaz çetin cevizi. Kuşkusuz bu dert yok olmuş değil ya insan ondan kolayca yakasını kurtarabilir. Sanki gündüzken geceyi yaşıyorum sanırsınız; gündüz geceyle harman olmuş." Hüznün karanlık güneşi.

Çılgınlığı, tuhaflığı ve bir açıklamasının olmayışı bir yana, hiç umulmadık bir anda geliveren sevinçmiş bu. Fakat bunu bir çılgınlık, bir tuhaflık, kaçıklık saymaktan başka elimden ne gelir ki! Kabul edelim ki her mutluluk çılgın, tuhaf ve biraz da saçma olabilmeye bağlı yalnız; en azından insanın mutluluğu olanca benliğiyle yaşaması böyledir. Şu son yıllarımda bazen bir ümit, bazen bir mutluluk kıvılcımı acılı dünyamı tam ısıtacakken "Ne işe yarar bu! Nedir bunun anlamı? Ölümümü engelleyecek değil ya!" Ya da "Sanki birşey var da sevineceksin. Bunun için de sevinilir mi!" diye karşıladığımı, bu ölgün mutluluk kıvılcımının hemen sönüp gitmesiyle kendimi yeniden boğucu dünyamda bulduğumu söylemek zorundayım. O zaman da bu sevincin bir gökyüzü armağanı, kavranılmaz fakat apaçık, kesin bir tanrısal bağış olduğunu anlıyordum. Bu hâl açıklamasız birşey değilse de sebebi yok ve sebebi de sebepsiz olmasında. Bu sebep yokluğu belki de onun tek gerçek, geçerli ve mümkün gerekçesidir. İnsan akli sınırlı ve biz de hiçbir şey bilmediğimize göre hangi gerekçelerle olursa olsun, kendi kendimize yakıştırdığımız sebeplerin yalan yanlışlığını ya da düzmece olduklarını şayet kendi kendime olsun söyleyebilseydim, o zaman bu mutluluk kıvılcımının ne olduğu anlardım. Öyleyse bunca olup bitenlerden sonra, acılarımızın kaynağının masumluk olmasından ötürü; belki kendisinin de aynı cevheri taşımasından olacak, yeniden fışkırvermesiyle bu gerçeği doğruluyordu o sevinç. Masum olabilmekten başka elimizden birşey gelmediğine göre tek çıkar yol kalıyor: Bilgisizlik

ve masumlüğün bile ne olduklarını bilmeden, buna kendimizi inandıralım ve sanki bilmiyormuşuz gibi davranalım.

Dün hissettiğim bu sevinç baskınında dünya bana bir başka, yepyeni bir ışık içinde göründü. Sanki ağaçlar, evler, çehreler, sular ve gökyüzü tertemiz olmuş ve sanırsınız ki herşey yıkanmış, yenilenmiş, serinlemiştir. Dünyanın yeniden doğduğunu, ilgi çekici, çok ilgi çekici bir hâle geldiğini hissediyorum. Öyleyse bunca zamandır ne yapıyordum ben? Neredeydim? Bakma ve görme engel olan kimdi? Gerçekten şu dünyanın her köşesi bana öylesine ilgi çekici ve güzelliklerle dopdolu görünüyor ki! İç dünyanın serin ve el değmemiş tarafları olmasın sakın bu? Gönülün yenilenmesi, ruhumun kurtarılması ya da gençleşmesi. Eğer ben değişiyorsam dünya da değişiyor demektir bu. Yeter ki sürekli olsun bu gelişme. Yeter ki saflığını korusun. Yeter ki hep serin kalsın. Yeter ki artık kirlenmesin.

R; mini minnacık varlığının her şeyine varıncaya kadar acı ve aşkla yüklü, garip, sevgili çocuk. Onu, öyle bir sincap gibi, küçümencik, evden eve, odadan odaya, kütüphanemin bir yerinden öteki yerine düzeltip yerleştirerek; yarım saattir belki yüzüncü defadır kaybettiğim gözlüğümü, kurşun kalemimi ya da başka birşeyimi arayıp duran o kızcağızı görüyorum. Ev onun için uçsuz bucaksız bir malikâne sanki, kendisi de her tarafı yerli yerince düzelterek uğraşıp duran bir karınca. Yazdıklarımı yerlerine koyup mektuplarımı sıralarken kendini en rahat hissettiği yer benim çalışma odam. Burada mutlu oluyor o. Evin öteki yerlerinden daha çok burası onun yeri yurdu; dünyası ya da daha çok kainatının merkezi, gönölünce nefes aldığı yer. Bizzat ben kendim onun malikânesiyim, onun oturup kalktığı bir ev gibiyim sanki. Şayet yazdıklarımı ya da işlerimi derleyip toplamayı bırakmasını söylersem öyle sinirlenip heyecanlanıyor ki kendini yiyip bitiriyor. Sanki onu yerinden yurdundan ediyormuşum gibi oluyor. Gerçekten o bu durumuyla kendi evindedir ve ben onun barınağıyım. Başka nereye gidebilir ki? Akıl alacak gibi olmadığına ba-

kılırsa tavrı kuşkusuz kararlı ve dürüsttür. Davranışları bir anlaşma, bir pazarlık işi olmadığı gibi mantığı da buna uygun değil. Onun bu varoluş edası ebedi, evrensel bir hakikate köklerini salmış gibi derin ve ince. Dünya yıkılsın isterse, o nasıl değişsin? Güneşin yeri değiştirilebilir, denizler ya da dağlar yerlerinden sökülüp çıkarılabilir mi? Zamanın yerine başka birşey konulabilir, dört yön üçe indirilebilir mi? Ben uzaklaşıp ayrılır ayrılmaz herşey yıkılıyor. Hem benden tiksinen, hem de bana bayılan zavallı ve sevdalı kız. Ya kendiliğinden olmuş ya da birilerince yapılmış bir yuvayım ben senin için.

Rilke'nin dediği gibi, bir insana bağımsızlığa ihtiyacı olduğunu anlatmak, sevilene verilebilecek en güzel armağan, onun aklının köşeciğinden bile geçirmediği özgürlüğüdür. Kızcağızın kendisine ait, saklanması gereken birşeylerinin olduğu; başına buyruklu, bağımsızlık gibi sözlerden birşey anladığı falan yok. O erkeğine, erkeği de ona bağlı olduğundan, bağımsızlığın ne menem bir nesne olduğunu bilmiyor ve böyle bir ihtiyaç duymuyor tabii. Kanlı canlı bir özgürlüğe muhtacım ben. O kızcağız içinse, erkeğiyle birlikte olmaktan başka bir özgürlük olamayacağına göre, o bunu kavrayamaz tabii.

Kıskançlığın bir kusur olduğu söylenir. İnsan kıskanç olmamalı, hiç de güzel bir şey değil bu. Ama, insanı ayakta tutan yine bu kıskançlık. İnsanın kıskançlığı doğar doğmaz başlıyor. Kediler kıskanç, köpekler kıskanç, güvercinler kıskanç, kaplan da kaplan olarak kıskançtır. Çiçekler, ağaçlar kıskanç; Tanrı kıskançtır. Kıskanç olunuyor, çünkü sevgisiz edilemiyor. Kadın kıskançtır, çünkü ancak tek bir kişi sevgi verebilir ona ve o, istemeye gücünün yetmediği erkeğinin sevgisini kabul edebilir. O sevgisiz bırakılamaz. Onun soluk almamasını istemeye mecal yoktur, onun sevmemesini sağlamak kimsenin elinden gelmez; kadının sevmesine engel olmak onun kanına girmek olur. Demek ki, bu yüzden onu sevmek zorundayım. İnsan elbette kıskanç ol-

mak zorunda; fakat kıskançlık da bizi kısıktırak yakalamamalı. Herşey bir ölçü meselesi.

Bunun yanında kadının kalbi kendisinden daha büyükse bu bir suç mudur? Kadının tutkusu kendi benliğine sığmayacak kadar güçlüdür. Yatağına sığmayan bir nehir gibidir o.

Sonuç olarak, diyordu H. karısı için, bana hak vermemekte iyiden iyiye haklıydı. Şayet insan bir başkasını anlamaya başlar, onun iç dünyasına girerse o zaman kaybetmiş, ona yenilmiştir. Her insanın haklı gerekçeleri var, eğer bir başkasının gerekçelerini göz önünde tutmaya kalkarsan, hatta bu ne kadar az olursa olsun akıl almaz bir bozguna paçayı kaptırıyorsun. Tam bir bozgun, zira dostça oturup da iyi kötü, olup bitenleri düşünüp taşınmak, olanca tarafsızlıkla gözden geçirme ve olabilecekse bir uzlaşmaya varabilmek söz konusu değildi. Ne uzlaşma ve ne de hayatı yürütebilme, hiçbir çözümün olmadığı bir didişmeydi bizimkisi. Kadın asla silahı elden bırakmıyordu, silahı bırakmak yenilmektir. Hiçbir sınır tanımadan, her konuda ona hak vermek gerekiyordu. Ben gerekçelerimle haklı olduğumu düşünürken, o bizzat kendi varlığını bir haklılık olarak gördüğü için isbat ya da gerekçe gibi şeylere ihtiyaç duymuyordu. "Ne iyi, ne de kötüyüz" demek, onun için mükemmel, reddi imkânsız bir doğrulamaydı. Basit ve tartışmasız bir ahlâk anlayışı vardı. Dahası, başkaları için elinden gelen, acı vermektir sadece. Gerçekte bütünüyle yanılmıyordu; kendi egemenliliğine alabildiğine göre, ahlâka inanması kendine karşı kendini savunma rahatlığı sağlıyordu. İkna etmek için sık sık ağlardı. Gönül bungenunluğuyla yaşadığımız ve hayatın sürmesi için sevgiye de muhtaç olduğumuza göre bütün bu yaptıklarında haklıydı, bu yüzden kendini acılı, mutsuz hissediyor, üstelik bir de ağlayıp sızlıyordu. S.'nin herhangi bir kadından daha çok sevgiye ihtiyacı vardı. Baştan ayağa kanayan bir yaraydı o. Bu yüzden istemeye istemeye, sevgiye ihtiyacı olduğu sürece seviyordum, sevecektim ve hep ona dönecektim. Eğer onun acısını, üzüntüsünü, birine duyduğu ihtiyacı fark etmiyorsam, bu acı,

üzüntü ve ihtiyacın bir hata, korkunç bir öfke hâlinde ortaya çıkmasındandır. S.'nin kusurları mı? O, bunun farkında bile değildi. (Hans'ın bu yüzden ona hiç yaklaşmadığı da bir gerçek.)

Ona yaptığım eziyet suçlamalarıyla ilgili hiçbir savunma hakkım yoktu. Özür diler gibi görünmesi bile sadece beni daha çok suçlamak, batırmak içindi: Ne yazık ki zayıflıklarımın, kadın düşkünlüğümün, kusurlarımın kurbanı oluyordum. Ruh hâllerinin arkasına, insan hareketlerinin göze görünür sebeplerinin ötesine geçemediğinden, ahlâk anlayışını açıklıkla ortaya koyamıyor ve savunması da havada kalıyordu. Toplumun kendini ahlâk değerleriyle koruduğunu biliyoruz; bu ayrıca kişisel bir savunma silahı, bir kalkandır aynı zamanda.

Fakat, diyor Hans, o kendisini savunurken sizin onurunuzu, o berbat aşkınızı darmadağın etsin, canlı canlı derinizi yüzsün, bıçağını ta kalbinize saplasın, ondan sonra da sizden, sizi yaralayanı, öldüreni hoş görmenizi, hak vermenizi istesin. İnsan bu durumda nasıl anlayışlı olur. Onu benim bulunmadığım kendi hayatında yalnız bırakıp kendim de hayatımla başbaşa kalsam derim. Şifa bulmaz zayıflıklarımızla birer yaralı olarak.

Yalnız bir tek düşüncüyü, bir tek amacı yaşatma borcundaydık: Karşımızdakinin mutluluğunu sağlamak, birbirimizin ayaklarına kapanmak. Birbirimiz uğruna, açık olup olmadığını bilmeden pencereden atlamaya hazır, gözlerimizin içine bakıp durmalıydık.

Ah!.. Evet! Güzel sözler bunlar.

Gülücüz biz. Görülecek hâlimiz olmalı. Sadece tozpembe, kara ya da gaddar bir mizah değil, fakat durumumuzu açık seçik ortaya koyan gülünç bir cinayet bizimkisi.

Bundan böyle artık dram yazmayacağım. Sadece kendimi eğlendirmek adına yazmayacağım. Dahası, hiç yazmamak değil de, meslekten bir edebiyatçı olduğuma göre, hikâyeler ve iyi oyunlar yazmalıyım. Ne var ki bütün bunlar yeterince önemli şeyler de-

ğil. Edebiyattan, oyalanmadan ibaret. Rüyalarındaki duvarla karşılaşınca ne yaptım: Onu ne aşabildim, ne yıktım, ne de yıkmaya kalkıştım, sadece çalıyı dolandım. Hep konuşuyorum, birşey yapmaktan kaçınmaktır bu. Edebiyat beni yatıştırıyor; o benim için bir kaçış, iş kaçkını için bir sığınak. Küçük bir evren yeter, amaçlı dünyalar kurmanın dışında artık yazmayacağım.

Burjuva, sömürdüş işçiye kin beslemiyordu. Öyle pek çekmemiş, kokuşmamış ya da ezilmemiş sosyalist devletler hem eski sömürücü ve oğullarından, hem de onların torunlarından tiksiniyor. (Sanki tek iş ırkçılık yapmak gibi görünüyor. Gerçekten de bir neslin cezalandırılması kinleri doyurmaya yetmiyor. Tevrat'tan öğrendiğimize göre, Yahudiler Babil tutsaklığı dönüşlerinde yabancı olan herşeye, hatta azıcık bir yabancılığa karşı bile bizi hiç de tedirgin etmeyen bir tiksiniş ve intikamla yanıp tutuşuyorlardı. Böylece, dönüşlerinde, yakınları dışında, herkese karşı tam bir yabancı olmakla kalmayıp, başkalarının davar, sığır, kedi köpek ve uşaklarının gözünde bile köşe bucak burun tutulan köpek kazması bir Yahudi olmak zorunda kalıyorlardı. Kirlidir diye, taşların temizlenmesi için evler yakılmıştı.) Fakat totaliter devletler kendi insanından bile tiksiniyor ve onlara güvenmiyorlar. Kendisinin sömürülmesine göz yummak istemeyenleri, yani özgürlüğünden olup teslim olmayanları zorla toplama kamplarına yolluyor, hatta bazen de yok edip susturuyorlardı. Elbette bunlara insanın insanı sömürmesi değil de serbest sözleşme ya da alaylı bir deyimle zorunlu çalışma gönüllüsü anlamında "gönüllü çalışma", "coşkun çalışma" deniyordu. Bugün bizi güldürüyor bu, zira ikiyüzlülük gün gibi ortada: Bunlar, bu tür şeylerin sonuncusu da değildi ve şayet bir ilericiye bütün Kuzey Afrikalıların özgürlük uğruna güle oynaya ölmediklerini, bağımsızlıklarından bu yana da artık böyle birşeyi akıllarına bile getirmediğini; Sosyalist Rusya'daki işçiler arasında mutlu olmamalarından ötürü kızgın olduğunu söyleyecek olsanız, Paris'in ilericisi, sizi zengin, karşı

devrimci ya da Amerikan kapitalizmine satılmış biri diye gösteriyordu. Çünkü, onun babası da çağının ilerici aydınını Moskova'ya satılmışlıkla suçlarken, bu günün ileri düşünceli adamı olarak suçlanmış oluyordu aynı zamanda. Fakat bu sömürü değildi, insanın insanı sömürüsü diye birşey yoktu ve Rusya'da da böyle birşey olamazdı: Orada her ortaklık tamamıyla basit bir devlet hizmetidir. Eğer bu düşüncayı kabul etmezseniz, bu aynı dili konuşmadığınız anlamına gelir. Ne de olsa, insanın insan tarafından sömürüsünün ortaya çıktığı yerde, burjuva zihniyetine uygun bir burjuva dili; bir de devrimci düşünceye, anlayışa uygun yeni bir dil vardır. "Haydi bu dili açıkla!" deyiniz, o zaman da omuz silkecektir. Ve işte bu, gece gündüz öylesine bilgin eşekler gibi konuştuğumuz, bugün "dil bunalımı" denilen şeyden ileri gelince çok sert ve korkunç değildi; kokuşmuştu, duygusuzdu. İşçiye kin gütmüyordu, hor görmüyordu onu, bazen acıdığı bile oluyordu. Sonuç olarak vicdanın rahatsız olduğu, eskiden aristokratlarda olduğu gibi katıllıklarından vazgeçtikleri de oluyordu. Bugün burjuvalara sövüp sayarak, olanca gücüyle bağrını yumruklayan öylesine çok saf kesim insanlar görülüyor ki! Hâlbuki, bugün artık burjuva saldırgan, bozguncu da değil, çünkü çok şükür sendikalar işçiyi koruyor. Diğer taraftan cümle âlem olup bitenleri pekâlâ biliyor. Böyle olmakla birlikte, öte yandan her ne kadar gazeteler propagandanın arabalar dolusu çiçekleri altına gizlemeye uğraşsalar da zorba yönetimlere, yürüttükleri sömürünün son derece acımasız olduğunu belirtmek gerekiyor. Eğer burjuvalar ileriye gören açık kimseler olsalardı, sanayinin ta başında kalabalalıklardan azami fedakârlıkların beklendiğini söyleyebileceklerdi. Bunun onaylanması bir aldatmaca düzenini ya da bir dil bunalımını kendiliğinden önlemiş olacaktı. Sosyalist düşünceye değil, bu düşünce adına yapılanlara, Rusların yaptıklarına karşıyım ben. Sosyalizmin iflasının tek sorumlusu onlardır. Sosyalizmin uygulaması, gaddar yönetimlerin kokuşturduğu bir halka teslim edilemez.

Olabildiğince dağınık, paramparça, üstelik hemen hemen unutulmuş rüyayı anlatmak imkânsız. Şu kelimeler kalmış akıldmda: "Tam da şerif giriyor" diyor sarışın bir kadın ve yakasında yıldızıyla şerifin girdiğini görüyorum; her zamanki polis bu. Kalabalığı yarıp giden kara sakallı bir adam daha görüyorum.

İnsan açlıktan ölüyor. İnsan susuzluktan ölüyor. Sıkıntıdan ölüyor. İnsan kıskançlıktan ölüyor. İnsan korkudan ölüyor. Elbette savaşlarla ölüyor insan. İnsan hastalıktan ölüyor. Her gün ölüyor insan. İnsan her yerde ölüyor.

Bıyıklarımın yeni yeni terlemeye başladığı yıllarda, mutlak bir varoluşu hissettiğim, bana herşeyin yerli yerinde görüldüğü, çıldıracak kadar mutlu olduğum, parmakla sayılacak kadar az anlarla, La Chapelle-Anthenais'deki sevinçlerle dolu çocukluk günlerimin dışında artık, derin bir sevinçle hiç karşılaşmadım. Kuşkusuz belli bir sebebi olmasa da ortaya çıkabilen üzüntü, ümitsizlik ve her tür sıkıntım, az çok içimdeki uçurumu kapatan mutluluklarla (mutluluk sevinç değildir) sık sık örtülmüştü: Nişan, düğün, çocuğumun olması, meslek başarıları, hem zevkli hem de dayanılmaz yönleriyle herkesin bildiği şeyler; evet, bütün bunlar, önem kazanmış ve her ne olursa olsun, ölüm kılıcının altındaki şu dünyada kaybolmuşluk duygusunun ıstırabını yatıştıramadan, beni de pes ettirmeden olup bitenleri unutmamı sağlamıştı. Hiçbir zaman sevincime yol vermeyen, bütün ömrümce omuzlarımı çökerten bu bunaltıcı yorgunluğun, bu ilişkilerime kadar işlemiş beden ve ruh bitkinliğimin üstesinden gelemedim: Ömrümce sadece kendi acılarımdan ötürü değil, kendiminkiler kadar başkalarının felaketleri, yaşamanın kabulü imkânsız bilinci yüzünden, hep diken üstündeymişim gibi geçirdim günlerimi. İnsanlar birbirlerini öldürüyor, yalan söylüyor ve başkalarına acı veriyorlarsa, birbirlerinden tiksirmekle bizzat kendi iç ıstıraplarından kurtularak sıkıntılarını azaltmak için yapıyorlar bütün bunları. Ne acının, ne acı vermenin, ne de siyasi

saplantıların esiri oldum. Hep, sade bir duruluk hâlinde kaldığımı sanıyorum. Belki yetersizdir; fakat ana hatlarıyla doğru görüyorum. İnsanların kavga ve savaşları niçin anlamaya yanaşmadıklarını, ideolojileri, felsefeleri, ardınca koşturulan davaları; az ya da çok bile bile kendini temize çıkarma ve haklılık tutkularını; heyecanlarını ve üstü kapalı ümitsizliklerini çok iyi biliyorum, anlıyorum... Bugün, yalnız ve yalnız ağzını açıp gözünü kapatarak hatadan kurtulmanın lâfını ederken, yanılmış olmalarını hep reddedip asla kabul etmediklerini biliyorum; insanların buna yanaşmadıklarını da biliyorum. Üstün bir idrak, sadece saçmaların gerekçelerini değil; fakat özellikle gerekçelerin saçmalığını da çok daha iyi anlardı. Öylesine üstün bir bilinç var ki, kendi burnunun önünü bile zar zor gören, bir iki denemeye kendini birşey bildim sanan şapşal bilincime kıkır kıkır gülüyor: İnsana berraklık ve huzur veren böyle üstün bir bilinçten yoksunum ben. Bununla birlikte orta hâlli bir bilinç; insanların çoğunda olduğu gibi, bütün işi gücü düşünce üzerine kafa yorup lâf köpürterek herşeyi karman çorman ettikten sonra, hâlâ her meseleyle baş edebileceğini sanıp adım başı tökezlemekten çok daha iyi.

Hayır, ne olursa olsun, birşey yapmakta hep güçsüzlük hissettiğim şu acılarla dolu ölümlü dünyada hiçbir an rahat yüzü görmedim: Ne yaparsam yapayım, her hareketim bozguna uğrayıp boşa çıkıyor. Her geçen yıl acıları, yorgunluğu, kuruluk ve korkuyu derinleştiriyor. Bu durumda kendimi işe verdim; kendi kendime söz etmeye değer birşey bulamadığımı söyledim; bu çekilmez duyuşlarımı kullanmak için hemen hemen çaresiz bir üzüntüyle "yazdım" ve yazdıklarım el içine çıkacak kadar güzel olunca üzüntüm artıyor, ben de daha çok yazıyordum. Benim için güldürü yazmak neredeyse imkânsızdı: Demek ki kendimi yatıştırabilmek için daha da acılı dramlar yazmaya koyuluyordum. Felaket ve sıkıntıları işlemek beni rahatlatıyor olmalıydı: İnsan öleceğini bilip dururken şundan bundan nasıl söz edebilir? Azrail öyle başımızda dikilmiş dururken insanca davranma-

bilmenin, ölümün verdiği öfke ve korkunun utancından olmalı bu. İnsanın eziyet etme ve eziyetten tat alması, kendini ve başkalarını yok etmesi, savaşlar, ihtilaller, devrimler, birbirine dış bilemeler; biz farkında olsak da, olmasak da ölümle burun buruna olma duygusunun kışkırtmalarıdır sadece. Korkuyla ölümün kılık ve yer değiştirmesi bu. Kendimizi hiç de iyi hissetmiyoruz, kendimizde değiliz. Ölümsüzlükten emin olmadıkça içimiz rahatlamayacak; sevmeye öylesine muhtaçken birbirimize dış biliyoruz. Ne kadar yazık! Bunca zulmü kusanlar bütün öteki zorbalardan nasıl olup da korkmayabileceklerdi ki? Her insan, bizzat kendisi olan bir başka insanoğluna kin güdüyor. Darbimeseldir: "Yavrularım birbirinizden sakının, insanoğlu çiy süt emmiş."

Herşeye rağmen aşkın ne olduğunu, insanın ona nasıl erişebileceğini bilen; şayet kör ve sağır değilsek, bizlere bunu öğretebilecek Hasidiye tarikatının çok değerli hahamlarındaki terbiye de var şu dünyada: Aşk terbiyesi, aşk bilgisi. Ne düşmanların yok edilmesi -zira aslında, düşman yok, sadece hataların doğurduğu düşmanlıklar var ortada- ne de dünyadan kaçış söz konusu. Yalnız ve yalnız insanın temizlenmesi, eğitilmesidir gereken. Yani insanın ayılması, kendine gelmesi, insan olma bilinci-ne varması. Sınırlı, şahsi ve nisbi olanı mutlak'la birleştirmek; körlüğün, bilgisizliğin yerini bilgelik, sağduyu ve utanma duygusuna bırakmasını sağlamak. Işın garibi körlükten, bilgisizlikten göreceğimiz yine körlük ve bilgisizliktir: Gözü dönmüş katiller, aşka tapan masum Hristiyan çocuklarını öldürüp kanını içerlermiş... Böyle sözlerle, yaptıkları alçaklıkları kendi hâlindeki namuslu insanlar üstüne atarak onları açgözlülükle suçlarlar ve emperyalistler de onlara dünyayı fethetme isteğini yakıştırıp kınarlar.

Hümanistlik denen sözde huzur dolu insan sevgisi, kaba, yüz­süz felsefelerle yürütölen utanmaz saldırılar, sözüm ona inkılapçı sapıklıklar, maskelerin yırtılması, oldukça kolay kaba tep-

kinin ahmaklıklarıyla dokunmuş sinsiliklerden şeytanca bir ustalıklarla damıtılmış kinlerdir. Bütün bunlarla insan zehirleniyor. Sonra da insan bunları üreterek kusup çıkarıyor. Bu kusmuklar yeniden insanı sarıyor, bunlarla da şunu bunu kurup anıtlştırıyor, sonunda da buna "kültür" diyoruz.

Benim de kinlerim, iğrenmelerim var. İnsanlardaki bu salgınları, daha doğrusu müzmin saplantıları da bahane etmiyorum. Bunlar bana da bulaşmamış değil tabii. Ama, suyun şaraptaki sertliği azaltması gibi, herşeye rağmen öfke ve sıkıntılara karışmış bu kinlerden yakamı kurtarmaya yarayan bir soğukkanlılığım da var. Zira bu soğukkanlılığım, tarafsızlığım olmasaydı, bir kâğıdı bile yırtamayacak, bütün bu marazi kinleri darmadağın edemeyecek, bunları da söyleyemeyecektim.

Sadece iğrenmenin tadı uğruna tiksinimediğimi, böylesinin beni deli eden bir tiksinti olduğunu düşünebilir miyim? Bakalım. Herkes kin'den kaçıyor, iyi. Fakat bu, aynı zamanda herkesin kinci olduğunu gösterir.

Uzanın beyefendi şu kanepeye, tamam oldu işte. İyice yerleştiniz mi? Güzel. Derin derin soluk alın. Soluk verin, soluğunuzu tutun. Her zamanki gibi rahatça soluyun. Sağ kolunuzun ağırlaştığını, iyice ağırlaştığını düşünün: "Sağ kolum oldukça gevşek ve ağır. Kolum çok ağır." Başınızın iyice ağırlaşmış arkaya düştüğünü farzedin. Gözlerinizi sımsıkı kapalı tutun. Omuzlarınız ağır: "Omuzlarım pek ağır." Sağ bacağınızın ağırlaştığını hayal edin. Şöyle düşünün: "Oldukça gevşedim ve bacağım çok ağır." Bacaklarınızın ikisinin de çok ağır olduğunu düşünün. Kalbinizi hissediyorsunuz. Kalbin atışlarını duyun. Şöyle düşünün: "Kalbim oldukça düzgün ve yavaş atıyor, kalbim oldukça düzgün ve yavaş atıyor." Karın ve barsaklarınızı hissettiğinizi düşünün. Karınızdaki kan dolaşımını hissediyorsunuz. Şöyle deyin: "Karınızdaki kan dolaşımını duyuyorum, barsaklarımı hissediyorum." Kalçanızın ağırlığını, kanepeye dayandığını, onun kanep-

ye yüklendiğini düşününüz. Şöyle deyiniz: "Kalçam kanepeye gömülüyor." Pekâlâ, normal olarak soluyunuz. Şimdi kuvvetle soluk alıp verin, tutun. Soluk veriniz, tamam. Açın gözlerinizi. Koyverin kendinizi, bir kedi gibi gerinip rahatlayınız. Esneyebilirsiniz. Çok çok iyi efendim, iyi bir başarı. Nabzınız oldukça sakin, atışları normal. Görüyorsunuz, ben kolunuzu kaldırıncı o yeniden düşüyor, gerçekten ağır. Çok sakın ve rahat bir yüz, rahatlamış bir vücut. Bütün zindelik bunda işte, uykuda değil, dinlenmede. Bütün iş böyle gevşeyebilmekte. Al sana saat gibi zinde bir vücut.

Doktordan çıkınca ona: "Yarım saat içinde böyle neler olup bitti kuzum? Gülümsüyorsunuz, tamamıyla rahatlamışsınız, artık eskisi gibi değilsiniz. Sanki öylesine gençleşmişsiniz ki!" diyorlar.

Benliğimizdeki canavarlar dinlenmiş, rahatlamış, gerinip esnemişler; şimdi başkalarına çullanmaya hazır durumdalar. Pençeleri daha da güçlü.

Değişen, insan değil, onun hâli. Daha iyi ya da kötü şartlarda olunabilir. Hep aynı, her zamanki asıl ruh hâlimde ve yerimdeyim. Fidanı günlük güneşlik bir yere dikerseniz büyür, gelişir. Sadece birazcık suyunu kıssanız, sararıp soluverir. Ama değişik şartlarda, başka başka, mesela kuru ya da yemyeşil, cılız ya da gürbüz olsa da hep aynı fidandır o. Bukalemun kendini korumak için her yerde rengini değiştirir. O bukalemun olmayı bırakır mı? Bulunduğu yere kendini uydurmakla ya da mesela yaprağın rengine bürünmekle bukalemun olmaktan çıkıyor mu? Hayır, o her zamanki bukalemundur. Böyle böyle ta yaratılışından bu yana hep değişik değişik görünerek varlığını sürdürüyor; kendi öz ruhuyla varoluyor. Ruhu değişmeden tepkileri değişiyor. Biz tarihin eseri değiliz, hatta ara sıra da olsa o bizim eserimiz. Çoktandır insan onu kullandığına göre, eşya da hazırlayıp düzenlemiyor bizi. Eşya insanı değişik hâllere sokuyorsa da bunlar insanın kendi hâlleri. Başka türlü olmayı becerememiş olmalıyım, elimden gel-

mez demek bu: Şunu iyi ya da kötü yapabilirim; ama ben "şu iyi" "şu kötü" "şu yanlış" "şu doğru" olmuyorum. Durum bu olunca değişmek söz konusu değil, çevre şartlarıyla yoğrulmuş bir benliğin bütün değişken hâlleriyle, değişik durumlarda değişmeden "kendisi olarak bulunması" varolmasıdır söz konusu olan. İnsan, durum değişiklikleriyle öze bağlı soyut bir değişikliği karıştırmaya yatkındır. Gerek bir öfke, sağlık, hastalık hâlinde olsun, gerek huzurlu ya da huzursuz, sonuç olarak bütün bunlar benliğimin dışındaki şeylerdir. Eğer çiftçi, burjuva, işçi falan olsaydım, tamamıyla bambaşka, kendime has bir çiftçi, burjuva ve işçi olurum. Tam da bir aktör gibi, değişik kişileri oynarken aynı kişi olarak kalırdım. Kedi, sonradan bir kedi olmuyor, o doğuşuyla bir kedir. Hep bir kedi olarak davranacak, kediliğini değiştirmeyecektir. Ona kedi olmak öğretilmeyecek, o kedi olmayı bilecektir. Ben, kediden önce kedi düşüncesinin olduğuna inanıyorum. Kedi ön düşüncesine inanıyorum. İşte, bu yüzden, mantık dışı bile olsa, herşeye rağmen ölümsüzlüğü silip yok etmiş olmadığımız inancındayım. Sonuç olarak bu açık ve su götürmez kesinliğin, bendeki öfke ve ümitsizlikten daha güçlü olması bana ümit veriyor. Demek ki insanın mayası iğrenç değil. İnsanın sevinçli ya da keyifsiz oluşu, gelip geçici ruh dalgalanmaları olup, onu çökertip yerle bir edemeyen, ta özünden değiştiremeyen çeşitli hâllerden ibarettir.

Öz benliğimde eksiksiz bir doğruluğun bulunduğuna inanıyorum. Değişmiş de değilim. Duygu, düşünce ve varlığımı fark edişimden bu yana, hayat ve oluşların yapısındaki kararlılık hiç bir zaman bozulmadı. Onyediyim yaşında, kendimi bu düşünceler içinde buldum. İnançsızlık tutkularının yerine geçen ve körü körüne bağlanılan düşünceler benliğimi bozmadı. Reddedişlerimin gerekçelerini, açık seçik cevaplarını bulamamış olsam da, kalbimin derinliklerinden sessiz sadasız gelen ve henüz açıklamaları bile olmayan duyular, düşünceler, sebep ve akla yatkın dayanaklardan yoksun bulunsalar bile, ca-

nı gönülden ve ısrarla bekliyor, delillerini daha sonraya bırakıyordum. Yine de, olduğum gibiydim. Daha önceleri neysem yine öyle. Varoluşumdaki yalnızlığı çok mu çok erken anladım, çünkü başkaları gibi düşünmüyordum. Yapımdaki derinlik bunu önlüyordu. Fakat yalnızlık, inziva, beni öteki insanlardan koparan bir engel değildir. Tam ortasına daldığım korkunç öfkelerin, iğrenmelerin, beklenmedik korkuların ve buz kesilmiş kafamın korku alevlerine rağmen, özgürlüğümün korunmasına yarayan bir kalkan, bir zırh benim yalnızlığım. Tel örgülerin arasından, dışardakilerle konuşmayı olabildiğince sürdürüyorum.

Kendine evleneceğimi söyleyince annem tutup nişanlımlara gitti. Uzun zamandır tanıyorsa da kapı açılınca başka biriyle karşılaşmış gibi annem kıza bir an baktı. Oldukça değişik, başka bir tepeden bakılınca insanı mest eden bir manzara görmüşçesine apayrı gözlerle bakıyordu. Bir arkadaşının kızıydı işte. Fakat karşısındaki öyle miydi ya? Sanki, hiç beklemediği bir yabancı bulmuştu. Anacığının ciğer paresi bir kızcağız benim gibi birisini, bir ananın bir oğlu da böyle bir yabancıyı, kim bilir belki de dünya kurulalı beri bekliyordu. Artık annem, bir yandan kızı tanıyamadığı gibi, bir yandan da ta ezelden beri onu tanıyormuş gibiydi. Ta başından kaderin nişanladığı bu kızın seçimini aynı zamanda biri zorlamış gibiydi. Biraz sonra oğulcuğunun yanında kraliçe olarak yerini alıp mirasa konacak prenses buymuş demek ki. Geleceğimin kadını annemin bakışını karşılıksız bırakmadı, anacığım gözleri nemli ve heyecanlı, titreyen dudaklarıyla anlaşılmaz sözler söylüyordu. Ne kadar kendilerinde olduklarını bilir miyim, aralarında sözsüz kelimelerle konuşuyorlardı işte. Sessiz sadasız bir anlaşmaydı onlarınki. Bir tür, bazı cinslerde bulunan kısacık bir koklaşma, ta yürekten birbirlerini tanımayla başlayıveren, yüzyıllardır aradıkları işaretlerdir alıp verdikleri: Bir kuvvet dengesi kurma, sınırları çizme işiydi bu. Bu andan itibaren anacığım yerini de, beni de karıma bırakıyordu. Lisani hâl ile

şöyle diyordu: Artık bu oğul benim değil, bundan sonra sana aittir. Ne sessiz öğütler, ne hüzün ve mutluluklar, ne tedirginlik ve ümitler yüklüydü bu ifadede. Benim için kapalı, kadın kadına bir konuşmaydı bu.

Bu anlaşma töreni göz açıp kapayıncaya kadar olup bitmiş ve çok eski bir kanun uyarınca kurallarına uygun yapılmıştı. Bu bir sır olduğuna göre karım itaat edip, isteyerek herşeyi aşan bir güçle mahrem oyunu oynadı; razı oldu ve ta sonsuza kadar beni kendine, kendini de bana bağladı. Hiçbir zaman yerini bırakmayı düşünmedi. Hiçbir zaman başka bir erkeği tanımadı. Zaman zaman, kısa bir an da olsa, evliliği bırakma hevesi doğuyordu içimde, fakat kaçışlarım kutsal şeylere karşı yapılan edepsizlikler olarak hissediliyordu. Annem beni karıma, hem anam babam ve kardeşim, hem çoluk çocuğum, hem de bütün bir ömür boyu nişanlı ve hayat kavgasında silâh arkadaşım olması kaydıyla emanet etti. Bunun böylece gerçekleştiğine, hiçbir zaman beni başından atmak istemediğine inanıyorum ve bundan da eminim. Çünkü bizim bağlılığımız gizliydi ve bu gizlilik de gücünü gösteriyordu. Evliliğimden üç ay sonra annem öldü. Onu dünyalar kadar severdim. Annemin ölümünde pek acı çekmedim. Çünkü yeni bir ailem olmuş, oraya canı gönülden kabul edilmiştim. Yine eski tahtıma geçip oturmuş, huzur içindeydim. Bu ahengi bozup yaralayayım, onda gedikler açabileyim ha! Ardınca koşuşturacağımı başka özlemlerim olsun, başka bir baharın, güneşin düşünüyü kurayım, herşeyi sil baştan edip yeniden varolmaya can atayım ha! Aramızdaki, söze düşmemiş sırrın gücü çok daha ağır basıyordu. Bu çekirdekten, ahenkli bir dünya doğup gelişti. Bu dünyanın tek merkezi, rakipsiz tek kişisiyim: Benden başkası yok artık orada, bu dünyanın tek temel taşı daima benim. Haya-len de olsa, benim yok olduğum düşünülürse, bu büyüyerek bütün dünyayı yutacak kadar dipsiz bir uçurum olurdu. Bedenen ölüp yok olmamın mutlak bir yıkım hâline geleceğini sanmıyorum; fakat ruhsal varlığımın olmayışı mutlaka herşeyi allak bulak ederdi.

Eski Rûya

Birkaç yıl önceydi, karım, kızım ve ben yaz tatilimizi İngiltere'de geçiriyorduk. Dostumuz bir hanımefendinin ta XVII. yüzyılda yapılmış, oldukça şirin bir bahçe içindeki gözleri kamaştıran evinde bir ay kaldık. Evin en modern bölümünü konuklara ayırıyordu. İki çocuğuyla kendisi de evin geri kalan bölümünde oturuyordu. Bize verdiği iki yataklı odayla kızımızmki arasında, bir dizeme vardı sadece. Varışımızdan birkaç gün sonra daha çok korkutucu, tuhaf bir rûya gördüm: Beyaz gömleklerini giymiş doktorlarla sarılmıştım. Biri bana: "Size bir beyin ameliyatı yapmak zorundayız?" dedi. Ben: "Bu hiç de hoş birşey değil ama, eh n'apalım, madem ki öyle gerekiyor, yapın!" der demez bütün doktorlar yok oluverdiler. Yalnız biri tekrar gelip, hepsinin yanıldıklarını, birşeyciğimin olmadığını, evime gidebileceğimi söyledi. Bu durum bana olabildiğince ters geldi, gerçeği bana olduğu gibi söylemesi için doktora yalvarıp yakardım: "Beynimde ameliyat edilemeyecek habis bir kanser unsuru var da onun için beni başınızdan savmak istiyorsunuz, yalvarırım size, bana gerçeği söyleyiniz!" deyince, "Pekâlâ!" dedi ve şöyle sürdürdü sözünü "Madem ki gerçeği bilmek istiyorsunuz, beyninizde habis bir ur olduğu tartışılmaz bir gerçek."

Bunun üzerine kan ter içinde uyanıyorum. Gün ağarıyordu. Pencerelerin ışıkları iyice sararmıştı. Oldukça uzun bir zaman önce bir dostumun beynindeki kanser yüzünden öldüğünü hatırlıyorum. Hastalığının belirtilerinden biri de yön duygusunu kaybetmesiydi. Sağa gideyim derken kendini solda buluyordu. Kapıya doğru yürümek isterse pencerenin yanına varmış oluyordu. O zaman uyanınca da kendimi tere batmış buldum. Kendi hâlimden emin olmak için, yön duyumun yerinde olup olmadığını anlamak istedim. Pencereye gitmeye niyet ettim ve oraya vardım. Kendi kendime, haydi bakalım şimdi de kapıya, dedim kıl kadar bile şaşmadan oraya da vardım. Böylece bu tasadan da kurtuldum. Bununla birlikte korkunun etkisiyle odada dört dö-

nüyor, bir yere varayım diye bir şu yana, bir bu yana yöneliyordum: Gece masası, öteki beriki pencere, dolap, yok şu duvar, yok bu duvar, sonra bir daha ilk duvar ve işte böylece sürüp gidiyordu. Karım çalkantılı gürültüme uyanıp tek gözüyle pel pel bakarken, bana delirip delirmediğimi soruyordu. Öyle birşeyin aklımın ucundan bile geçmediğini söylüyor, bu dolanmaların gerekçelerini anlatıyordum. Bu berbat rüyayı ciddiye almanın delilik olduğunu söylüyor bana. Yeniden yatıyor, fakat artık uyuyamıyordum. Dokuza doğru evin öte ucundaki yemek salonuna kahvaltı için gittik. Evin hanımıyla kızım çoktan oradalar. Bizim kız beni sorularıyla sıkıştırıyordu: "Hep horultularını dinledim, duvarın ardında bile horuldadığın çok iyi duyuluyordu" dedi. Ben de: "Nasıl olur, önce ben horuldamam, bu bir. Sonra, bu gece uyuyamadım, bu iki!" diye söyleyince, "Evet, horulduyordun, hem de gök gürültüsü gibi ve oldukça tuhaftı" dedi. Tam da reddedeceğim zaman D. Hanım kızına: "Evet küçüğüm, horuldayan kuşkusuz baban" deyiverdi. Biraz şaşırmıştım, kendimi tuttum. Kızım gider gitmez D. Hanım bana dönüp: "Bağışlayın beni, horlayan siz değilsiniz, büyük babamdır. Daha doğrusu bir horuldamadan çok, can çekişme hırıltısı. Büyük babam yedi yıl önce, 8 Ağustos'da öldü. İşte bu gün onun ölüm yıldönümü. Her ölüm yıldönümünde, sabah öldüğü saatte bu hırıltı duyulur. Emin olun, başka bir şey olmaz" dedi. "Büyük babanızın niçin ve nasıl öldüğünü biliyorum" diye karşılık verdim. "Beynindeki bir kanser urundan öldü, hastahaneye yolladılar, ameliyat etmek istiyorlardı. Daha sonra hekimler ameliyattan vazgeçtiler. Zira, doktorlardan birinin, onun isteği üzerine söylediğine bakılırsa ur habisti. Böylece gelip evinde öldü." "Tam da öyle oldu. Nereden biliyorsunuz bütün bunları?" diye sordu D. Hanım. "Bu gece gördüğüm rüyada öğrendim" diye cevapladım.

Bu olaydan sonra hırıltı bir daha duyulmadı. Sanki olup bitenlere bir son vermiş oldum. Ne 8 Ağustos'da, ne de iki yıl sonra bu hırıltılardan bir ses sada çıktı. D. Hanım'ın akrabaları, kızı ve da-

madı eve dönerek yerleşmişlerdi. Daha önce bu ölüm hırıltıları yüzünden yüz yüzelli metre kadar öteye bir ev yapıp gitmişlerdi de.

Bu Gecenin Rüyası

Bu rüyadan bana birkaç görüntü kırıntısı kaldı sadece. Siyah, koyu kurşunî, karanlık renkler. Sanırım dedem ve anneannemle yıkık dökük, bakımsız bir kenar mahalle ya da köyde bulunuyorum: Bilmediğim, tuhaf bir yer burası ve anneannemle dedemin asıl yerleriymiş. Oraya nasıl vardığımızı bilmiyorum artık. Daha- sı, belli belirsiz, aklımda kaldığına göre birşeyler geçmiş, kavgalar falan olmuştu. Çok yaşlı ve hâlâ hayattaki dayılarımdan ikisi (biri sakallıdır) vardı. Darmadağın, bir ya da iki yatağıyla bodrumdaki basık bir odanın hayali kalmış aklımda. Dedemin daha önce öldüğünü, ölmek üzere olduğunu ya da öleceğini biliyor muydum acaba? Aynı şeyi, kendi kendime anneannem için de düşünüyor ya da söylüyor muydum? Onu, ilerlemiş yaşına rağmen saçları bile ağarmamış, esmer çehresiyle öylesine zinde görüyordum ki. Bu kenar mahalle ya da köy belediyesinin evlendirme memurluğunda bulunuyorum. Kalabalık görevliler arasında oldukça genç birine başvuruyorum. Orada bulunduğum için olsa gerek sevinçliyim. Ve belki de bizim henüz bilmediğimiz, belki de kendisinin gizlemek istediği anneannemin genç kızlık adıyla, dedemle anneannemin gerçek adlarını öğreneceğim diye sevinçli olmalıyım: Kurcalaması tehlikeli olan anneannemin atalarının soyunu öğrenme sevinci. Ezilmiş ya da mahkum edilmiş bir ırktan mıydı? Fakat ben aslımı tanımak istiyorum. Görevli memur bana, buradan başka bir yerde öğrenmek istediklerimi gerçekten bulamayacağımı söyledi. “Niye” derseniz, yerli yabancı herkesin kayıtlarının tutulduğu dünyanın tek yeri orasıymış.

Resimde, bu basık, eski evin önündeki anneannemin görünüşü acınacak hâldeydi. Hemen hemen, çok mu çok pis, iğrenç bir dilenci gibi epeyce berbattı giyimi. Aaa, birdenbire dışarıda alçak taş duvarlarla çevrilmiş küçük bir avlu, arsa! Her yer sakız gi-

bi çamur. Gökyüzü hep insanın içini bulandırıyor. Etraf ve evler hem basık, hem pis. Fakat, anneannem orada gencecik, güzel ve açık renk bir elbise giymiş, herşeyiyle çok güzel. Çevresini çocuklar sarmış, kendi çocukları: Gerçekten tam oniki tane çocuk. Adını değiştirmiş, elâlemin incitmesine izin vermiyordu artık, gencecikti. Eski hâli yaşlılığında kalmıştı. Ancak adını değiştirmekle gençleşebilmişti. Ona bakıyor ve açıklaması imkânsız bir duyguya kapılıyordum: Bir tür hüzün, hiç de böyle yapmak zorunda değildi, bu reva mıdır, insana yakışır bir zorlama mıdır bu? Sağımda, avlunun sağ yanında tek katlı yıkık dökük bir ev. Dışarıdan bakılınca bizim ev olduğu kesin. Zar zor girince, iki yaşlı dayımdan biri hasta yataarken yangın çıktığı görülüyor. Ev yanıyor ve alevler gökleri tutuyor. Kırmızı miğferli itfaiyeciler kırmızı arabalarıyla geliyorlar.

Ne az önce başlayan yangının sonunu, ne de eski evin yerine yapılan yenisini gördüm. Aradığım isimleri de, anneannemin anasının adını da artık öğrenemedim. Hep o aradıklarımı bulmanın derdindeyim.

Dostumuz Sorana "Gurian Hanım tehlikeli bir hastalık yüzünden birkaç yıl önce öldü. Aylardır, belki bir yıl ya da iki yıl her gün yapılan iğneler gün gün vadesini erteleyerek ölümünü uzatıyordu."

Ruh hekimi Michel M., Sorana'nın korkunç, dayanılmaz acılarla yaşadığını, onun korkusunu düşünüyordu... Onun için birşeyler yapmaya, dayanma gücünü artırmasına yardım etmeye karar verdi. Sorana bir gün doktorun oturumlarına katıldı, derken ertesi gün, daha ertesi gün de sürdü bu. Doktor, Sorana'ya ölümü öğretmeyi, ondan da yine ölümü öğrenmeyi kendisi için bir görev saydı. Bu zor işte epeyce başarılı oldu. Bir sabah, Sorana tamamiyle sakin, kendine günlük iğnesini yapmaya gelen hekime, iğnenin gerekmediğini, son anma kadar bilincini dupduru korumayı arzu ettiğinden ötürü artık uyutulmak istemediğini bildirdi. Bir hafta sonra da istediği gibi sessizce öldü.

Z., bana: "İlham edici, uyarıcı ve olacağı hissettiren rüyalar uzun zamandır psikologlarca biliniyor. İnsana göre olaylar zaman içinde geçtiği için, bu konuda Batı'da, olup bitenlere inanılmaz. İnsanın düşünce yapısı sebep-sonuç zifiri üzerine kurulmuştur. Bir 'önce' ve bir 'sonra' vardır. Bu 'olan' şu 'gelen' içindir. Öncelik, sonralık, sebeplilik ve zaman. Bunu reddeden Doğulular Batılilarca anlaşılmaz; zira Doğulular eşyayı karşılıklı bağlantı ve anlam içindeki bir bütünlük görüyorlar. Dünyanın değişik bir açıklamadan; her gerçeğin, birşeyler verebildiğimiz ve birşeyler ekleyebildiğimiz açıklamalardan ibaret olduğu da su götürmez. Demek ki bize tuhaf ya da saçma gelen her yeni oluşu kabul etmek için, zaman çizgisiyle, sebep-sonuç düzeniyle işleyen düşünce yapımızı, uzay kavrayışımızı kolayca ona uyarlayıp değiştirmek gerekecekti. Zamanla kayıtlı olmayan uzay kavramıyla ilgili bir belirli ifade. Şayet idrakimizin hem zamanlılık hem mekânlılık yapısını saf dışı edebilseydik çok daha serbest olacak, daha doğrusu dünyayı değişik bir biçimde ifade edebilecektik. Zira uzaydaki her şeklin insanın ruh dünyasında şekil dışı (non figurative) zihni bir ifade karşılığı vardır" dedi.

Bir kere daha gerçekten derin mutluluğu, kurtuluşu istiyor muyum? Hemen söylüyorum: Gerçekten kendimi kurtarmayı istiyor muyum? Fakat "kendini kurtarma" sözü bana, canını kurtarmayı, "kendimizi kurtaralım, sıvışalım" sözlerini hatırlatıyor. Canı gönülden, kendimi gerçekleştirmeyi, kendimi tanımayı arzu ediyor muyum? Ya gerçekten hayatımın ve ölümümün efendisi olmak ya da rahat rahat lâf köpürtmeye devam?

Bu devir bir sonbahar olup çıkmış. An'ların akışını, süre'yi yok eden bir zaman. Zamanın ortaya çıkışı, hissedilişi öylesine belli belirsiz ki. En güzel günlerimin çarşı pazarları ceplerimin köşeciklerinde unutulup kalmış. En onulmaz zorlukların yanında dopdolu kumbaraların sahibi ben miydim? Şöyle ya da

böyle, şartlar bana bu imkânları veriyordu. Hinoğlu hince, ümitsizliklerimin "Neye yarar?" sözleri kucaklıyor beni, diyorum kendi kendime. Daha başka düşünceler de geçiyordu aklımdan: "Mezar, devanası bir karı." "Zamanın sürekliliği de aldatıcı, geçici; zaman, gücünü uzay boşluğundan alıyor." "Uzay boş değil, çünkü boşluk'tan uzay olmaz." "Onun birşey olduğu da söylenemez, zira o neyse o'dur. Birşeyin ikide bir tekrarı da boşuna; fakat o'nun olmaması hâlinde de varlığının onaylanması gerektiği bile söylenebilir." "Hiçbir kördüğümde, zorlukta keramet aranmamalı." Allah'ın kırında tasasız bir kuş, bir tepelikteki horoz gibi deli dolu, şen şakrak bir türkû tutturmışım şöylece:

Sigara elimi yüzümü harabeye döndürürken ekmeğimi kemirip berbat ediyor.

(Bunun bir yanılma olduğunun, hemen hemen bir anlamının bulunmadığının farkına varıyorum. Çünkü, nikotini etkisiz hâle getirenin, onu bir kekik gibi çürütenin ekmek olduğunu iyi biliyorum.)

Ah evet, yağmurlu havalarda sisin karanlığı paramparça oluyor. Birdenbire bir aydınlık ufukları yırtıyor. Dişçime koşuyorum.

Değişik düşünceler koşuşturuyor içimde. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor. Nerede uyuyorlar öyleyse kilise muhteremleri? Ya Belediye Reisi nerelere gidip sırta kadem bastı? Hangi sanık cevaplayacaktı peki bunca soruyu? Ana ördek geliyordu ve tüyleri de gül ağacının altındaydı. Mancınığa benzer ayaklarıyla o dişi ördeğin, kalçasında çiçek demetleri, gözleri gagasının altında ve ayaklarında birçok bira şişesi vardı. acele acele bana: "Niçinenin boyundan fazla?" diyor, "Nedir böyle ? Selamlar?"

"Pişmiş mi olsun, hafif mi?" diye karşılıyorum onu.

"Pişmiş ya da çiğ, fark etmez! Fakat nedir bu lafazanlık? Nedir bu başındaki bigudiler şekerim?"

"Kıvrır kıvrır saçlarım olmasın mı yani!" diyorum ona. Bu mantıksızlığa beni öylesine güldürecek ki, birden vakvaklarının ahengi hızlanıverdi. "Senin etrafında" diye bağırdım, "bizim ve çocuklarımızın çevresinde!"

Dişi ördek öfkeli:

"Hafta sonu değil ki!"

"Alleluia, ruhum gel hele, baksana şuradaki manzaraya!"

"Zahmet etme hayatım!"

"Kendine sıkıntı veriyorsun belki de, tamam, tamam, oldu" diye cevaplıyorum onu, "fakat bu seslerin yankıları da iyice sıkıcı değil mi?" Şaşkınlıktan ağzı açık kalıyor dişi ördeğin. Bu kürk mantoyu nereden satın almış acaba?

"Bak sevgilim, inci çiçeklerine bak, leylak renginde. Gidelim şuradan. Sen önden, lütfen!"

Olanca gücümüzü zorlayarak vazgeçtik. Kalabalığı yardık. Boydan boya kadife gibi, bir alanı sarmaşıklar kaplamış. Akil zatlar uyudular, fakat nöbetçi kulakları kirişte bekliyordu: Yolduğunuz ördek işte.

İner kalkar köprüye doğru dörtlü... At eti oburları vazgeçiyorlardı. Önce karahindibalar kadem bastı, açık açık ve tartışmasız. Onlar da def olup gitti. Çenesi hafiften yokluyordu beni. Çeneleri okşuyordu bizi ya... Nil aygırları ya da sığırlar istila ettiler.

Çan sesleri, manda götüren sel uğultuları, havada uçan kılıçlar, yirmi mil hızında rüzgârlar, her türden sesler, dağ gibi insan kalabalıkları; mavi, kırmızı, yeşil, siyah, kahverengi, beyaz; mavi, yeşil, kırmızı kahverengi, mavi, portakal rengi, siyah, portakal, sarı, yeşil, kırmızı, mavi dev mumlar, ah çok sesli kocaman gökleri tutan mumlar, ah işte, işte, işte, işte! Çayır çimen değişiyor. Ah işte, işte, işte, bir işe yaramaz artık tekrar etmek. Daha şimdiden bir kişi bile kalmadı.

Değişik düşünceler at oynatıyor içimde.

Bir yıl kadar önceydi galiba. İçine girilmesi olabildiğince zor, bu kesif, karanlık, dikenli ve tehlikeli ormanda, kendi özümdeki araştırmalar ardınca koşuşturmanın günlüğünü aslında bırakmıştım. Bir an için hiçbir gelişme sağlayamadığım, birşeycikler kurup kararlılık iklimine giremediğim duygusuna kapılmıştım. Çoktandır, biliyorum, sandıklarımı bile tanıyamadığım duygusu vardı içimde. Zaten kendi kendime, varlıklarını ima eden birşey-

lerin, birilerinin, gizlenmiş bir manevi varlığın olup olmadığını soruşturmakla uğraşıp duruyordum. Belki de şu kayalık, şu çalı çırpı ve karaçalılardan başka hiçbir şey de yoktu. Belki de şu "ruh" türlü şeylerin, çeşitli güçlerin işgal ettiği basit bir yer'den ibaretti. Bir ihtimalle, yalnız ve yalnız görölmedik olayların, kavgaya ve karanlıkların mekânıydı orası. Basit bir ruhsallık değil ama değişik kuvvetlerin çarpışarak harman oldukları savaş alanına benzer iç dünya. Kişilik. Demek ki "Ben" esas itibariyle birbirine denk kuvvetlerin hasımlıklarından doğan bir kördüğüm'dü. Bu kördüğümü çözerek tarafları ayırıp artık ortalıkta hiçbir şey kalmadı derken, durum bu sefer de yalnız bana karşı gösterilen basit bir manevra hâlini alıyordu.

Ah! O iç darlığı, gönül sıkıntısı gene duruyor yerli yerinde. Bu, bir varlık'ın habercisiydi. Ve bu varlık neler neler gösteriyordu! Ne tepkiler!

Bulmaya değer, tanımaya değer neler var? Her ne olursa olsun tanımanın bir yararı var mıdır? Herşeye rağmen bu bakir ormanın ev içi kadarcık bir yerini de olsa gün ışığına çıkardım. Ah, bu ormanı daha çok keşfedebilseydim, yaklaştıkça benden kaçan meçhulün sınırlarını daha da zorlayıp daraltabilseydim!

Karanlığı tepelemek ve gün ışığına çıkarmak. Ne zorlu bir iş! Bu işin mümkün olup olmadığını, meçhulün kapısını aralamak için benden ne kadar büyük, sabırlı bir çaba istendiğini soruyorum kendime. Yıkılan her duvarın ardından hemen bir yenisinin daha yükseliverdiğini görüyordum; kalın mı kalın, dağlar kadar kocaman bir karanlıklar yığını. Dahası, uçurumlara doğru atılmama da gerekiyordu. Bu bir kendine güven işi yani insanın rahatça bu işe kendini bırakıvermesi. İçimde hep bir korku, güvensizlik büyütüyorum. Her ne kadar toprağa sarılmaya uğraşsam da bütün o direnmelerime rağmen akıntı sürükleyip götürüyordu beni. Bana ne kadar acı verse de, sökölüp götürölmelere olanca gücümle dirensen de, buna kimsenin aldıracağı yoktu; akıntı yine de alıp götürüyordu beni.

Rüyamda, bir kışlanın duvarları boyunca geziniyorum. Kapının önünden geçiyorum. Arkada, hüzünlü, karanlık ve kurşunî renkte ana binalar görüyorum. Gökyüzünün kurşunî rengi binalarinkinden biraz daha açık. Kapıdan bir asker çıkıyor ya da çıkmalı çok olmuş. Onun ardınca gidiyor ve istemeden ona çarpıyorum. Dönüp bakıyor. Özür diliyorum, derisi koyu kahve rengi, melez ya da bir Hintli olmalı. Sol yanağında bir yara izi. Evet, kuşkusuz o, yine mi Schäffer. Özür falan kabul edecek gibi değil. Çarpmışız bir kere adama. Sözlerimi duyduğu bile yok. Hâl böyleyken geçip gidiyorum. Beni cezalandırmak için olanca gücüyle arkamdan ensemle bir yumruk patlatıyor. Çünkü ondan nefret ettiğim için bile bile çarptığımdan zerre kadar kuşkusu yok. Kasıtlı yapmış olmasam da, bu yine bir aşağılamaydı ona göre. Şu ucu bucağı olmayan kışla duvarı gibi katı yürekli, karanlık bir askerdirdi işte. Hep burun buruna geldiğim bu kör kuvvet, düzen ya da anlaşılması imkânsız kader ve daima, bir türlü kavrayamadığımla beslenen bir mutlak. Kimdir bu? Bunun bir başka "ben" ya da herhangi birilerinin olup olmadığını da bildiğim yok. Beni habire tedirgin eden de bu işte: Bilinmez bir tehlike, belki de hükmüne boyun eğmek zorunda olduğum budala bir kaçık. Gözle görülmez elle tutulmaz somut bir yasa. Bir jandarma. Polis değil de bir asker, çünkü o, şuur ve ahlâk yoksunu ve aynı zamanda da bir duvar gibi sağır ve kör.

Bu evi iyi tanıyorum. Epeydir buraya gelmemiştim. Fakat rüyalarımnda çok geldim. Şu minik tepenin eteklerindeki bu evde bir zamanlar annemle birlikte kalmıştım. Çevrenin karanlık bir havası var. Benimkiyle birlikte iki odadan ibaret küçük, beyaz bir ev. Pencерem hemen hemen toprakla bir hizada ve yamaca bakıyor. Kararmış kapkacaklarıyla kirli mutfaktan odamı bir koridor ayırıyor. Koridorun öte ucunda annemin odası ve belki de bir üçüncü oda daha vardı.

Rüyalarımnda bu evi her görüşümde beni bir tedirginlik kaplar. Sanki bir süreden beri bu ev daha da toprağa gömülmüş, pen-

cerelerle duvarlar ıslak toprak altında kalmış gibi. Durmadan çökmekte ve su baskınına hazır bir hâlde. Bütün çevresi tehlikelerle kuşatılmış.

Annemi görmeye mi gelmiştim acaba? Karımla birlikte evin önünde bulunduğum bir gündü bu. Öyle ki, bir bakıyorum karımın ta kendisi, bir de bakıyorum ki karım değil de annem. Böyle, bir karım, bir annem olarak görünüyor. Kızım da vardır; o da, bir bakıyorum bugünkü gibi, bir de bakıyorum rüyamda bu evde oturduğum günlerdeki gibi altı yaşında oluveriyor. Rüyanın sonlarına doğru annem artık kesinlikle görünmüyor ve mini minnacık karım kalıyor geride. Fakat bu evde otururken ne kadar da çok mutluyduk, diyorum. (Kendi kötümserliğimle olduğu kadar onunkiyile de başetmek istiyordum tabii.) Çok, çok mutlu. Ev, temizliği yanında sobasıyla hem nemden uzak, hem de sıcaktı. Toprakla koyun koyuna olan duvarların, her ne kadar ıslak olsalar bile ılık ve rahatlatıcı bir yumuşaklığı vardı. Dostlarımız eksik değildi. Her istediğimiz zaman onları gidip görüyor ve yuvamızın sıcaklığına dönüyorduk. Yol oldukça çamur ve çamurun rengi de koyu kahve rengiydi. Her iki taraf çayır ve ağaçlarla kaplıydı. Fakat gökyüzü hep kapalı, ağaçların yaprakları ve otların hâli yürekler acısıydı. Karım, küçük kızım ve ben, el ele, yüksek bir tepeye kıvrım kıvrım çıkan yolu tırmanıyoruz. (Bir başkası da var mıydı acaba? Bana var gibi geliyordu da. Tabii tabii, vardı, belli belirsiz, gölge gibi, ince bir adam; anlaşılmaz, kısık bir ses.) Ayaklarımız sakız gibi çamura yapıştığından kolay kolay yürüemiyoruz. Eğer ilerleyebilseydik yol nereye varırdı, bilmiyorum. Bu rüyada ve daha öncekilerde gördüğüm bu şehri hatırlıyorum. Temiz ve sade, küçücük bahçeli evleriyle ta tepenin zirvesinde kurulmuş bir şehir. Daha da ileride, tepeden tepeye bir asma köprü gibi, traversleri olmayan ve boşlukta sallanan bir demiryolunun olduğunu biliyorum. Trenle yapılan bu hava yolculuğu bir başka rüyamda da geçmişti: Kızım bana, bu yolu iyi bildiğini söylüyor: "Buradan ta Fabr  que'lere kadar sık sık giderdik" diyordu. (Bu Fabr  que'ler de kim?) Gerçekten ben de hatırlıyorum. Yol gi-

de gide yüksek çitlerin yanından geçerken iyice daralırdı. Toprak da vıcık vıcık ıslak, gökyüzü hep kapalı ve ışıksızdı.

Buralardan ayrılmadan önce, son olarak bir defa daha görmek için eski evimize doğru iniyoruz. Bir değişiklik var burada, bir değişiklik vaaar. Bu bizim olmasına her zamanki bizim ev de, hemen yanbaşındaki yamaca yaslanmış, bizimkinden başkası değilse de yabancı bir ev işte. Yine de, evi karşısından görelim diye aşağıya iniyoruz: Bu hem bizim ev, hem de değil; yoksa bir kat daha fazla mıydı? Üst katın pencereleri olabildiğince zarif, ev baştan başa bembeyaz, pencerelerden aydınlık akıyor, içeriden ışık fışkırıyor; ama kimsecikler de yok. Fışkıran bu ışık selinin içerde her yeri kasıp kavuran yangından ileri geldiğini fark ediyorum. Ev beyaza boğulmuş, pencereler ateş kırmızısı, çevre oldukça karanlık ve gökyüzü de hemen hemen kapkara.

Bunca hayal, görüntü, söz; bunca insan, çehre birbiriyle harman olmuş, karmakarışık bir durumda. Bütün bunlar aşağı yukarı bilinen şeylerse de, bütününü bizzat kendileri de değil, belki de yeni baştan tanıyıp keşfetmem gereken karmakarışık mesaj yığını, temel meselelerimde de bir arpa boyu kadarcık bile ilerlememe yol vermeyen şeyler. Nedir beni sarıp sarmalayan bunca şey? Ben kimim? Şu "ben, ben" denilen miyim ben; eğer öyleyse bu "ben" ile nereye gidiyorum? Yapıp ettiğim nedir, hem ben burada ne yapıyorum, ne yapmalıyım? Sürekli bunları sorup durdum kendime; ayaklarım hep o duvarın önünde çakılıp kaldı. Hep kapalı çıktı çaldığım kapılar. Bir anahtar da bulamadım gitti. Kendim için yeşertip hazırlamam gereken cevabı bekleyip duruyorum. Bir türlü gelmeyen mucizenin yolunu gözleyip duruyorum. Öyle görünüyor ki, ellerim yine bomboş kalacak. Fakat bir gerekçe büyötmeli, bir sebep bulmalı, yoksa aklım darmadağın olacak.

Kadın, evimin kapısını ardına kadar açtı. Yaralarımı iyileştirmeye geldiğim yer burası. Kapıda onu görünce şaşırdım. Yüzü

öylesine güzel, öylesine taze ki! "Burada olduğumu hekime, şuna buna, hiç kimseye duyurmamalı!" diyorum. Kadın bana geliyor, çünkü ben ona aitim ve çünkü onun evi, onun odasıyım ben. Gönlümün kapısını ardına kadar açıyorum o girsin diye. Onu içeri almalıyım. Evimin kapısı ona her an açık.

Kısacık, berrak bir rüya: Gördüklerim hep renkli. Uçsuz bucaksız bir ovada, raylar üstünde yağ gibi kayan üstü açık bir vagona dikiliyorum. Tepemde, dupduru ve masmavi bir gökyüzü. Sağım solum yeşillik. Önümde ta ufukların ötesinde güneşle kukulaşan altın sarısı başaklar denizi. İp gibi, daracık bir yol kırılını yarıp geçiyor.

Hem sanık, hem de savcıyım. Sanık sandalyesinde savunmam yapıyorum. Bu, kendini suçlayarak savunma yapan adam ben miyim? Hayır, başka biri. Oldukça güçlü kuvvetli, yanağından kan damlayan, kısa boylu bile sayılabilen sanık-suçlayıcı, sanık sandalyesini doldururken, aynı sandalyenin önüne geçerek bağırıp çağırıyordu. Sandalye, kirli ve buruşuk sebzelerin sergilendiği bir satıcı tezgahıydı: Patates, pancar, salatalık falan, sanki pazar kurulmuş, yeryüzünün renk harmanı dersiniz.

Sanık-suçlayıcı bir kadını suçlandırıyordu. Çünkü bu kadın, ülkedeki hayatın tıklarında gittiğini söylemekle yalan söylüyor ve sanığın bu ülkeye kara çalmış olduğunu belirtmiş oluyordu. İşte bu yüzden kadın yargılanmalıydı. Doğrusu, sanık-suçlayıcının saldırıları oldukça hararetliydi. Kendini savunmaya uğraşan kadının saçları siyahtı. Zayıf nahif kadıncağız siyah bir şalla örtünmüştü.

Satmak istemediği hâlde, aldığım sebzelerin parasını zorla vermeye uğraştığım bu satıcı kadın beni başka bir rüyamda haşlamıştı. İşte o siyah saçlı, mecalsiz kadındı bu. Anlaşıyor ki, biz-zat kendi kendini suçlayan sanık bendim; fakat bu kadın kimdi ve sebzelere n'olmuştu?

Ben, çocukları öldüren bir katilim. Tek suçlu da değilim ha! Beckette de aynı cinayetten suçlu, üçüncü oyun yazarı. Belki Pinter ya da Genet'ydi eriyip yok olan, kurşunî fakat bulutsuz bir gökte gerçekten kaybolup gittiğini görüyorum. Beckette hiç üzülmeyen cinayetlerini kabul ediyor. Yüreği taş gibi, eğer engellenmezse daha başka çocukları da öldürecek. Ben önüne geçilemez bir suçluluk duygusuyla perişan, pişmanlık acılarıyla kıvrıyorum. Bununla beraber ben çocuk öldürmedim. Daha doğrusu, belki içimden öldürmek istedim; çünkü, içimde öldürmek isteyen biri yanında öldürmeyi istemeyen biri daha vardı. Kimdi öyleyse o? Fakat, düşündüklerimi yapmadım. Çocukları her öldürüşümde polisi çağırıyordum; bu durum, dalgınlıkla yaptığımı gösterir. Ve işte, gerçekten benim çağırmamla gelen polisin siyah arabası ve beni suçlayan kadın da ortada. İşte şu önümde ve sağımda bütün bir Seine Nehri boyunca uzanan ekili topraklar. Ve yine topraktan fışkıran filizler ve hatta yemyeşil yapraklarıyla incici çiçeğinin bembeyaz goncaları.

Zavallı adamın kocaman ayakkabıları vardı. Bu kocaman ayakkabılar yüzünden sık sık birbirlerine bağırıp çağırdılar, zavallı baba, ayakkabıları sevmiyordu ve biz o zaman, şu kalabalığın arasında, Büyük Postahane'nin ardındaydık ikimiz de. İkinci karısı, baldızı, kayını Michou ve Tanase, hepsi ölmüş. Her ne kadar on dokuz yıldan beri ölüye de hayatım sürükleyen babama çok acıdım. O oyun kâğıtları ne oldu bilmiyorum, onlarla, elinde kâğıtlarla ölüyordu; ve işte kanlı canlı, yapayalnız, kimsesiz ve mahzun, kendinde değildi. Seine Nehri ya da Dambduvitza'nın yanıbaşındaki postahaneye, belki de antikacılara, o kalabalığa girmiş olmalı. Seine Nehri miydi, Dambouvitzta mıydı? İşte Posta Sarayı, zavallı, aptal ihtiyar. İşte sonunda bir araba, lokantaya gidebilmek için bir taksi gerekiyor. Taksi durağının nerede olduğunu biliyorum ve bu daracık hastahane koridorlarından geçiyorum. Solda Seine Nehri ve ben yaşlı hastaların üstünden atlamak zorunda kalıyorum; koridoru geçince bir sokakta kalakalıyorum:

Artık daha ileri gidilemiyor, o zaman Posta Sarayı'yla Dambouvitz'a ya da Seine Nehri'nin yanıbaşındaki kalabalıkta bulunan babamın yanına dönüyorum.

Onlar öldüler diyorum size. Hem annem, hem sevdiğim, hem şu zavallı kaptan, Buruians'nın hokkabazı ve sen ey baba, garip fukara!

Rüyalarımda, Seine Nehri kıyısında öylesine büyük ve yoğun bir kalabalık var ki, kalabalığın arasından bir ressam bana:

"1938'deyiz, düşünüyor musun, 1938! İnkılap daha dün gibi. Şehirde oturanlar hâlâ o büyük 1789'un güçlü soluğunu duyuyorlar" diyor, "Fransa, işte hâlâ dimdik, bu cesur insanlar o inkılaba inanıyorlar" diye sürdürüyor sözünü bu yağlı boya ressamı. "İşte 1938'deyiz. Fransızlar ne kadar da cıvıl cıvıl, zeki. Hele şükür ki 1938'i yaşıyoruz ve 1945 daha gelmedi. Bak hele şu 1945'lerin Fransızlarına, hepsi hayvanlar gibi, ne kadar da ezilmişler! Yaaa, gördün mü 1945'lerin Fransızlarını, aydınlarını, iğrenç sersemelerini!" diye tamamlıyor sözünü ressam. Yanımda bavullar, Seine kıyısında bir otele gitmek için tren ya da metronun gelmesini bekliyorum. Yıl 1938, yaşayan bir Paris. Ya 1945, ya 1950, Paris çoktan ölmüş. Kuğunun şarkısı, şu kirli Seine Nehri üstünde kuğunun son şarkısı. 1938'de mi, 1950'de mi bildiğim falan yok, bavullarımı yanıma koymuş bekliyorum. Bekliyorum... Biri gelip almalı bavullarımı.

İşte bu da bulanık, karmakarışık bir hikâye. Bütün aile pastırma gibi sıkışmış durumdayız. Karım, annem, altısındaki kızım; annem, babam, teyzem ve bir de büyük annem var galiba. Benimle konuşanın annem olmadığını öğreniyorum; bana annemin öldüğünü söyleyen karım ve kızcağızım da birer öksüz. Hepimiz bir salkım üzümün taneleri gibi birbirimize sokulmuş, bir arabanın üstünde ayaktayız ve araba yağ gibi kayıyor. Demek ki şu görünen kız benim altısındaki kızım; fakat gerçek kızıma benzemiyor, onun bembeyaz bir yüzü, kocaman, doğulu, Mısırlı gözleri

vardı. Annemin öldüğünü, artık onun yerini karımın doldurduğunu anlayınca içimde devasız bir sızı hissediyorum. Olanca gayretimi harcayıp annemin henüz otuzuna basmışken öldüğünü hatırlıyorum. Önümde koskocaman bir boşluk, gözlerim karar-mış, acılarım da bir iken bin olmuş. Öylesine uzun zamandır yapayalnız, anneciğim olmadan yaşayayım ve sonra anneciğimin ölümünü, babamın dünya değiştirdiğini başka bir kadın gelip bana haber versin? Babam? O öldü, fakat onu bir piri fani olarak görüyordum zaten (gerçekten babam onsekiz yıldır ölüydü); karımın bana, kızımın bir öksüz olduğunu söylemesinden çok mutsuzum; bu pekâlâ karımın çoktandır ölü olduğu anlamına da gelir. Artık pek iyi bilmiyorum; bu ölen babam mı, yoksa ben miyim, işte bunu sorup duruyorum kendi kendime. Yuvarlanmaya devam ediyoruz. Üzüm salkımının temelleri gibi birkaç kelle düşüyor. Rüyamda bir an geliyor ki, ailemedikleri birer birer kaybettigimi anlıyorum. Ustura ağzı gibi keskin bir acılıkla farkına vardığım hâlde; üstelik olanca bilincimle bunları bilip dururken bu gidenlerin acısını, ıstırabını nasıl duymamazlıktan gelebilirim. Hayat artık önceki gibi olabilir mi. Sahne dışarıda geçiyor: Karanlık bir manzara, içinden çıkılmaz bir orman. Bizi birleştiren zeminin ölü görünmesine bakmayın siz, yaşıyor o. Biliyor musunuz, gittikçe dibe doğru kıpır kıpır çöküyor bu zemin. Sağdaki bu basık ev, renkli toprak da. Hep birden yutulduğumuz bir mahzende miyiz yoksa?

Bundan sonra bu özel hastahaneye asla bir daha gelmeyeceğim. Et yemezlerin ocağı burası. Bunları bir tür pintilik, gösterişten ibaret bir çilecilik, tiksindirici bir ahlâk ve mide bulandırıcı bir yutturmaca. Tabiiilik mi, hak getire. İki haftadır ordayım ve bana şaşıp kalıyorlar. El âlem gibi olmamak, hastalanmamak, kendini kötü hissetmemek bir rezalet sayılıyor. Bu özel hastahane sağlıklı ya da daha doğrusu hastalık hastalarına göre bir yer. Tansiyon düşüklüğü, zaafiyet, baş dönmesi gibi şeyler var bende. Ne olursa olsun burada durmamalıyım. Eğer, olağan, makul bir

hastalığım olsaymış o zaman beni hastahaneye kabul ederlermiş; ah tabiî, tabiî efendim; orta hâlli, el âlem gibi olmamak bir cinayettir. Tabiî, bir cinayet. Herşeye rağmen Doktor L. Hanım, gönüller sultanı L. Hanım hiç de kötü bir doktor değil doğrusu. Bana, önemli birşeyiniz yok, diyor. Beden sağlığınız, asabi durumunuz tıkrında, diye ekliyor. (Bu düşük tansiyonla da mı!) Kelimelere basa basa psikolojik hâlimin hiç de kötü olmadığını anlattı. Yaratılışa uygun yaşamak gerekiyor. Bu "yaratılış" denilen şey nedir? Ona kalırsa orta kararlılıktan ibaret, başka hiçbir şey değil; yani budalalık, körü körüne taklit, ikiyüzlülük, "tamam efendimcilik" herkes gibi duyup düşünme, körler ülkesinde bir gözünü yumma işi. Bir gözünü yumarak herkes gibi olma ahlâkı insan yapısına uymasa da başkalarına karşı bir korunma zırhı oluyor: İnsanın nefsindeki tehlikeler, fırtınalar, kasırgalar, girdap ve felaketlerle, insanın varoluşundaki kabulü imkânsız ölüm, bütün bunlar bir cehennem olup çıkıyor. Nereden bakılırsa bakılsın cennetin kırıntısı bile yok. Ne olursa olsun burada uzun süre kalınmamalı. Çünkü, ilk günler insan kendini şöyle böyle sürüklüyor fakat ilk haftayla birlikte yapılan tahlillerin tuzluluğu çekilir gibi değil doğrusu. Bu berbat handa, yolcuların önüne sürülen hesap pusulasındaki o hinoğlu hin hancı suratının unutulması imkânsız. İnsanları aptallaştıran, kendilerini iyi ahlâk örneği diye yutturan bir ahlâkın, kısacası, mümkün olan en ince sanat ahlâksızlığının kahinlik yuvası. Doktor L. Hanım, sıradan ve herkesinki gibi olmayan herşeyi hor görüyor, inkâr ediyor. Böyleyken doktor hanımın bizzat kendi mesleği olan ruh hekimliği denen şey normal olmayan insanların yüzü suyu hürmetine varlığını sürdürüyor. İşin garibi ruh hastaları sayesinde hayat bulmuş ve gelişmiş bir meslek onunki. L. Hanım'a "Ondört onbeş gündür hastahanenizde yatan biri üçüncü bir bunalım krizine daha girse ne yaparsınız?" diye sordum. Bana, "Müdahale edilip bir hastahaneye yollanır" diye karşılık verdi. Demek ki burası bir hastahane değil de ruhsal rahatsızlıkları olanların derdini açıp, gelip geçtiği, tarifeleri de oldukça tuzlu bir han. Akıllılığın eşekçesi deni-

len şey işte bu olmalı. Yani her derde deva bir tür çilehane, diye-
te çekilme yeri, allamelğin hınzırcası. Alt tarafı elmadan yapılan
bir kap yemeğin dışında herşeyin yasaklandığı bir mutfak. Üste-
lik bunca ham haşal şeyler de mide ve barsaklara ağrı sokuyor. Ve
sen tut bu sefer de elmayı perhizlilere yasakla. Bütün bunlara rağ-
men Doktor L. Hanım bütün meyvelerin herkese ve hatta perhiz-
lilere bile iyi geldiğine dair kocaman bir kitap yazıyor. Tabii ben
bu elmacı kadının o ilmî tarafsızlığını hazmedeyim derken mide
fesadına uğradım. Saf kesim insanların kanaatkârlığından yarar-
lanıp elmacılıkla palazlanan bu tüccar ocağının sakinleri böyle az
yeyip içmekle, perhizle şifa bulacaklarını akıllarına koymuşlar
bir kere. Birbirinin yanında kat kat binalar dikilmiş, bahçede ha-
rıl harıl zerzevat yetiştiriliyor, işler tıkırında, hastahanenin tom-
bulluğu da fena değil, fakat hizmetçi kadınlara verdikleri ücret de
kıtlıktan kalma. Perhiz de çok garip doğrusu, çünkü beslenme iş-
leri bedavaya geliyor. Burada çıtı pıtı, bir deri bir kemik, çirkin
mi çirkin, hinoğlu hin, evde kalmış bir kız kurusu yöneticiymiş.
Acıması falan da yok ha! İnsan çaresiz kalıp da eline düşmeye
görsün; kazara iki gün daha yatmak zorunda kalsan, senden bire
bin ister ve bu ücreti de oradaki hastaların elbirliği edip araların-
da para toplamasıyla ancak ödeyebilirsin. Demek istediğim, onda
öyle kapağı açılmadık meslek sırları var ki yenilir yutulur gibi de-
ğil. Hekimlerin kendi aralarında, hemşire ya da hastalarla ilgili
olsun her mahrem şeyi anlatmaları zorunlu mudur sanki? Dok-
tor Z.'ye bu tür mahremiyet saldırılarının yersiz olduğunu söyle-
dim. İstediğim evde, neresi olursa olsun masaj; hangi laboratuvar
olursa olsun tahlil yaptırıp gönlümün çektiği macunu hazırlattı-
rabilirim pekâlâ. Z. bir psikologtur ve bana biraz daha dürüst,
açık sözlü geldi. Ona bütün düşündüklerimi, o hapishane gardi-
yanlarının açgözlülüklerini bir bir anlattım. Bunların yaptığı,
bozgunculuğun efsane çapında olanı, dedim. Eğer dürüstlük al-
datmacalarının perdelediği bir edepsizlik, alçaklıklarının dışında
herşeyin horlanması ve pespayeliklerin yutturulması olmasaydı,
burası yine de bütününüyle kaygılandırıcı bir yer sayılmaz derdim,

diye de ekledim. Vaziyeti idare etmek, insanın ruhsal yapısına zıt tavırlar ve anlayış yokluğu, yani bütün bu kusurlar hekimlerden uzak şeyler olmalı.

Z., anlattığım bütün bu eleştirileri yayımlamak niyetinde olup olmadığını sordu bana.

Ona, evet, dedim. Bana dikkat etmem, ihtiyatlı olmam gerektiğini, bunun benim için hiç de hoş olmayabileceğini söyledi. Önerine bir engel çıkacak olursa duraklayıp gerilemez onlar, dedi. Böylece de bana gözdağı vermiş oldu. Her ne kadar Tanrı eleştirilebilirse de utanmazlıklar, küçük burjuva tamahkârlıkları ve insanlık için yapılan sağlık hizmetleri (!) eleştirilemez.

İşte o anda, Z.'nin ne mal olduğu içime doğdu. Nasıl da vakit öldürüyorum burada. Eğer bunca anlatılan şeyler azıcık da olsa işe yarasa, onların kendilerine gelmelerine vesile olsaydı, aza kanaat ederek iyileşmeye yönelmiş olacaktı. Buradaki tavırlardan gitgide tedirgin olmaya başladım. İç rahatsızlıklarımın palazlanıp gelişmesinden başka bir kârın olmadı. Bayağılıklar hiç de ustaca bir savunma biçimi değil, her önünüze gelene yutturulmıyor. Zoraki bir ciddilikle çile çeken insan gösterileri, üstüne üstlük ahlâk taklitçiliğine tuz biber eken zengin yönetici çalımlarındaki kazanma hırsının verdiği burukluk, bendeki huzursuzluğu artırmaya yarıyor sadece. Herşey sırtıp su yüzüne çıkıyor. Bütün meseleler yeniden ayaklanıyor. Bütün hayaletler, anne, baba ve ötekiler birbiri ardınca sökün ediyor ve asıl çıkmazlar boy gösteriyor. Bütün çıkmazların her biri, kişinin kendine has bir yapıda. Hiçbirinin halledilebilir bir yanı yok. Bunlar geliştikçe daha çok kördüğüm hâline geliyor. Her defasında çözmeye uğraşıyorum ve bundan vazgeçmemeliyim. İlgi çekici de oluyor hani, bu karanlık götürecek beni ışığa. Ne kadar az olursa olsun, insan kendini tanıyıp ayakta duracak hâle gelmesiyle insanları ve dünyanın gidişini kavramaya başlıyor. Şimdi bütün bunlar da lâf mı, diyeceksiniz. Değil efendim, değil. Ortada üstesinden gelinmeyen böyle bir kördüğüm, iç sıkıntısı, tam tamına halledilemeyen bir belâ olduğu sürece, bir lâftan ibaret değil bunca söz. Akşam

olur olmaz başlıyor, uyanıyor herşey. Sarhoşluğun hiçbir şeyi hallettiği yok. Psikoloğun da elinden birşey gelmiyor. Güç yetirilemiyor buna.

Rüyanın sonlarına doğru babamın benimkilere benzeyen siyah ayakkabılarını görünce; ya da benimkiler onunki gibi oluyordu; bir gülmedir tutturduk. Gülmeyi başlatmakla babama yaklaşmış ve ona yaranmış oluyordum. Anlayacağınız, baba oğul barışmasının rüyası bu. Onun bunca ölünün arasında, eli böğründe, garip ve kimsesiz, çaresiz, dünyadan uzak, kaybolmuş olduğunu hissediyordum. Dünya kadar insan, uçurumun dibinde, yalnızlığıyla sarmışlardı babamı.

Bunca sebze, geçkin meyve, dünya kadar tohum ve bu kadar çok toprak da ne oluyor, deniyordu. Öylesine bol filiz, tomurcuk. Bir çifte işleyişin olduğu söyleniyordu: Bunlardan biri gündüzleri varlık özünün ipuçlarını perdeleyip gözlerden siliyor, ötekiyse iç dünyalarımızda, rüyalarımızda elinden geldiğince bu perdeleri sıyrıp aralıyor. Bir tür çifte sansür: Biri uyanıkken, biri de uyurken işliyor. Birinin kapattığını öteki deşiyor. Ortada bir bilinçsizliğin farkında olmayış var. Rüyalarda, tohumun toprağı yarıp çıktığı gibi, nazik bir zorlamayla sızıp çıkan birşeyler var. Sanki rüya bununla, bizim pek önemsemediğimiz şeyleri vurgularken, onları değiştirip gerçeğin özünü saklamak istiyor gibi. Ve işin garibi, gerçeğin püf noktası da, rüyanın perdeleme telâşına rağmen, onun kapatmasına inat, sahnenin işte bu ayrıntı cinsinden küçük şeylerin, bu unsurların, bu filizlerin sezdirip anlattıklarıdır.

O geridekini, arkadakini bilmek. En önemlisi de işte bu.

Gerekçesi sadece bir "belki" olup, önümde yükselen bu aşılmaz duvarları delip geçme, ya da yıkıp yerle bir etme isteğiyle kuduruyorum. Akıl, varlık karmaşasını, yani kaosu bizden gizlemek için yükseltiyor bu duvarları. "Niye?" dersiniz, bu duvarların ardında evrensel kaos ve yokluk, "hiçlik" var da ondan. Hiçbir şey

yok arkasında duvarların. Onlar, bir şeyler yapmayı başarabildiğimiz şu dünyayla "boşluk" arasına çekilmiş sınırlardır.

İçimin cehennemidir bu. Artık bunun bir cehennem olduğunu biliyorum.

Uçsuz bucaksız bir karanlık. Bir tür sisli, ne olduğu bilinmeyen bir belirsizlik, aydınlatmayan kirlili bir ışık, çatlamaya hazır bir kafa; ya da bir doğuş, bir başlangıç. Kendini yeniden toparlayan bir hiçlik'in bildirisi ya da bir tohum, bir doğuş mu? Başlangıç kılığına bürünmüş bitiş (mi acaba?).

Kendi nefsim tutkunluğumla başkası için duyduğum sevgi arasında parçalanmış durumdayım. Benim hüzünlü hikâyem, cehennemim bu. Başkaları uğruna nefsimi hoşnut kılmaktan vazgeçecek gücüm olmadığı gibi, nefsim için başkalarını gözden çıkartabilmek de elimden gelmiyor. Kendimi ikna edebilseydim, nefsimin de, başkalarının da önemli olmadıklarına inanacaktım. Hiçbir değer, hiçbir gereklilik olmayacaktı. Kendi kendime boşuna söyleyip duruyorum; sevgi borçlu olduğum insanları sevgimden yoksun etmeye dayanamıyorum. Nefsimi sevmekten vazgeçmeye de gücüm yetmez. Yine de bu hâl uzun zaman süreceğe benzemez.

Bu duruma göre Doktor Z.'nin söylediğine bakılırsa, herşeye rağmen bu kilitlenmede bir tür dünyasından geçmişlik var. Aslında birazcık kısıntı, nefes diretme, hatta buna yoksunluk bile denmez, bir tür kıt kanaat beslenmeye benzer birşey bu. Dahası bana; "Sizin bir kışlaya benzediğiniz bile söylenebilir" diyor. İyice yumuşatılmış bir kışla, diye karşılık verdim; zenginlere göre kışla hoş bir yer değilse de, kaygısız bir yer ve pahalı. Söylendiğine ve benim de fark ettiğime göre İsviçre'de yoksul olmak bir günah, bir ayıp, bir ahlâksızlıktır. Hâli vakti yerinde adamlar itibar edilmeye hak kazanmışlar. Böylelikle de onurlandırılıp zenginlikleri ödüllendirilmiş oluyor. Yoksullar da cezalandırılmış oluyorlar ta-

biî; cezalandırılmakla borçludur onlar. Gerçekte de aynen öyle oluyor: Ormanda, fakirler için daha uzak bir yerde senatoryum var. Burasını hep o aynı aile işletir. Her zaman sert bir disiplin var. Toplu hâlde koğuşlarda yatılır. Herkes, hep birlikte beden hareketleri yapmak zorundadır. Sıralanarak yürüyüş yapılır. Genellikle çerçöp arasında yalın ayak yürürlerken şarkı söylemek zorundadırlar. Hep birlikte banyo yaparlar. Oysa zenginlerin banyo ve masaj işleri özel ve çok naziktir. Uzun sözün kısası cezalandırılma; kışla dediğin ortaklık böyle olur işte. Yoksullar ilgi ve saygıyı hak etmiş değiller ki. Kışla budur, dünyadan el etek çekme bile değildir artık bu. Totaliter rejimlerdeki gibi imtiyazlar yanında kalabalıklara has bir sıhhiye onbaşısının kırılcılığı ve bütünüyle toplama kamplarındaki gibi değilse de hemen hemen aynı mayadan yoğurulmuş bir ahlâkın hakim olduğu, nezaketle şöyle böyle ülfet etmiş usuller var.

Yazma işinin zor bir yerindeyim. Karanlık üç oda. Yarı karanlıkta erimiş mobilyaların kenar çizgileri seçilmiyor. Birkaç karaltı, gölge, karmakarışık sesler, sızınla konuşurken ne söyledikleri ayırt edilemeyen kişiler. Odaların açıldığı toprak yol kaskatı. Bu evdeki odaların en büyüğünde esmer bir kadını takip ediyorum. Yaşlı bir kadın, annem mi acaba, yine de olsa olsa annemdir. Yerleştiğim koltuğun arkalığı siyah. Kadın oldukça neşeli, bana da sevgi gösteriyor. Kapıya doğru birkaç adım gidiyor, hemen başımı çevirip arkama bakıyorum. Yüzünün ifadesi birdenbire değişti. Sıkıntılı olduğu kadar bana da kızıyor. Siyah saçlarının altındaki bakışı sertleşti. Giyimi de siyah. Siyah çantasını açınca ortalığa bir sürü, çeşit çeşit beyaz haplar dökülüyor. Zehirleyici haplar. Çantayı çevirip boşaltıyorum. Odanın içi ve hatta kapının önündeki yol bile yüzlerce binlerce hapla doldu. Bir yandan hapları toplarken kadının almasını da önlüyorum. Tek tek hepsini toplamalı, bir tanecik olsun bırakmamalıyım. Emekleyerek her yeri, odanın içini, masanın altını, bütün köşe bucağı, yolu arıyorum. O, birini bile almamalı; çünkü, bu hapların en küçüğü de

olsa insanın işi biter. Kadın bana, paramparça edecek bir canavar gibi bakarken sövüp saymaktan da geri kalmıyor.

Birkaç tablo kırıntısı. Başında şapkası, elinde çantasıyla zayıf bir kadının yanındayım. Elbiseleri siyah mıydı, kolyesi var mıydı? Bu kadın yaşıyla başıyla, birden şapşallaşıverdi, çünkü eskilerden biri bana ara sıra; "Herşeyin bir zevali vardır. Gün gelecek, bizim aile de çekip gidecek" derdi. Bu kadın da önceleri oldukça kibardı. Otuz ya da kırkında olmalı. Şu gün oldu, onu hâlâ kibar buluyorum. Temsilini görmeye gittiğim oyunlarımdan birini sahneye koyuyor. Sahnede oynanıyormuşçasına bir eda var herkeste. Başrolü, oyunu ezberleyecek kadar zamanı olmayan M. oynuyor. Söylediklerini anlamaya zorluyorum kendimi ama sadece konuşur gibi yapıyor. Söylediği kelimelerin anlamları boşaltılmış gibi ya da sözler ifadelerinden sıyrılmış. Öfkeyle, çekip gitmeye kalkıyorum. Bana geliyorlar, M. özür diliyor, zamanlarının kalmadığını, kadının ödünç verdiği parayı hak etmek için alelacele oyunun sahnelenmesi gerektiğini falan anlatıyor; yanındaki tasdikçileriyle birlikte kadının ailesi bir anda iflas edip deliriyor (dünya bu, biri kaybeder öteki kazanır). Kadının yakınları epeyce zengin. Hanımefendi şehrin bütün bir mahallesinin sahibesi. Bu aileden biri kaybedip delirince payından yoksun kalıyor, mülkünü kaybediyor, uçuruma yuvarlanma tehlikesiyle burun buruna geliyor. İşte o zaman, aileden hâlâ kaybetmemiş biri (bu zat özellikle hep o amcadır) kaybedilen payı satın alıyor. Öyle görünüyor ki, kaybetmeyen yalnız o amca. Kaybetmemek hep onun harcı gibidir.

Bir haritada bana, onlara ait uçsuz bucaksız bir mahalle gösterdiler. Elden çıkarılma tehlikesiyle başbaşa olan yerlere birer çarpı işareti konarak karaya boyanmıştı. Yeniden satın alınarak kurtarılan yerler de enlemesine taranmıştı. Kadının kaybetme ihtimali olan yerleri de ayrıca gösterdiler: (Bütün hikâye buydu.) Amcanın yerleri oralar demek ki, dikenli telle çevrilmiş. Ne zamana kadar sürer gider bu böyle? Ne kadar zaman?

Bu kadın bir zamanlar zeki ve kibardı. Şimdiyse yalnız kibarlığı kalmış, aklını kaybedip alıklaşmış. Zarif halleri hâlâ onu değiştirebilir. Al işte, birdenbire zarıflığını de kaybedip dışarı çıkmak için salonun merdivenlerini adımlarken başını sağa sola, seyircilere doğru döndürmeye başlıyor; oyundan ne kadar hoşlanmadığını anlatmak için ipe sapa gelmez küfürler savurmaya başlıyor. Tabii benim yazdığım oyun bu. Hem de kendisinin sahnelediği oyun. Bir taraftan yapıyor, bir taraftan yıkıyor. Felaketine koşuyor.

Tam benim önümde durup, oyunumla ilgili berbat şeyler söylüyor. Bana, yani oyunun yazarına. Üstelik nezaketi de yok. Bu yaptıkları düpedüz budalalık. Kibarlığın zerresi bile kalmamış. İyice düştüğü kesin. Bütün bu olanları o amca bey nasıl düzeltecek? Kaybedilenler nasıl telafi edilir: Üstündeki evlerle birlikte kaymaya hazır bir toprak. Dikenli teller tutabilecek mi?

Filozof kelimelerle düşünür; ressam resim yaparak. Resim ressamın düşünce biçimi, düşüncesidir. Mimari ya da bilimler de düşüncenin değişik, özel biçimlerini kurarlar.

Bu durum, gerçeğin başka başka görüntüler içinde, sayısız ve benzersiz mizaçlarla ve bu mizaçlar da kendi yapılarına uygun, her biri kendine has ayrı ayrı eğilimlerle araçlarla dünyalarını yeniden kurup yansıttıkları hakikatini oldukça basit bir biçimde ortaya koyuyor. Somut ya da soyut; felsefe, edebiyat, matematik, mimari, müzik gibi gerçeğin ifade biçimlerindeki kişilikler öylesine çok, değişik ve katmerli ki (çünkü, yaratma ve anlatım kol kola gelişir). Değişik ifade sistemlerinin varoluş sebebi budur ve işte bu yüzden de birçok dil (=anlatım) vardır.

Filozof düşündüğü, ressam çizdiği zaman; birincisi felsefe üzerine düşünce yürütür, ikincisi de resimle kendine sorular yöneltir. Düşünce yürütmek ve resim çizmek, düşünmenin bu biçimleriyle insanın kendini sorgulamasıdır.

Bana göre bir yazar, şöyle ya da böyle, yazarken düşünen adamdır. Aynı zamanda tiyatro eseri genellikle tiyatroyla ilgili

bir düşünce çalışması gibidir. Oyundaki sözler, hareketler insanın bizzat kendisini ve gerçeğini araştırma, anlama ve anlatma tarzıdır.

Edebiyat ve özellikle dram dili, herkesin anlayabileceği bir yapıda ve başka bir anlatım gibi tek çizgili, çıplak değildir. Soyut, hayali, görülmemişin yansıması ve fakat aynı zamanda canlı, kaynaşan bir yapıdaki bu düşünce etkili ve geçerlidir de. Yani kuralı düşünce dili kadar düzenli olmayan bir araştırma aletidir bu dil. Demek istediğim şu: Çoğunlukla bir oyun yazarken, yazarın bazı düşünceleri vardır ya da ortada belirli bir kararı olmalıdır. Üstelik daha iyi anlatmak, düşünce ya da teorilerin açıklamaları için, sahne görüntülerinin yanında bir düşünce dünyası kurulması gereğine de inanılıyor.

Ortada olan şu ki, dil anlaşılmaz, karmaşık bir hâle geliyor. Anlam bakımından en yüklü olanı genellikle sanatçının dili. Hangi düşüncenin dışında ya da üstünde olacaktı, neyi aşacaktı, bütün bunlar anlayamadığım, açıklıktan uzak bir dil. Oysa, değişik düşünce sistemlerini mayalandıran, palazlandıran da sanatçının dili. Hem de görme tarzını kazandırırken yeni bir mantığı da yaratıyor. İdeolojiler, toplum bilimleri ve estetik, sanat eserlerinden besleniyor. Bütün kültür felsefeleri hemen hemen aynı kaynaklardan emzirilmişlerdir. Yazarların tanımadıkları ya da geçmişin eserlerindeki kapalı, anlaşılmaz ruh dünyasının dikkate alınmadığı bir düşünce teorisi de yok ortada. Aksi hâlde yenilik adına hiçbir şey olmayacaktı. Her anlama, kendi nefsim ve dünya ile her karşılaşma, dünyanın maddesinde benim bir tür yansımam, kendimi ortaya çıkarmam, yeni bir biçim, oluşum tarzı ve belirli bir mimariyle görünmem olduğuna göre, birşeyleri tanıma, ayırt etme demek olan bu yenilik, şüphesiz aynı zamanda bir yapımcılıktır da.

Bütün bunları özetlersek, sanatçı niyetinin yalnız ardında ve üstünde bir düşünce barındırılmadığı gibi, doğruluğunu göstermek zorunda olduğu bir düşüncesinin de bulunmadığını söyleyebiliriz.

Her tanıma insanın kendini yansıtmaya başladığına göre, aynı zamanda bir dünyanın bulunması ve kuruluşudur. Gerçekte şairin kafasında bir imkân olarak ya da yeryüzüne çıkmaya hazır tohumlar hâlinde düşünceler var tabii. Bu düşünceler, yapıları kendi başlarına buyruk bir soyut düşünce olan yaratmanın kendine has tarzıyla serpilip gelişiyorlar.

Bütün bir dünya kendini kurmakta ya da sanatçı onu yazdıkça, onu düşündükçe kendiliğinden perdelerini aralamaktadır.

Fakat, Raymond Queneau daha önce bütün bunları açık, basit ve nükteli bir biçimde şöyle söylemişti: "İnsan, demir dövmekle demirci, yazmakla da yazar olur."

Hemen hemen her zaman bir olay, bir eşya, ya da insanla ilgili bir karara varma, bir düşünce sahibi olma konusunda elim kolum bağlı, imkânsızlıklarla kuşatılmış bir durumdayım. Yorumlama, değerlendirme işi olan herşeyde öyle bir tercih yapıyor ki, daha çok, arzu edilen seçilmiş oluyor: Öyle bir sınırlandırma yapılmıştır ki, herşey ortadan silindikten sonra sadece benim istediğim şey kalmış oluyor geride. Bu kişinin, şu eşyanın, ya da o olayın bana, gönlümce görünmesini sağlayan bir şey'dir söz konusu. Böylece iddiamı, sözde seçimimi koyuyorum ortaya. Çünkü, bu bana uyuyor, şu yaklaşım gönlümü hoş ediyor, isteğime uyuyor, vicdanımı rahata erdiliyor. Çıkar gözetmeyen adil bir yargının değil de hoşla giden bir seçimin yapıldığını biliyorum: Bu durumda her değerlendirmenin, her yargılamamın paramparça olduğunu, her açıklamanın, her yorumun eriyip yok olduğunu hissediyorum içimde. Eğer istiyorsam haklı gerekçelerim de vardır. İşte bu yüzden bir karara varmakta kendimi yetkili bulmayı, haklı olmayı nefsimin istemesi yetmiyor. Nefsim arzularını zorla kabul ettirmede, bencilliğimin yetersiz kalması yanında, titizlik ve kuruntularım da oldukça fazla. Nefsimi adil bir şekilde yargılamaya gücüm yetmiyor.

Dışındaki, ya da içinde bulunduğum konularda, herhangi birşeyi olsun, bir insanı olsun zorlamak bana iyi gelmiyor. Şüp-

hesiz ben hem verasetle getirdiklerimle hem de beni kuşatan ve özümdekilerle yoğrulmuşum. Günün filozofu bize, bunun çok iyi olduğunu söylüyor sadece.

Öyleyse bu duruma göre, bunca şeylere verdiğim anlam ve bunlardan çıkardığım sonuçlar, yorumlar benim kendi benliğimin bir yansıması oluyor. Daha özel bir yaklaşımla denebilir ki, birşeyin, bir işin, bir olayın bende uyandırdığı her anlam, sınıfımın, nefsimin, tutkularımın ilgi ve yararının bir göstergesi oluyor. Bu, şu demeye geliyor ki, şüphesiz (günümüzde de söylendiği gibi) bu olayı, şu varlığı ya da o kişiyi niyetimin kılığına büründürüp bana uygun bir anlam kazandırıyorum: Öyle ki, aslında bile bile olma-makla beraber ona kendisinininkini değil de gönlüme hoş gelen bir çehre giydiriyorum. Varlık ve olaylara, görülüp hayal edilebilen, uygun anlamlardan biri veriliyorsa da, bu aynı zamanda birinin (o anlamlardan birini seçenin) niyetini de yüklenmiş oluyor.

Nasıl tarafsız olunur? Nasıl adil olunur? Nasıl doğru olunur? Hakikat nasıl söylenir? Ne yapmalı ki benim istediğim, yönlendirerek zorladığım değil de, "gerçek", "hakikat" boy göstere. Bu dilek, bu gereklilik bütünüyle felsefe dışı bir konu, felsefe dışı bir yaklaşım mıdır? Hakikatin değil de, nefsimdeki yorum tarzının etkisinde bulunduğumu bildiğim için, herkesin ve kendi şuuru-mun kişisel oluşunun farkına vardığımdan ötürü kararsızım. Bu yüzden elimden gelen, kendime uygun olsa da olmasa da, şöyle ya da böyle kişisel bir yorum yapmaktan, bir hüküm vermekten kaçınmak oluyor sadece. Yalnız istediğim olsun diye, niyetimin, bencilliğimin, bana (ya da bir başkasına) ait yaşama ve minnet duygularıyla kişiselliğimin yansıması olan bir gerçeği kabule zorluyorum kendimi. Bir başkasının kişisellik, duygu ve arzuları da pekâlâ benimkiler değerindedir. (Fizik, matematik gibi saf müsbet bilimler de ruh yapımıza uygunluğu ölçüsünde şahsidir-ler. Aynı zamanda tercihlerin çeşitli oluşu yüzünden ve insan mantığının yapısına uygun bir biçimde kendini veren saf gerçek'e ait matematik ve fizikle ilgili kaygılar da bunu dile getiriyor. Böyle olmakla beraber, ilk niyetlerin, kaba duyguların; siyaset, top-

lum ve duygularla ilgili yorumlamaların imkân verdiği ya da engellediği ölçüde (matematik, fizik, kimya vb.) saf müsbet bilimler kesinlik kazanıyorlar. Demek ki hissilikten uzak olma, akli yapıya uygunluk esas. Tartışmaya açık, evrensel uzlaşmanın biricik alanı müsbet ilimlerdir. Bunların hepsi biliniyor elbette, onun için sözünü ettiğim ruh bilimi de sadece budur.

Hem kendi kişiselliğimden (hem başkalarınınkinden), hem de dış etkenlerle oluşturulup kişisel bir tarzda yoğurulmuş "iç benliğim" yanında; iç güçlerle etkilenip belirlenerek edinilmiş bir de "dış benliğim" in olduğunu (işte bu da nesnel bir gerçekliktir) iyice farkındayım. Bu kördüğüm hâlindeki özne-nesne meselesinin bizi götürüp bıraktığı yer, sadece bir Yeni Eflatunculuk'tur (düşünceler=saf ruhsal öz'ler, cevherler=gerçekten nesnel olan hakikat'ler); ciddi bir şüpheyile birlikte buna inanmaya hazırım, çünkü benim arzum, benliğim yine de oradadır.

Akıl, zırdeliliğin ta kendisi, bir derece alttaki akılsa sadece delilik.

Yeni Roman Üzerine

Bu ekolün romancıları benim yerime hayal ediyor ve yazıyorlar. Sinemada olduğu gibi tutkunum ona. (Söz gelimi tiyatro bana oldukça az ve hayali özgürlük tanıyor.)

Benlikle altbenlik arası ilişkilerin anlatımı beni her tür hareket serbestliğinden yoksun kılıyor; benim için yapılacak hiçbir şey kalmayınca da hayal gücüm tükeniyor, eşya ve dış oluşlarla elim ayağım bağlanıyor. Romantik ve tuhaf bir aleme kapatmaya kalkışıyorlar beni bu sefer.

Okuyorum: "İşte bir kapı!" kapıyı pekâlâ görüyorum. Bu: "Kapıyı açmak için kilitteki anahtarı bir el çeviriyor" diye geliştirilince, bir eli, bir kilidi ve dönen bir anahtarı çok iyi görüyorum. Eee, daha fazla söze gerek yok artık. Ve hatta, daha fazlası benim

görmemi engelliyor; bu durumda da insan ancak burnunun ucunu görür: Artık ortada perspektif falan kalmaz. Eldeki tek bakış ise, hayali dolu dizgin koyvermektir şimdi.

Çok çok uzaklardan geliyordum. Karanlık şehirleri bir bir dolaşmıştım. Hakikati söylüyordum (Hangi hakikati ve kime?) Bulduğum artık lime lime olmuş, sisli darbı mesellerden ibaretti.

Az önce bitirdiğim bir geziden işte yeni dönüyorum ve sonunda o geziyi yeniden düşünüyorum. Hemen hemen kapkara, kirli nehirlerde yüzen bir geminin güvertesindeki denizci gibiyim. Kirli sulara bulunduğundan, geminin her yeri, kaptan köşküne kadar kararmış. Kichinev Limanı'na inince o kadını yeniden görüyorum. (Acaba beni mi bekliyordu? Döneceğimi biliyor muydu?..)

"Param var" diyorum ona "haydi çarşıda gezelim. Para mı dedin, banka çeki mi dedin, hepsinden istediğin kadar var. Yine eskisi gibi olabiliriz." Bunun üzerine ağlamaya başlıyor ve ben de onu teselli edemiyorum. Oldukça da yaşlanmış, onu kucaklıyorum. O da el âlemin arasında üryan püryan. Boynunda inci kolyesi ve cildi de yanık, koyu kestane renginde. Sevgiyle kollarımda sıkıp olanca gücümle kucaklıyorum. Umutsuzca: "Seni seviyorum" diyorum ona, "ikimiz de yeniden birer öğretmen olacağız...Sil gözlerinin yaşını, yalvarırım sana, içine akıtma gözyaşlarını."

Zaman zaman, o da çok az ya, rüyamda ikinci bir rüya daha görüyorum. Bu ikinci rüyalar hemen hemen sürekli uyuduğum bir hayat oluyor. Rüya da rüyanın bir yerinde uyanıyor ve o kadını görüyordum.

Ruhun derinliklerinden birdenbire fışkırıveren hoş ve uğurlu büyük simgeler, çarpıcı, ters ve kötü bir etki yapıyor gibi geliyor bana. Benimki çok çok özel bir şuur mu acaba?

Şöyle: Tabii olarak, rüyalardaki baba görüntüsü iyilik, uğur ve kılavuzlukla yorumlanır; benimkiyse aksine canavar ve zorba. Schäffer, ekmek satıcısı adam, bale öğreticisi falan, bunlar da işte birer babadır baba olmalarına ama aynı zamanda birer zorba-

dırlar. Gelelim diğerlerine, mesela ateşi ele alalım. Ateş ışıktır, arınmadır, hayat, ihtişam, güneş falandır. Bana göreyse aynı zamanda ölümün ilk habercisidir de: Rüyamda annem alevlerin ortasında kalmıştır ve ben de bir türlü onun elinden tutup çekemiyorum. Her tarafından kanlar sızmaya başlıyor, ertesi gün de ölüyor. Yine rüyalarımından birinde ihtiyar dayıcığım yanan bir evde kalmıştır. Hastalanır ve üç ay sonra o da ölür.

Toprak nimetin simgesidir, çamurdur, batmayı ve kokuşmayı anlatır, hem de beni dehşete salan ölümün kucağıdır. Birçoklarına göre evlerin mahzenleri, bodrumları, yuvanın simgesidir de benim için, tersine, mezarı ifade eder. Rüyamda bir evin bodrumunda olduğum zaman ıslak toprak üstünde kan ter içinde kalmış bulurum kendimi. Toprak bana ana kucağı değildir. Çürütücüdür. Direndiğim, karşı koyduğumdur o.

Suyun bendeki anlamı ne bolluk, ne huzur, ne de arılıktır. Genellikle bana kirli gibi gelir. İç sıkıntıları verir. Su boğucu olmanın yanında, en azından kirletir, bozar (kirlenme ve bozulma ise ölümün dış gıcırdatmasıdır).

İnsanların çoğu rüyalarını anlatmaya kalkınca yorumlamaya ve açıklamaya koyuluveriyorlar. Rüyalarına şunu bunu sokuşturup bozuyorlar.

Rüya en çıplak biçimiyle anlatılması ya da resmedilmesi gereken bir hikayedir, bir haldir. Demek istediğim rüya anlatılmalı, ondan bir tablo yapılmalıdır. O bir nutuk değil, resimdir, surettir.

Aynı Kişiyle, Schäffer'le Üç Rüya:

I

Arabanın kapısını itip indim. Başımda her zamanki yazlık şapka, sol kolumun altında ekmek var. Gazeteciyle kol kola gidiyoruz. Loş geçitte on oniki adım kadar ilerledik, sonra binalar

yüzünden hemen hemen karanlık bir avluya çıktık. Dört bir yanda yüksek pencereleriyle altışar katlı bloklar. Oturanlar balkonlara dirseklerini dayamış, kırk kırkbeş yaşlarında bir adamın çocuklara yaptırdığı beden hareketlerini seyrediyorlardı. Çalıştırıcı beşinci katta, benim az solumda, önümdeki pencerelerden birindeydi. Zemindeki pencerelerin yanı yerlerine kadar gelen, yere çok yakın bir ağ gerilmişti. Ağın üstünde de sadece birisi çok küçük olmak üzere, hemen hemen yetişkin denecek yaşta çocuklar vardı. Çocuklar, birçokları ana babaları olan seyircilerin şaşkın, zavallı ve pohpohlayıcı bakışları altında pencerelerden atlamak zorundaydılar. En büyük tehlike ağa atlamak değildi. Çünkü, ağda oturmak için sıralar vardı ve çocuklar ağa düşüp zıpladıktan sonra sıralara oturmak zorundaydılar. Sıralar dolunca atlayanlar ise ağda zıpladıktan sonra sıralardaki arkadaşlarının omuzlarına oturuyorlardı. Böyle böyle üç sıra çocuktan iki sırası omuzlara oturmuş oluyorlardı.

Karşımızdaki son katın pencerelerinin birinde bizimki, jimnastik öğretmeni ayakta duruyordu. Ağa atlamamak için sessizce direnip kafa tutan onüç ondört yaşlarında bir kız çocuğu görülüyordu. Öğretmen kızı kendine doğru çekti, kızın vücudu uzanmıştı, bizimki çocuğu koluna yatırınca kızla burun buruna geldi. Tutup kızı dudaklarından uzun uzun öptü, sonra da onu ağa fırlattı. Zavallı çocuk üçüncü sıranın üstüne, tam da yerine oturakaldı. Daha sonra çocuklar öğretmenin istediği gibi, zorla itilmeden, başarıyla atladılar. Sonlara doğru dört beş yaşlarında iki çocuk karınlarının üstüne düştüler ağa, bu yüzden de zıplamalarından sonra oturmaları gereken yerlere oturamadılar. Öğretmen küçüklere kızdı, homurdandı, inip onları cezalandıracağını söyledi. Bu durumu yüksek sesle kınadım ve üstteki sıranın daha önce dolmuş olmasından ötürü oturmanın hemen hemen imkânsız olduğunu söyledim. "Bu kadar yüksek bir yerden adeta düşüp parçalanmaları içinmiş gibi bu çocuklar nasıl fırlatılır? Bu çalışma ve gösteriler çocukları acımasız, donuk beyinli, beş para etmez bir hâle getirmek için yapılıyor" diye sözlerimi tamamladım.

Benim gibi düşünen yalnız gazeteciydi. Her ne olursa olsun bütün bu insanların önünde sözlerimi açıkça desteklemek için pek yalnızdı. Fakat Lolotte, gözü açılmış edebiyatçı bir kadın, yalnız o düşüncelerinde cesurdu.

Jimnastik öğretmenini gerçekten iniyor, benim bulunduğum ve üst katlara giden merdivenin birinci basamağının solundaki karanlık dehlizden çıkıyordu. Ona yaklaştım, ince bir zevkle çok iyi giyinmiş bir adamdı bu. Kılı kılına ve çok iyi kesilmiş mavi bir denizci takımı giymişti. Şapkasızdı ve tabii briyantinden olacak, pırıl pırıl parlayan siyah saçları incecik bir deri hâline gelinceye kadar özene bezene taranmıştı. Ortanın biraz üstünde, bir yetmiş civarında zarif bir endamı, gözdağı ve güven verici bir edası vardı. İki basamaklı küçük sekiyi geçince yaklaştım ona, fakat o da tereddüt etmeden, suçluluk hissi göstermeden ve üstelik küstah ve alaycı bir tavırla bana doğru geliyordu. Avluya çıkan merdivenin alt basamağında eli trabzanda durdu. Burun burunaydık şimdi, her iki yanağında bulunan viski rengindeki kocaman yanık lekelerini görebilecek kadar yakınındaydım. Kendisi kusurlu olmasına rağmen sanki ben suçluymuşum gibi davranıyordu.

"Siz bir çocuk kasabısınız" dedim.

"Eğitimciyim" diye karşılık verdi. "Eskrim öğretmenini ve eğitimcimim. Çocukları istediğim gibi yetiştiriyorum. Her eğitim serttir."

Pencerelerdeki ana babalar hiçbir tavır ve niyet belirtmeden, bir kelime olsun birşey söylemeden dinliyorlardı. Onların bu kayıtsızlığı kanımı dondurdu.

"Eğitim değil, düpedüz işkence bu." Lolotte'ü gösterip, "Madam da benim gibi düşünüyor" dedim.

Birdenbire kızıyla birlikte yanımda bitiveren ekmek satıcısı, jimnastik öğretmenini gösterip, bilgiç bir edayla:

"Öğretmen haklı!" diyor. "Çocukları sert disipline alıştırmalı ve akrobasiyi öğretmeli."

"Faşist!" diye karşılık veriyorum ekmekçiye. Sonra öğretmene dönüp:

"Eğitici lisansınız da yok. Bu insanların iyi niyetini kötüye kullanıyorsunuz. Ben de arkadaşım da gazeteciyiz, bütün bunları yazacağız. Ayrıca, yetkililere de hemen telefon edeceğim."

Öğretmen bana sırtarak bakıyordu:

"Bana hiçbir şey yapamazsınız, herkesi tanıyorum. Söz dinlemeyip de bu işe burnunu sokan gazeteleri kapattırıp, yazarlarımı da kovduracağım. Ve sizi, sizi de ezeceğim. Benim kim olduğumdan haberiniz yok galiba. Schâffer'im ben, Schâffer!"

"Pekâlâ, görürüz!" diyorum. "Görürüz!" Ve ben bu işi unutuyorum tabii.

II

Schâffer'le bir kere daha karşılaşma fırsatı buldum; yeniden tanıma acısını tattım. Bu sefer artık, o eski güçlü hâli yoktu. Ne de olsa polisle başı dertteydi. Benim yüzümden değil tabii, çünkü, onu artık hiç düşünmemiştim. Unutmuştum onu; şikâyet etmek aklımdan bile geçmedi.

Schâffer'i büyük bir şehrin Opéra Meydanı'nda gördüm. Yüzündeki yanık lekelerini siyah bir sakal kapatmıştı. Şüphesiz tanınmak istemiyordu. Bale öğretmeni idi ve dünyanın her yerinde milleti adına gösteriler yapıyordu. Böyle bir görevle dünyanın şurasına burasına yollanması, onun dışarıdayken bile ceza evinde yaşar gibi bir gün geçirmesini önleyemiyordu. Her defasında topluluğun gösteri yaptığı tiyatro ya da opera salonu polis ve makiNELİ tüfekli askerlerle kuşatılıyordu. Gösteri biter bitmez Schâffer'e yüklenip kelepçeliyorlar ve başka bir şehirde yeni bir oyun ya da temsilin gösterileceği güne kadar ceza evine atıyorlardı. Böylece resmi görevliler, gösteriler tamamlanıncaya kadar onu göz altında tutarak sonra serbest bırakıyorlar ve daha sonra da kaçırmayacaklarına dair söz veren yabancı ülke polislerine sıkı tedbirlerle yolluyorlardı.

Kocaman, bomboş bir meydanda polislerle kuşatılmıştı.

"Niye tutuklandın?" diye sordum.

"Çünkü" dedi Schäffer bastonuna dayanarak (bacağı çok mu sakattı acaba? lyice topallıyor muydu?) "çünkü, çocukken küçük kardeşimi bıçaklayarak öldürmüştüm. Şimdi bu açığa çıktı."

"Bir çocuk sorumlu olmaz ki."

"Küçük bir çizik olsaydı elbette birşey çıkmazdı bu işten. Fakat testereyle biçip ortasından ikiye bölmüştüm. Bu yüzden de bağışlanacak gibi değil tabii; çok ağır bir ceza verildi. Bir daha böyle birşey yapmamdan korkulduğu için müebbede mahkum ettiler. Hem ünlü, hem de lekeli olmak oldukça tuhaf bir durum. Dünyanın dört bucağını dolaşırken bu kadar insanın meraklı bakışlarını üzerinizde hissetmeniz sıkıcı oluyor. Anlayacağınız, tutukluyum; polis, zincirler ve kelepçeler; tiyatrodan, operadan, meydanlarda, her yerde yoldaş oldular bana." Polis kordonunun ardında opera merdivenlerine doğru koşan yüzlerce genç kıızı gösterirken "Bunca balerini yetiştirdiğime göre oldukça güçlüyüm güçlü olmasına da, aynı zamanda da kötürüm bir hâldeyim" dedi bana.

III

Schäffer'i üçüncü görüşümde yıldızı hala sönük, hep birilerinin kaçan, gizlenmek zorunda kalan bir hali vardı. Bir lanetliydi o.

Bir kapıyla delinmiş kocaman bir duvarın önündeydim. Bu kapı ne işe yarıyordu acaba? Duvarın bu tarafındaki çamurlu yerin aksine öte yanında hiçbir şey yoktu. Nereden geldiğimi de bilmiyorum artık. Buraya, bu duvarın önüne muhakkak ki çok uzaklardan gelmiş olmalıydım. Ne paltom vardı ne de şapkam. Yağmur altında tir tir titrerken, dizlerime kadar da çamura batmış durumdaydım. Barınabileceğim bir karaltı bile yokken, bir de şu evi terk etme düşüncesi... Birdenbire aklıma Lolotte geldi. Bir telefon kulübesi bulunca onu çağıracağım, diyorum kendi kendime, arabasıyla gelir beni bulur. Fakat böyle bir ha-

vada telefon nerede bulunur? Hiç olmazsa sırtımı koruyayım diye duvara dayanıyordum. Turist miydim? Bu çamurlu ve karanlık ülke de neresiydi? Ve işte, hemen şu anda trenle aşağıya doğru indiğim aklıma gelince ünlü ve lanetli Schaffer'le birlikte seyahat ettiğimi hatırlıyorum. Sanki onu ben davet etmişim gibi. Çamurlu ve boş meydan birdenbire proleter ve milislerle doldu; yani kana susamışlıkları ve kötü niyetleri gözlerinden okunan bir kısmı proleter, bir kısmı da milis görüntüsündeki insanlarla.

Kara, uzun cübbesi ve geniş kenarlı kocaman silindir şapkasıyla uzun, kara sakallı bir haham ya da bir öğretmen, şarkı söyleyerek ilerlerken, kendisinininki gibi uzun, kara cübbeleri, silindir şapkaları, kara sakalları ve kağıttan bigudileriyle küçük, Yahudi çocuklarından oluşmuş bir sınıf da onun ardınca gidiyordu.

Schaffer'i hemen tanıdım. Ne maskara herif! Bu: Öylesine acınacak, çarpılmış bir durumdaydı ki! Bunca yoksunluklar içinde bile yaşamak istiyordu.

"Schaffer!" diye bağırdım ona.

Hiç tınmadı bile. Veletleriyle şarkı ve ilahi söyleyerek yürümeyi sürdürüyordu. Tam da yanımdan geçiyordu, bunu fırsat bilip cübbesinin kolundan yakaladım.

"Şşşt!" diyordu "şşt!" Ona fısıltıyla:

"Sizi tanıdım" diyorum. "Siz bu, Tanrı tanımaz ve Marksist ülkedesiniz ha; nasıl olup da bu çocuklarla dua etmeye, ilâhi söylemeye izin vermişler! Hayret!"

"Ooo! Çoktan halledildi o iş. İncil âyetleri ya da Davut'un mezarımları yerine komünist partisi bildirisini okuyor bu çocuklar."

"Öyle ama sizin ilkelerinize zıt. Siz çocuklara din düşmanı olmayı öğretiyorsunuz."

"Yoo!" dedi Schaffer, "çünkü şarkısının sözleri İbranice. Anlamıyor, sadece ezbere okuyorlar. Bu yüzden din açısından bir sakınca yoktur. Böylelikle, hemen hemen vaziyet kurtarılmış oluyor. Ben de bu kılığa girdim işte. Şşşt!" dedi. Sakallı ve cübbeli çocuklarıyla, yağmur altında çekip gitti.

Kendisini hiç mi hiç sevmiyorsam da Schäffer'in bu düşüşü, itibarını kaybetmesi beni öyle perişan etti ki, dehşetten tüylerim diken diken oldu. (Hey gözüne tükürdüğüm kahpe dünya hey!" Öskelendikçe, üzülükçe daha da kan tepeme çıkıyor, kapkara bir alemde, her yere lanet yağıdırıyorum.)

Yelkenleri suya indirir indirmez, tartışmalarımda olsun, tartışmalarımda olsun sürekli bir çıkmaza düşüyorum. Çünkü, haklı ya da haksız olduğumu ayırt etme işi beni allak bullak edip içimi sızlatıyor. Bununla birlikte tarafsızlığımı kaybetmeden kendi şahsiyetimin olsun, başkalarınınkinin olsun olanca gerçekliğini gösteriyorum. Şahsilik gerçeği çarpıtıyor ve tanınmaz hâle getiriyor. Ama, yine de herkesin pekala farkında olduğu gibi, kahrolası şahsi çıkarların, doyumsuzlukların; adaletli, kar gözetmez, ah-lâk titizlikleriyle perdelenen köklü bir bencilliğin kemikleşmesidir söz konusu olan. İnsanların çoğu bir tavır aldıklarında, bir tarafı, bir çıkarı onayladıklarında, zaaflarını, utanç verici niyetlerini, tahakküm tutkularını ve açgözlülüklerini belli etmiyorlar. Demek ki bunca ideolojilerin ardında şahsi hırslar, kötü niyetler; bizi aldatmaması gerektiği halde, sahte yüceliklerin doğurduğu, çürütücü kalp bir tavrın değerleri var... Ya da, bütün istek ve tutkuların haklılığını, doğruluğunu kabul et.

Ve işte, yalan ortaya çıkar çıkmaz, ardından da cinayet çapında bir suç sökün ediveriyor: Bu cinayet, bizzat kendine karşı yalan söylemek, kendi öz gerçekliği yanında eşyanın içyüzüyle karşılaştığı zaman ortaya çıkan bilinç, nefsi arasında uyum sağlıyamamaktır. Sonuç olarak mesele şu: Kişinin kendi içvarlığı ile objektif gerçekliği barıştırmak, yani yalan söylememek.

Olay, gerçek, benim ona yakıştırdığım, istediğim ya da verebildiğim anlamdan ibaret kalıyor sadece.

Fakat lâf olsun diye bir anlam vermeyi de istemezdim doğrusu. Bir şey demeye getirmemek... Baskı yapmayı, zorlamayı sevmem, kendime baskı yapılması da hiç hoşuma gitmez.

Zorba, fırlıdak gibi ikide bir düşünce ve karar değiştirir. Hesaba kitaba gelmeyecek kadar sayısız maskelerin altında hep bir Kible'sizlik vardır.

Ünlü bir siyasetçi, tarihin yaprakları hilecidir, diyordu. Bütün insanları, onların saflıkların kullanıp oynatıyor tarih. Her şey başka bir biçimde olup bitmede. Hiçbir zaman böyle, öğrendiğimiz gibi değil. Düşünceler tarih boyunca hayat bulmuyor da, tarih düşünceleri kullanıp eskitiyor, hatta hatta o düşüncenin tersine gidiyor hep. Gerçekten şunu istediğini sanıp, başka birşeyi istemek ve yanılmasının farkına varmayıp, gerçek istediğinin o olduğuna inanmak... olup biten bu işte. Düşünceler, duyguların saptırmasından ve kendilerini haklı çıkardıktan sonra boy veren tutku maskelerinin hüsn-ü kuruntularından ibaret oluyordu.

Rüyamda bana "Sırları çözüp açacak bir anahtarınız olmadığı gibi, rüyalarınızdaki soruların cevabı da yok sizde. Öyleyse rüyaya yatınız" deniyor. Uykuya yatıyorum ve rüya içinde gördüğüm rüyada, kesin, açıklayıcı rüyayı görüyorum. Rüyamda uyanıyorum. Birkaç kat içiçe olan bu rüyada, işte şimdi "Biliyorum," uçsuz bucaksız, huzur ve mutluluk dolu bir sevinç içindeyim. Uyanıyorum, gerçekten içiçe gördüğüm bütün rüya katlarından çıkarak uyanıyorum; birbiri içinde rüya gördüğümü, herşeyi açıklayan, insanın içini, gerçeği anlama konusunda doyuruculuğuyla ısıtıp rahatlatan rüyayı gördüğümü de hatırlıyorum; ama bu rüyada gördüklerimden hiçbir şey aklımda kalmamış. Bir rüya daha görüyorum, bir kere daha herşeyi açıklıyor, aydınlığa boğuyor, fakat sonra bu kesin gerçeğin rüyası da elimden kaçıp kurtuluyor, aklımda ondan da hiçbir şey kalmıyor.

Eksiği olmayan, bütün bir hikâyeydi: Tepelerin eteklerinde küçük bahçeler, çok mu çok karanlık, loş, gevşek, ölü bir toprak ve güz günlerinin kül rengi bir göğü. Daha daha neler vardı acaba? Sezbe bahçesindeki çitin aralığından çıkan beyaz bir kedi,

herşeyin ekildiği, fakat sebze meyva adına hiçbir şeyin bulunmadığı çıplak bir bahçe (ekiliydi de bozulmuş muydu, ya da boş mu bırakılmıştı). Kedinin bir anda genç bir kız oluverdiğini fark ediyorum. Çiftlikte uzun bir masadayız, beyazlar giyinmiş genç kız, bize: "Artık nişanlımı istemiyorum. Ailemin de, onun da baskılarından kurtulup kişiliğimi geliştirmeliyim" diyor. Kuşkusuz, beyaz kedi işte bu yüzden çitin aralığından çıkıp kaçıyordu. O kaçıyor, ben de yakalamaya uğraşıyordum. Masada ona, "Yapılacak şeyi arıyor ve kendi kendime soruyorum," diyordum. Sonra bazı görüntü kırıntıları... kasketiyle bıyıklı bir köylü. Birdenbire bu köylü ben olmuş oluyorum, o da benim muhatabım; elmalar, elmalar acaba bu ağaçtan mı düştüler ki (bir tek ağaçtan mı?) Küçük bir çayırın kuşattığı elma ağacının çevresinde toplanmış olan bu adamlar bana paradan puldan söz ediyorlar, burası bir meyva bahçesi bahçe olmasına da, niye mevsim bahar ve niçin hava günlük güneşlik değil ki? Gökyüzü neden hep böyle karanlık ve kapalı?

Köylü paracıklarını sayıyor, ben de ona bakıyordum: Ben yeniden kasket ve bıyığıyla onun gibi oluyorum, sanki birbirimizin aynadaki görüntüleriyiz. Bu köylünün kim olduğunu biliyorum: Şu bizim Schäffer (sezdirici, açıklayıcı rüyamdaki rüyanın anahtarının nerede olduğu anlaşılıyor).

Bütün bu olup bitenler artık onu şaşırtmıyor. Çevresini dolışmaya kalkışmak, kışkırtmalara kapılıp onları yıkmak yerine, şimdi önünde yükselen duvarlara bakmaya alıştı gayri. Bakıp bakıp sonra da çekip gidiyor. Mürekkep şişelerini deviriyor, masa örtüleri boyanıp yapış yapış oluyor. Boşu boşuna temizlemeye uğraşıyor. Bembeyaz temizlik bezlerini, ellerini kollarını ve elbiselerini kirletip berbat ediyor. Temizlemeye uğraştıkça herşeyi daha da kirletiyor. Bakın bakın saçlarına varıncaya kadar her yeri mürekkebe boyanmış.

"O güzelim defterin sayfaları da kararmış, yazılar da artık seçilmez olmuş. Odanın tabanı da duvarlar da, kapkara, yapış yapış."

"Pek çok yazıyor ya, yazdıklarını da sevmiyor. Yazıp yazıp siliyor sadece. Hayır, kapatıyor, saklıyor. Gizliyor ve aynı zamanda onları koruyor."

"Pisliğini gömen bir kedi gibi."

Başkaları rüyalarınızı canlandırıp oyunlaştırmayı, hatıralarınızı, hayallerinizi gözle görülür hale getirip somutlaştırmayı; kişilerinizi ve dünyanızı hangi hakla türetilip kullanmayı isterler?

Oyunlaştırmalar, yoğurmalar "hakikat" midirler? Bu yoğurmalar o kadar çok ki; bunlardan edebiyat yapılıyor sadece; şiir olsun, resim olsun; dünyayı, uzayı, bütün bir zamanı dolduracak kadar çok oyun. Sadece hayali kişilerin sözü ediliyor, azıcık edebi yaratmanın yanında edebi eserlerin edebiyatı yapılıyor. Psikoloji, psikanaliz, sosyoloji, fizikötesi, estetik ve kültür felsefeleri olsun, hemen hemen hepsi hayali eserlere dayandırılmışlardır.

Rüyada, üst çenemde artık bir tek azı dişinin kaldığını görüyorum ve bu diş de hiç basmıyor, gerçekten de parmaklarımla tutup çıkarıyorum; epeyce köklü, uzun bir diş. Tekrar yerine oturup yerine sokuyorum, yeniden tutuyor.

Dostum az önce öldü. İşte bomboş masası, kitapları, fotoğrafı. Cümle alem biliyor ki, ölenlerin sayısı yaşayanlarinkini çoktan geçti. Korkup durmak yerine, ölümden bir şeyler ummayı ne zaman öğreneceğiz? Ölümde bir sevinç bulan eski Meksikalıların ruh haline ermek gerekiyor. Bütün bir insanlığın yeniden edinmek zorunda olduğu anlam bu işte. Uygarlık, bütün bir insanlık aleminin, bütün bir hayatın, tarih'in ve siyasetin üstüne alıcı bir kuş gibi tünemiş onulmaz bir yaradır. Ve çünkü biz, herşeye, elimizden gelmeyen bir hayat yükledik.

Rüyamda bir gezi. Uyanalı saatler oldu; gün ışığının göz kamaştırıcı aydınlığında rüyanın bütün görüntüleri hemen hemen

kaybolup gitmiş. Bambaşka bir geceydi bu çekip giden. Koskocaman, karanlık, iç karartıcı bir geminin güvertesi. Bize güzel bir kamara verilir mi acaba? Özellikle genel bir kamarada kalmayı hiç mi hiç istemiyorum. Fakat değil efendim, değil; burası bir gemi güvertesi değil; sadece bir rıhtım, ama üstü de kapalı, bu yüzden karanlık ya zaten. Geziye çıkamıyoruz, çünkü üç bavulumuzdan biri yanlışlıkla başka bir yere gitmiş. Ne adımı yazmış, ne de adımın baş harflerini koymuştum bavula. Bununla birlikte ilgililer böyle kayıplara hiç de alışmamışlar. Zaten herkesin bavullarda isimleri falan yazılı değil ki. Ama, acaba burası gerçekten bir rıhtım mı? Ya da aslında kocaman bir gemi güvertesinde miyiz? Eee, elbiselerimle bavulum nerede olur?

"Hele şükür, bakın orada, üstünde el yazısı bulunan bir bavul var, aradığınız bu olmalı. Gerçekten sizin servetiniz galiba bu bavul. İçinde elle yazılmış defter falan gibi, ya da başka bir şeyleriniz yok muydu?" diyor bir kadın.

Yolculuğa çıkan bir adam da:

"Bavulunuz Lyon'da olmalı. Zaten, Doğu'ya gitmek istiyorsanız Paris'ten de geçmek gerekiyor" diye söze katılıyor.

"Paris'te hava hava alanı var, var olmasına da, liman yok, herhâlde uçakla liman olan bir yere gidilmeyi kast ediyor" diyorum kendi kendime. Uçağı hiç sevmem, korkarım uçak yolculuğundan. Ama gerekirse hava yoluyla da giderim. Yine de üniformalı bu gençlerden daha korkak değilimdir.

Sonra, Paris'te gerçekten bir hava alanı var mıydı, diye kendi kendime soruyorum; liman var mıydı, yok muydu? Hatırlamaya uğraşıyorsam da bir türlü beceremiyorum.

Bunlar içiçe rüya halkalarından biri: Eni boyundan çok daha fazla olan bu gemiyle daha önceleri de yolculuk yapmıştım. Öylesine geniş ki, rüyalarımındaki son gezilerimden biriydi, gemi Boğaz'ın* iki yakasını birden yalıyordu. Bu gemiyle yapılan geziler

* Boğaz: İstanbul Boğazı. (Çev.)

her zamanki gibi böyle hoş ve güzel oluyordu. Fakat ara sıra korkutuyor, insanı kaygılandırıyordu. Manzara o kadar nefisti ki bu güzellik bir tuzağı perdeliyormuş gibi geliyordu insana.

Boğaz'ın iki yakasında koyu yeşil, yeşil koyuluğundan da çok çok daha fazla, hemen hemen siyah denebilecek kadar koyu kırmızı evler görüyorduk. Sonra birinin bize "Boğaz'm sonu, sınırı" dediği bir tür engel pat diye önümüze dikiliveriyor. Artık güvertede değil, kıyılardan birindeydim. Oradan ufku alev alev ateşe veren güneşin ışığa boğduğu öte yakayı görüyordum. Başka bir zaman, dev gibi bir geminin güvertesinde, bizi, dünya kadar insanın doldurduğu, dantelli, siyah beyazlı elbiseleri, işlemeli başlıklarıyla her yaştan evli barklı kadınların şenlik yaptıkları bir salona çıkaran perdeyi araladık.

Bu sıralar denizi göremiyordum; çünkü gemilerin ya da rıhtımın karaltısına, belki de limanın iç kısmına saklanmış olmalıydı. Bütün bir Konstantinopolis gezisi boyunca gördüğüm hiç de deniz değildi artık. Daha çok bir nehir, hemen hemen tamamını geminin kapladığı azıcık yeşil su sağda, birazcık yeşil su da solda ve sonra onları da beyaz köpükler kapatıyordu. Denizi hiç görmüş müydüm acaba?

Belki de bir filozoftu. Bu adamın caddedeyken bana söyledikleri doğru gibi:

"Hastalık olmasaydı, ölüm olmasaydı ve insanlar birbirleriyle anlaşsalar, herşey öylesine güzel ve kolay olurdu ki!"

"Ve güneş hiç batmasa, hava hep ılıman olsaydı!"

"Oh... Bu kadarını da istemek pek fazla olurdu belki!"

Şu anda hep birlikte söylüyoruz. Susuzluk ve açlık. Hâlini açığa vurmadaki derin iç sıkıntısının ifadesi olan bu ilk an geçip gitmiştir. Kişilikler somutlaşınca, karabasanlar elle tutulur gözle görülür bir hâle gelince artık tanınmaz olurlar. İnsanlar onları tanımaktan korkar, kimse bunları anlamaya yanaşmaz.

Günümüzde, gitgide, eleştirinin bir tek amacı var sanılıyor: Eseri inkar etmek ve çürütmek. Psikolojik eser için "Bu bir psikoloji dersinden ibaret" denip küçültülerek; sosyolojik eser için de "Sosyoloji dersi veriyor" denilerek, üstelik bir sosyolog tarafından, eser toplumsal plânda kısırlaştırılıyor. Taşıdığı genel düşüncelerle üne kavuşan bir eser ya özetlenerek basite indirgenir ya da ününden yararlanıp siyasal bir yapıya, ideolojiye âlet edilmek istenir: Söz gelimi Marksizme ya da şuna buna...

Aslında bir eser küçültülemez, özetlenemez. Eser, zaman selinin götürdüklerinden sonra ya da sosyoloji, psikanaliz, ekonomi, ideoloji, siyaset ve felsefe sistemlerine rağmen geride kalanın tamamıdır.

İşte böylelikle eleştiri, bir eseri gün ışığına çıkaracağı yerde kendi konumunu vurgulayarak onu gölgede bırakıyor. Önemli olan, bir eserin kimliğinin açıklığa kavuşturulmasının neye yarayıp yaramadığı değil; peşinde koştukları doğrusu çok daha başka birşey: Bu, eleştirmenlerin kendi yerlerini, eleştirinin ne kadar önemli olduğunu pekiştirme derdidir.

Günümüz eleştirisinin sürdürdüğü yanlışlık Taine'in yanlışlığının tekrarından ibaret. Fakat bu sadece bir Taine dayanışması değil, ondan daha az olmamakla birlikte, bir başka Taine olarak, gerektikçe Marks'ta birleşmek. "Bilindiği gibi eser" diyordu Taine, "bir çevrenin, bir çağın, bir ırkın ürünüdür." Bu yeni Taineciler, yani Marksistler de "Eser, bir sınıfın, bir toplumun, bir zamanın ürünüdür" diyorlar. Birçok eser ve hatta bütün eserler zamanlarının ürünüdürler. (Eee, başka şeyler, zaman dışı olanlar da var; fakat bu başka bir mesele tabii.) Pekâlâ efendim, değişik eserler nasıl çıkıyor öyleyse? Bu, zamanında Taine'e yöneltilmiş bir itirazdır ve günümüz Taineci eleştirmenleri için de geçerlidir. Eserin konumunun araştırılması onun daha iyi anlaşılması için önemli ve yararlıdır elbette; konum denilen şey başka, eser başkadır. Eser konumu çevresinde boğulmak, parçalanmak isteniyor. Eğer insan eserin kalıcı gücünü bilseydi, bu durumda "Kaaa-

tiller!" diye bağırmaktan kendini alamazdı. Belirli bir süre sonra konum önemini kaybediyor, kendini koyverip pelteleşiyor; sonunda eserin kendi kişiliğiyle sanatın o, sapasağlam abidesi kalıyor geriye. Işın garibi konum'un hiçliğini de biliyor onlar.

Aşk, insanın kendini aşka, sevgiye kaptırması anlamına gelir. Birine benzemeyi kabullenmek, bir ölçüde boyun eğme zevkine de, acının lezzetine de aldırış etmeden benliğimizden vazgeçmektir. Şöyle böyle acı çekeceğine, az ya da çok yokluğunuzdan ötürü öleceğine göre, birini kendinizden yoksun etmemek için kendinizi vermek. Valéry'nin tarifi: "Hayalî bir ihtiyacı karşılamak için birine sahip olmak." Benimkinden çok uzak bir açıklama.

Bu yanlış bir tarif ya da tam bir Batılı bakışı. (Çünkü bu sevmenin tam tersidir. Gerçek aşk, birine sahip oluş değil, kendini ona veriş, ona feda edıştır.) Bunlar öyle düşünüyorlar ki, söz gelimi Fransızlar sevmiyor, kendilerini kaptırmıyor, hürriyetlerine tutunup ona sahip olmak istiyorlar. İnsan olarak varoluş'la, birine sahip oluş arasında uyuşmaları imkânsız çok büyük bir zıtlık bulunduğunu bilmek istemiyorlar. Sonunda olup olacağı kişilerin kendi kendilerine sevişememeleri, başkalarını sevmemeleri; kendilerinden de başkalarından da iğrenmeleri, aynı şekilde başkalarının da bu duruma düşmeleri oldu. Fransızlar artık sahip olma tutkusundan başka birşey bilmedikleri için sevmiyorlar.

Şu nokta gün gibi ortaya çıkıyor ki, insan bir başkasına ait olmak, bir araç, bir âlet olmak korkusuyla başkasından kaçıyor, tiksiniyor. İşte Fransız kısrırlığı, kendini siyasal bir tavırla ortaya koyma bencilliği budur. Bu siyaset mantığı bir iki cümleyle özetlenebilir: Sevmek, kendini vermekse bu benim için bir baş belâsıdır; o zaman da sevmekle ıstırap çekmek arasında bir fark kalmaz, ikisi de aynı kapıya çıkar... bu katmerli pintilik, küçük burjuvalık, solculuğun dürüstlüğü, şefkati adına yapıyor üstelik. Sağcısında da tiksindirmelerin cesareti vardı ve pazarlıksız bir ahlâkın gereğinin yapılmasına hiç de can atılmıyordu.

Arkadaşlarla birlikte bir dostun evindeyiz ve Jean D. benimle konuşuyor. Benden pek yaşlı olmayan çağımızın büyük yazarlarından biridir o.

Ben çok içiyorum ya, o da benden çok içiyor. Oradakilerin hepsi içiyor zaten. Sigara dumanları ve içkinin verdiği hava içinde, gürültü patırtı, kahkahalarla geçiyor zaman. Böyle geceler aklıma gelince hatıralarda kalan yüzler bulanıklaşıyor. Yanı yöresi seçilmeyen dünya, hafızalarda benek benek delikler, karanlıklar, sanki rüyalardan kalmış gibi.

"Biliyor musunuz" diyor bana Jean, "durum kötü, berbat. Bu ayakların benimkiler olduğundan emin değilim. Ellerim titriyor, işim bitik."

Tertemiz bir uyanıklığı ve canlılığı olan bu insanları, bu aydınları epeyce uzun bir zamandan beri tanıyordum. Ama neye yarar ki. Eh, üç aşağı beş yukarı yapılması gereken de yapılabilen de bundan ibaretti işte. Eee, insan oyununu oynamaktan başka ne yapabilir. Şununla bununla üç beş gün oyalanıp çekip gitmek. Şu "Neye yarar ki!"nin hüznü beni öylesine allak bullak ediyor ki! Tamı tamına olmasa da "Neye yarar ki!"nin gerçekliğine karşı direniyorum. Öyle ki, ne kadar çok sever, düşünür, hatırlar ve yazarsam, her doğan günde gördüklerim bana o kadar inanılmaz, hepsi birer mucizeymişler gibi geliyor. O kadar ki, birşeyi ikinci bir defa aynı görüntü içinde bulamıyorum. (Her biri her gün başka başkadır.) Bununla birlikte yaz tatilinin son günlerini geçirdiğimi de biliyorum. Yarından sonra bir ihtiyarcık olacağım; kendini genç sanan biri gibi çekilmez, iğrenç olmak mı, asla. Yaşlı bir bilge olmayı da düşündüğüm yok. Daha bugünü var, yarını var, vakti gelsin hele, yine o zaman da bilinmeyen çok şeyin ortasında olacağım herhâlde. An'ın tam ortasına yerleşiyor, kendimi onun duvarlarıyla kuşatıyorum, an'ın kanatları altına sığınıyorum. Sonuç olarak an'ın içinde insan yerini pekiştirmişse; önünde otuz yıl, yirmi yıl, on yıl ya da iki gün kalmış olmasının ne önemi vardır, hepsi bir. Fakat, bilir bilmez kendimi aşağılamayı ve bu aşağılama duyusunun ayağımı kaydırmasını,

hain kollarıyla soluğumu kesmesini de istemem doğrusu. Kör ve sağır olmadan bir işaret vermeli, bir çığlık koyvermeli, gerekecek bu.

Benim için nasıl başladı bu? Hatıraların köklerini hiçbir zaman ortaya çıkaramayacağım. Fakat içimde hissettiğim, beni hem dizginleyip hem heyecanlandırarak güç kuvvet veren; ne oldukları bilinmeyen, patlamalar, tutkular, gönlümün arzuları, bağlılıkları ve iç daralmalarıyla kaynayıp duran o şey, zifiri karanlık bir kaosta, unutulmuşlar âleminde kaybolmuştur elbette. Eğer bütün yaptıklarının aslî gerekçelerini bilseydim, çalışmayı, hareketi durdurur, donar kalırdım. Sebeplerin sebebi yok. Hiç'in sebebi yok. Eğer elimden gelseydi, görebilseydim, anlayabilseydim sessizliği ve geceyi alt edebilecektim. Eğer beni yaşamaya zorlayan şeyin ne olduğu açıklanabilseydi, öyle sanıyorum ki, yaşamaktan vazgeçerdim.

Şu an yaşıyor ya da bu zamana kadar yaşamışsam, bu yok olma isteğimi yaşama susuzluğumun bastırması, kapatması yüzündendir. Bu iki istek sürekli bir çatışma hâlinde, baştan sona bir dram. Bu çatışmalar hayatımı kaygılarla, vicdani rahatsızlıklarla, suçlulukla berbat eden iç sıkıntılarımdan dramını sahneliyor. Mutlu insan, bir art düşüncesi olmadan yaşamayı seven, ölüm düşüncesinin karabasanlarından uzak ve kendisinde bir saplantı hâline gelmediğinden ötürü ölümden korkmayan kişidir. Kendimi tanımadan, kendimi anlamadan mı öleceğim?

Bir kişi olarak "Ben", fert, temel bir gerçek midir? "Ben" bir hayal, zan ya da serap mıyım? Yani: Tastamam, eksiksiz bir varlık olarak ferde değer verilip, onun göz önünde tutulması mümkün müdür? Ferde, daha az, daha çok ya da söz gelimi bir topluluk kadar dikkate alınıp değer verilebilir mi? Öte yandan topluma "daha geçerli", başat bir değer biçilebilir mi? Toplumun gerçekliği ferdinkinden daha az hayal, daha az serap sayılabilir mi?

Şayet tek başına insan olarak fert bir hayal, bir serapsa, bana öyle geliyor ki kuşkusuz toplum da bir hayal, kuruntu ve seraptır. Bu durumda bütününü akıl ve düşünce çerçevesinde değerini, gerçekliğini bulan herşey hayaldir, seraptır, yalancıkdan bir varlıktır. (Hayal, kuruntu ya da serap kelimesiyle anlatılıp tarif edilmiş olsa da.) Tek başına bir fert olarak benim "benliğim" in olsun, millet, ırk, öteki toplumlar ve bütün bir insanlık âleminin olsun, dikkate alınıp kabul edilen yalancıkdan bir varlık ya da bir yanılma, hayal olarak da olsa "somut gerçeklik" i yanında bir de hakikati, "soyut aslı" vardır.

Ben baskıların, hakim güçlerin at oynattığı bir savaş alanı, bir dörtüyl ağzı, bir karşılaşma merkezi, sayısız kavşaklardan birisiyim ve benliğimin dışındaki güçlerce belirlenip sınırlandırıldığım, hürriyetimden yoksun edildiğim ölçüde varoluşum'dan da yoksunum. (Yine de en azından, işte ben, böyle bir kavşağımı.) Fakat toplum da (toplumsal, biyolojik, fizik ve kozmik) zorlamalarla belirlenip düzenlenmiş olduğuna göre, onun da elinden gelen, aldatıcı olmayan gerçeğin araştırılacağı alana yerleştirilen kördüğümü reddetmekten ibarettir. Toplumlar da güçlerin çatışma alanıdır.

"Benlik" çevrenin sağlayıp düzenlediği konumun meyvesidir; "Biz" de daha büyük bir düzenlemenin meyvesi durumunda, yalnız daha değişik bir benlik'tir. Toplumlar da işte bu tarzda belirlenmiş, konumlandırılmışlardır. Böylece, toplum ne kadar gerçekliğe sahipse, ne kadar hayal, kuruntu ve serapsa, fert gerçekliğinin de o kadar olduğu anlaşıyor. Üstelik "benlik", fert, topluluktan çok çok daha güçlü, kararlı ve dayanıklı bir serapsı varoluş üstünlüğüne sahip. Tekrar ediyorum, öte yandan, ne olursa olsun, somut serapsı varoluşun, soyut "bir hakikati", soyut bir özü vardır.

Kendi benliğime çatıp duruşum, ona karşı bu olumsuz tavırımı, bilerek ya da bilmeyerek, çağın başlıca biri kolektivist öteki de şahsiyetçilik zıddı iki akımın, benliğimdeki geçkin meyvesi gi-

bi geliyor bana (diyebilirsem yanlış olmaz sanırım): Nazizm ve sol totalitarizm (böyleleri tarihte de eksik değil). (Emmanuel Mounier'nin şahsiyetçilik düşünceleri ve *Esprit* dergisi, zamanında bu meseleyi halletmiş, cevap vermişlerdi: Yeni bir şahsiyetçilik ihtiyacı kendini ne kadar da çok hissettiriyor!) Eğer fert, ben bir hayal, bir serap, yalancıktan biriysen, ferdin inkarını, hor görülmesini, deliğe tıklılmasını, öldürülmesini kim önlüyor öyleyse?

Bu sırada, belirlenen ferde karşı sürdürülen kışkırtma olayı aslında fert bir hayal, zan ve gölge varlık olarak hissedilmediğinden onun parçalanıp yok edilmesine öylesine inanılıyor ki. Öteki "benler" kendilerini "benlik inkarcıları" yüzünden bir nehir gibi hissediyorlar. Dünün siyasetçileri, günümüzün ideologları, bütün ferdiyet inkarcıları marazi bir egemenlik deliliği, kendini gösterme ve isbat etme, başkalarını yutma ya da yönetme tutkusuyla gözleri dönmüş, korkunç, kudurmuş birer ferdiyetçidirler. Ta ki yalnız ve yalnız tombullaşan kendi benlikleri oluncaya ve hep kendileri ayakta kalabilinceye kadar. Kişiler, milletler, eserler, imzalar ve herşey sürünün içgüdüsünde, şahsiyetsizliğinde boğulmuş olmalı; ancak ve ancak, hep kendi kendine isteyip durduğu başkalarının silikliğini haykırarak bağırarak kendi benlikleri hariç.

Bu girdabımı ben. Bu geniş nehirde sayısız girdaplar var. Her girdap nehrin bütün sularını, pis, bulanık, berrak ya da çamurlu; yapraklara, çiçeklere, otlara, taze fışkınlara göbek attırıp fıldır fıldır döndürerek gidiyor. Sular alçalınca, girdaplar kaybolmuş gibi görünürler. Fakat hayır, onlar suların koynuna saklanmışlardır. Suyun yükselmesiyle onlar da başlarını saklandıkları yerden çıkarıverirler.

Sular, her yerde birbirinin aynı olan bu sular, girdabın mayası gibidirler. Fakat her girdabın kıvraklığı, yapısı, dönüşü başka başkadır; hiçbirinin bir ötekinkine benzemez: İşte bununki hızlı, şu pek tehlikeli sayılmaz, onun dönüşü daha derin, daha dalgalı; her biri bir başka hareket mimarisi, bir başka ahenk.

Her girdap başlıbaşına bir kişiliktir. Özel bir düzen, özel bir dönüş... İşte bu onun şahsiliğidir. Ben özel bir yapıyım. Her girdap, ötekilerin herbirinden farklıdır. Kişi bir başkası değildir. Her girdabın bir yanılma, bir serap olmayan, nehrin sularından kendi tarzında yoğurulmuş, apaçık, somut bir gerçek'i vardır. Her "ben" toplumun varlığını kabul eder; fakat hemen ardından ona karşı direnişe geçer, onu reddeder. Her "ben" toplumdan ayrı kalamayan bir "toplumdışı"dır. O hâlde, o vardır ve her hâliyle de kendini ortaya koymaktadır.

Hiçbir zaman, bir nehrin yıkandığımız sularında ikinci bir defa yıkanılmaz. Belki. Sular akar gider, gelenlerse artık başka sularıdır. Her gelen su kendi keyfince, hep kendi girdabını yoğurur.

Girdaplar bilinmeze doğru kaybolup gidecekler... belki. Ancak, evrensel nehrin kollarında sırra kadem basacaklar.

Öylesine gerçeğim ki, bizzat kendi kendimden kurtulamıyorum. Ben'i böylesine üslûp sahibi kılan, aynı nesneleri değişik bir tarzda kullanan da benim.

eug ne ionesco

Cehennem G nl   

Önümde yükselen a ılmaz duvarları delip geçme yada yıkip yerle bir etme isteğiyle kuduruyorum. Akıl, varlık karma asını, yani kaosu bizden gizlemek için yükseltiyor bu duvarları. "Niye?" derseniz, bu duvarların ardında evrensel kaos ve yokluk, "hiçlik" var da ondan. Hiçbir şey yok arkasında duvarların. Onlar, bir eyler yapmayı ba arabildi imiz  u dünyayla "boşluk" arasına çekilmiş sınırlardır.

 i imin cehennemidir bu. Artık bunun bir cehennem olduğunu biliyorum.

kaknüs

ISBN 975-6963-55-7

9 799756 963554